

VALTIONEUVOSTON SELVITYKSIÄ

Katsaus viime vuosien ylivelkaantumiskehitykseen

Karoliina Majamaa ja Kati Rantala

Valtioneuvoston selvitys

2020:5

Sisältö

1	Tausta ja tavoitteet	6
1.1	Ylivelkaantuminen 2000-luvulla	6
1.2	Ylivelkaantumisen tutkimisesta	7
1.3	Selvityksen tavoitteet	8
1.4	Aineistot ja menetelmät	9
2	Ylivelkaantumisen yleisiä riskitekijöitä	11
2.1	Kulutusluottojen merkitys ylivelkaantumisen taustalla kasvanut	12
2.1.1	Viime vuosien velkaantumiskehitys	12
2.1.2	Kuluttajansuojalain sääntely	14
2.1.3	Velkomustuomioaineistolla saatuja tuloksia	21
2.2	Ylivelkaantumisen taustalla olevia yksilötason tekijöitä	22
2.2.1	Ikä, sukupuoli ja siviilisääty	22
2.2.2	Sosioekonominen asema	24
2.2.3	Elämänmuutokset	25
2.2.4	Peli- ja alkoholi riippuvuus	26
2.2.5	Taloulosaaminen	27
3	Tilasto-osio	30
3.1	Maksuhäiriötilastot	30
3.1.1	Maksuhäiriöisten henkilöiden ja uusien maksuhäiriömerkintöjen lukumäärien kehitys vuosina 2000–2019	31
3.1.2	Maksuhäiriöisten henkilöiden ikäryhmittäiset osuudet vuosina 2012–2020	33
3.1.3	Maksuhäiriöisten ikäryhmittäiset osuudet miehillä ja naisilla vuosina 2013, 2016, 2019 ja 2020	34
3.1.4	Maksuhäiriömerkintäisten alueellista tarkastelua vuosina 2016–2020	36

3.2	Saapuneet ja ratkaistut summaariset asiat vuosina 2005–2019	37
3.3	Ulosoton mittaamisesta ja ulosottotilastojen yleisiä tunnuslukuja	39
3.3.1	Ulosottovelallisten lukumäärät vuosina 2008–2019	40
3.3.2	Ulosottovelan kokonaissaldo ja perinnässä olevien asioiden lukumäärä vuosien 2008–2019 lopussa	42
3.3.3	Miehet ja naiset sekä eri ikäiset ulosotossa vuosien 2008–2019 lopussa	43
3.4	Ulosottovelkojen kokonaissaldo ja perinnässä olevat asiat ulosottovelallista kohden	45
3.4.1	Ulosottovelat velallista kohden vuosina 2008–2019	46
3.4.2	Keskimääräiset ulosottovelat sukupuolen ja ikäryhmän mukaan vuosien 2008–2019 lopussa	47
3.5	Perhetyyppi ja lasten lukumäärä	50
3.5.1	Ulosottovelallisten lukumäärät ja ulosoton euromäärät velallista kohden perhetyypin mukaan vuosien 2008–2019 lopussa	51
3.5.2	Ulosotossa olevien lukumäärät ja ulosoton euromäärät velallista kohden lasten lukumäärän mukaan vuosien 2008–2019 lopussa	53
3.6	Koulutusaste, tulot ja pääasiallinen toiminta	55
3.6.1	Ulosotossa olevien lukumäärät ja ulosoton euromäärät velallista kohden koulutusasteen mukaan vuosien 2008–2019 lopussa	56
3.6.2	Ulosotossa olevien lukumäärät ja ulosoton euromäärät velallista kohden tulodesiileittäin vuosien 2008–2019 lopussa	59
3.6.3	Ulosotossa olevien tarkastelua pääasiallisen toiminnan mukaan vuosien 2008–2019 lopussa	61
3.7	Ulosotto-osuus: Ulosottovelallisten tarkastelua koko väestöön suhteutettuna	64
3.7.1	Ulosotto-osuus ikäryhmän mukaan vuosina 2008–2019	65
3.7.2	Ulosotto-osuus pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2018, tilanne vuoden lopussa	67
3.8	Valtakunnanvoudinviraston tilastot	73
3.8.1	Vireille tulleet asiat asiaryhmittäin vuosina 2000–2019	74
3.8.2	Ulosotossa perittävänä olleet rahasaatavat vuosien 2000–2019 lopussa	77
3.9	Ylivelkaantumistilanteeseen apua hakeneet	79
3.9.1	Velkajärjestelyhakemuksissa tapahtunut yleiskehitys vuosina 2000–2020/6	80
3.9.2	Velkajärjestelyä hakeneet perhetyypin mukaan vuosina 2008–2019	84
3.9.3	Velkajärjestelyä hakeneet pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019	84

3.9.4	Takuusäätiön neuvontapalvelut.....	86
4	Yhteenveto tuloksista	88
4.1	Yleiskatsaus ylivelkaantuneista.....	88
4.2	Yhteenveto viime vuosien ajallisesta ylivelkaantumiskehityksestä.....	90
4.3	Ylivelkaantumisen riskitekijät selvityksen perusteella	94
4.4	Kuluttajansuojalain uudistukset ja kuluttajien ylivelkaantuminen.....	98
5	Pohdinta ja johtopäätökset.....	101
5.1	Tilastotiedon rajat.....	101
5.2	Kohti uusia keinoja	102
	Liitteet.....	108
	Lähteet.....	117

1 Tausta ja tavoitteet

1.1 Ylivelkaantuminen 2000-luvulla

Velan ottaminen tai vastaavasti luoton myöntäminen ovat niin kotitalouden kuin rahoitusyhtiön kannalta riskitoimintaa (Putkuri 2019). Ylivelkaantuneiden määrän lisääntyminen voi supistaa kotitalouksien kulutusta, mikä puolestaan voi lisätä yritysten talousvaikeuksia etenkin suhdanneherkillä toimialoilla. Yritysten maksuvaikeudet ja konkurssit voivat taas johtaa suuriin pankkien luottotappioihin heikentäen pankkien vakavaraisuutta ja mahdollisuuksia myöntää uusia lainoja. Kriisitilanteissa nämä luottotoiminnasta johtuvat kerrannaisvaikutukset saattavatkin muodostua suoraa luottoriskejä suuremmiksi. (Emt.) Ylivelkaantumisen hillitseminen ei näin ollen ole tärkeää vain ylivelkaantuneen kuluttajan näkökulmasta, vaan ylivelkaantumisella voi olla myös laajempia yhteiskunnallisia kerrannaisvaikutuksia.

Kotitalouksien käytettävissä olevat tulot ovat kasvaneet koko 2000-luvun, mutta kotitalouksien ottamien erilaisten lainojen yhteen lasketut euromäärät ovat kasvaneet tuloja enemmän. Kehitys on johtanut velkaantumisasteen kasvuun, ja vuoden 2019 lopussa suomalaisten velkaantumisaste oli 129 prosentin ennätysluvussa (Suomen Pankki 2020a). Suurimman osan kotitalouksien lainavelasta muodostavat asuntolainat, mutta viime vuosina myös taloyhtiölainat ja erilaiset kulutusluotot ovat olleet nopeassa kasvussa (Koivisto 2020).

Luotonoton lisääntyä ja tarjonnan monipuolistuttua myös yksityishenkilöiden velkaantumisongelmat ovat kasvaneet aiheuttaen maksuvaikeuksia kaikissa ikäryhmissä ja eri sosioekonomisissa asemissa oleville (Oksanen, Aaltonen & Rantala 2015; Maja-maa & Lehtinen 2020). Merkittävä osatekijä tämän päivän ylivelkaantumisessa on ollut vakuudettomien kulutusluottojen helppo saatavuus (Muttillainen 2002; Rantala & Tarkkala 2010; Peura-Kapanen ym. 2016), ja monen taloudellisiin vaikeuksiin joutuneen velat ovatkin seurausta maksamattomista kulutusluotoista ja erilaisista laskuista

(Kuluttajavirasto 2011). Etenkin nuorilla talous- ja velkaneuvonnan asiakkaila taloudenhallinnan osaamattomuus näkyy yhä useammin ylivelkaantumisen taustalla (emt).

Toinen merkittävä ylivelkaantumisessa tapahtunut muutos on ollut se, että maksamattomat lainat koostuvat tyypillisesti jopa kymmenistä erilaisista veloista. Maksamattomien velkojen lukumäärän kasvu onkin tehnyt velkaongelmien ratkaisemisesta yhä haastavampaa. (Peura-Kapanen ym. 2016.) Ylivelkaantuminen määritellään nykyään myös sosiaalisesti ongelmaksi, sillä se koskettaa yhä laajempia väestöryhmiä (Hiilamo 2018). Esimerkiksi Oksasen ja hänen kollegoidensa tekemän tutkimuksen mukaan (2015) jopa viidennes suomalaisista (20,3 %) oli joutunut ulosottoon vähintään kerran vuosien 2005–2013 välisenä aikana.

Ylivelkaantuminen on myös huolenaihe koko Euroopan tasolla (Dubois ym. 2020). Esimerkiksi vuonna 2016 noin 14 prosenttia EU28-jäsenvaltioissa asuvista 18 vuotta täyttäneistä henkilöistä ilmoitti olevansa kykenemättömiä maksamaan vuokria tai asuntolainoja, kulutusluottoja, perheeltä tai ystäviltä saatuja lainoja tai kaasu-, sähkö-, vesi- tai puhelinlaskuja. Osuus nousi 21 prosenttiin, jos tarkasteluun otetaan mukaan myös ne, joilla oli vaikeuksia saada rahat riittämään, mutta joilla ei vielä ollut myöhässä olevia maksuja. Suomessa osuus oli keskimääräistä matalampi, 15 prosenttia (emt, s. 10).

1.2 Ylivelkaantumisen tutkimisesta

Suomalaisten ylivelkaantumista on 2000-luvulla tutkittu eri lähtökohdista sekä monenlaisien aineistojen ja mittareiden avulla. Saadut tutkimustulokset ovat osittain yhteydessä siihen, miten ylivelkaantuminen tai velkaongelma on määritelty. Velkomustuomioiden avulla on tehty paitsi perustutkimusta velkaongelmista (Valkama & Muttillainen 2008; Rantala & Tarkkala 2009) myös arvioita lainsäädäntömuutosten vaikutuksista luottomarkkinoihin ja vakuudettomista kulutusluotoista aiheutuvaan ylivelkaantumiseen (Majamaa, Rantala & Sarasoja 2016; Majamaa, Sarasoja & Rantala 2017; Majamaa, Lehtinen & Rantala 2019a). Ylivelkaantumista ja sen lieveilmiöitä koskevaa empiiristä tutkimusta on tehty myös ulosottorekistereiden, maksuhäiriötietojen, kyselyiden, haastatteluiden ja internet-aineistojen avulla (Lehtonen 1999; Rantala & Tarkkala 2009; 2010; Blomgren, Maunula & Hiilamo 2014; Oksanen, Aaltonen & Rantala 2015; 2016; 2017; Majamaa & Rantala 2016; 2019).

Eräs ylivelkaantumistutkimukseen liittyvä tulokulma on tarkastella talous- ja velkaneuvonnan toimintaa ja velkajärjestelyä. Tällaista tutkimusta tehtiin etenkin 2010-luvun taitteessa (Muttillainen 2007a; 2007b; Muttillainen & Reijo 2007; Valkama 2011a; 2011b), mutta vastaavia tutkimuksia on tehty myös aivan viime vuosina (Majamaa ym.

2019b). Tulokulmana voi olla myös ylivelkaantumisen vaikutukset, esimerkiksi Blomgren ja hänen tutkijakollegansa (2014) kysyivät, sairastuttaako velka.

Ylivelkaantumista on tarkastelu muun muassa määrittelemällä ylivelkaantuminen subjektiivisesti ja/tai objektiivisesti. Subjektiivisen ylivelkaantumisen taustalla on lähtökohteisesti velkaantuneen oma kokemus vaikeuksista maksaa laskuja tai velkoja (Majamaa & Rantala 2016). Esimerkiksi Oikeus.fi-sivustolla (Oikeus.fi 2019) ylivelkaantuminen määritellään tilanteeksi, jossa henkilö ei ole pystynyt maksamaan laskuja tai velkojen lyhennyksiä. Peura-Kapanen ja hänen kollegansa (2016) määrittivät ylivelkaantumisen osittain subjektiivisesti, toisin sanoen he määrittivät ylivelkaantuneeksi henkilön, joka ei ole selvinnyt veloistaan ja jolla on vaikeuksia selvitä tavanomaisista menoistaan.

Objektiivisella ylivelkaantumisella tai velkaongelmalla tarkoitetaan usein sitä, että maksamaton velka tai lasku on (ollut) oikeudellisen toimenpiteen kohteena, toisin sanoen henkilö on saanut siitä velkomustuomion tai maksuhäiriömerkinnän tai laskuja tai velkoja on perinnässä tai ulosotossa (Muttillainen 2002; Oksanen ym. 2015; 2016; Majamaa ym. 2016; 2017; 2019a). Ylivelkaantuneeksi itsensä kokeva henkilö ei välttämättä ole sitä objektiivisen määritelmän mukaan, jos hänellä ei ole velkasaatavia perinnässä tai ulosotossa eikä hänellä ole vielä maksuhäiriömerkintää. Velkaongelman määritelmä vaikuttaa siis myös tutkimusten tuloksiin.

1.3 Selvityksen tavoitteet

Selvityksen keskeisenä tavoitteena on koota yhteen ja analysoida saatavilla olevaa tutkimuskirjallisuutta ja tilastotietoa ylivelkaantumisesta sekä tarkastella kuluttajaluottojen roolia ylivelkaantumiskehityksessä. Vastausta etsitään kolmeen tutkimuskysymykseen: 1) *Minkälaisia myötävaikuttavia riskitekijöitä ylivelkaantumisen taustalta löytyy;* 2) *Mitkä väestöryhmät ovat erityisen riskialttiita ylivelkaantumiselle, ja onko ajassa tapahtunut joitain merkittäviä muutoksia väestöryhmien välillä;* 3) *Mitkä tekijät selittävät selvityksen mukaan ylivelkaantumisen kasvua.* Selvitys koostuu kaiken kaikkiaan viidestä pääluvusta: 1 Tausta ja tavoitteet, 2 Ylivelkaantumisen yleisiä riskitekijöitä, 3 Tilasto-osio, 4 Yhteenveto tuloksista ja 5 Pohdinta ja johtopäätökset.

Tämän *Tausta ja tavoitteet* -luvun jälkeen tarkastellaan ylivelkaantumisen riskitekijöitä. Luvun aluksi tehdään lyhyt katsaus suomalaisten kuluttajien velanottoon 2000-luvun alkupuolelta tähän päivään asti. Kiinnostuksen kohteena ovat etenkin kulutusluotot ja kulutusluottokannan kehitys. Osiossa käydään läpi myös kuluttajaluottojen sääntelyä viimeisen 10 vuoden ajalta ja tarkastellaan sääntelyn vaikutuksia luotto-

markkinoihin, kuluttajaluottojen käyttöön ja niistä johtuviin velkaongelmiin (ks. Makkonen 2014; Majamaa ym. 2016; 2017; 2019a; Järvelä, Rajas & Saastamoinen 2019; Rajas 2019).

Ylivelkaantumisen riskitekijät -luvun toisessa osiossa kootaan yhteen aikaisemmista tutkimuksista saatua tietoa ylivelkaantumisasiästä ja pohditaan, mistä ylivelkaantuminen yleisesti ottaen johtuu ja miksi se jatkaa yleistymistään. Luvussa eritellään ylivelkaantumiseen liittyviä yksilötason tekijöitä kuten koulutusta, tuloja, elämänmuutoksia, riippuvuuksia ja talousosaamista, sekä miten ne ovat aikaisempien tutkimusten perusteella yhteydessä ylivelkaantumiseen nyky-yhteiskunnassa (Oksanen ym. 2015; 2016; 2017; Kalmi & Ruuskanen 2016; Hiilamo 2018; Salonen & Raisamo 2015). Selvityksessä tarkastellaan lähinnä viimeaikaista kotimaista ylivelkaantumiseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta.

Tilasto-osion tavoitteena on tuoda näkyväksi 10–20 vuoden aikana tapahtunutta ylivelkaantumiskehitystä. Analysoitava aineisto pohjautuu objektiivista ylivelkaantumista mittaavaan julkiseen tilastotietoon maksuhäiriömerkinnöistä, summaarisista asioista, ulosotoista ja velkajärjestelyistä. Tietopohjaa täydennetään Takuusäätiön toimintaa koskevilla tilastotiedoilla, jotka koskevat vuosia 2018–2020. Tilasto-osion keskeiset tulokset kootaan kunkin luvun alkuun tiivistelmäksi.

Yhteenvedo-luvussa kootaan yhteen tutkimuskirjallisuudesta ja tilasto-osioista saadut keskeiset tulokset. Tilasto-osiossa saatuja tuloksia tiivistetään myös ajallisesti, 2000-luvun alkupuolelta aina vuoteen 2020 saakka. Kolmannessa alaluvussa esiin nostetaan ylivelkaantumisen keskeisiä riskitekijöitä yksinkertaistetun yleiskaavion avulla. Osiossa vastataan myös alussa esitettyihin kolmeen tutkimuskysymykseen. Luvun lopuksi pohditaan *käyttäytymistaloustieteen näkökulmasta* sitä, onko yhteiskunta onnistunut sääntelyn avulla estämään yksilöitä tekemästä virheitä tämän päivän luotto-markkinoilla (ks. esim. Kotakorpi 2017). *Pohdinta ja johtopäätökset* -luvussa peilataan saatuja tuloksia suunnitteilla olevan sääntelyn näkökulmasta.

1.4 Aineistot ja menetelmät

Selvityksessä hyödynnetään Suomen Asiakastieto Oy:n julkaisemia tietoja *maksuhäiriömerkinnöistä* ja niitä saaneiden osuuksista sekä uusista maksuhäiriömerkinnöistä (ks. esim. Suomen Asiakastieto Oy 2019; 2020a). Velkomustuomioiden lukumäärän ajallista kehitystä tarkastellaan tuomioistuinten työtilastoista kerätyllä *saapuneiden ja ratkaistujen summaaristen asioiden* lukumäärillä (ks. esim. oikeusministeriö 2020a). Tilastokeskuksen StatFin-tilastotietokannasta (SVT 2020a) sekä Valtakunnanvoudinviraston (ks. esim. 2020a) julkaisuista löytyvien *ulosottoa* kuvaavien tilastotietojen

avulla saadaan kattava kuva ulosotossa olevista henkilöistä, asiatyypeistä ja niiden lukumääristä sekä ulosoton euromääristä. StatFin-tietokannasta saatavat *velkajärjestelyä* hakeneita koskevat tilastotiedot antavat kattavan kuvan ylivelkaantumistilanteeseen apua hakeneista (SVT 2020a). Tietopohjaa täydennetään lisäksi Takuusäätien toimintaa koskevilla tilastotiedoilla koskien vuosia 2018–2020.

Tilasto-osiossa ylivelkaantumista tarkastellaan määrällisellä analyysillä, mikä tarkoittaa tässä selvityksessä lähinnä suorien jakaumien laadintaa sekä keskiarvojen ja prosentiosuuksien esittämistä. Tilastolukujen avulla hahmotellaan ylivelkaantumista ilmiönä ja siinä tapahtunutta ajallista muutosta. Tilastoista riippuen taustatietoina on saatavilla muun muassa ylivelkaantuneen sukupuoli, ikäryhmä ja joitain sosioekonomista asemaa kuvaavia mittareita. Ajallista vertailua tehdään 2000-luvun alusta siltä osin kuin se on mahdollista.

Ylivelkaantumisen yleisyyttä tarkastellaan suhteuttamalla ulosotossa olevien lukumäärät kyseisen vuoden keskiväestöön tai vuoden lopun tilanteeseen. Tällöin puhutaan **ulosotto-osuudesta (%)**. Näin tarkasteluna ikäryhmien koko tai väestön rakenteessa tapahtuneet muutokset eivät vaikuta saatuihin tuloksiin. Ulosotossa olevien ikä-, sukupuoli- ja pääasiallisen toiminnan ryhmiä suhteutetaan tilasto-osion 3.7-luvussa Suomen väestöä koskeviin vastaaviin ryhmään, jolloin kokonaiskuva ylivelkaantumisesta ilmiönä tarkentuu. Tilasto-osion tuloksia havainnollistetaan erilaisten kuvioiden avulla, jolloin tuloksista saatava yleiskuva selkeytyy ja ylivelkaantumiseen liittyvät trendit tulevat näkyviksi.

2 Ylivelkaantumisen yleisiä riskitekijöitä

Velkaongelmat ovat yhä kiinteämmin sidoksissa (kulutus)yhteiskunnan rakenteisiin, ja niiden taustalla vaikuttavat muutkin tekijät kuin esimerkiksi talouskasvun lasku tai työttömyyden lisääntyminen (ks. Muttilainen 2002). Ylivelkaantuminen ilmiönä on vahvasti sidoksissa 1980-luvun luotonannon pelisääntöjen muutokseen, mikä mahdollisti ylivelkaantumisen lisääntymisen yhä laajemmin. Kulutusluottojen maksuongelmat ovatkin korostuneet ylivelkaantumistilanteissa 1990-luvun laman jälkeen ja taustalla on usein luottojen hallinnan vaikeus (emt). Sama ilmiö on nähtävissä myös muissa Pohjoismaissa (Jørgensen 2014; Poppe, Lavik & Borgeraas 2016). Kuluttaminen ei kuitenkaan ole ainoa ylivelkaantumistilanteeseen johtava tekijä, vaan myös erilaiset riippuvuudet, yllättävä tulojen romahtaminen tai vastaavasti menojen kasvu esimerkiksi työttömyyden, sairastumisen tai parisuhteen päättymisen myötä johtavat usein taloudellisiin haasteisiin ja ylivelkaantumiseen (Oksanen ym. 2015; 2016; 2017; Poppe ym. 2016).

Zinman on tuonut esiin (2015), että yksi avaintekijä kotitalouksien ylivelkaantumisen kasvussa on rahoitusmarkkinoiden innovaatiot ja luottomarkkinoiden toimintamuutokset. Esimerkiksi luottoriskin arvioinnin perustuessa yhä enemmän erilaisille laskennallisille malleille pystytään luottoa tarjoamaan yhä laajemmalle väestönosalle. Myös luottojen laajamittainen myynti osoittaa, miten luottotoiminta on yritystasolla muuttunut (Montgomerie 2007).

Osa luottolaitoksista tarjoaa pääsääntöisesti korkeakorkoisia vakuudettomia kulutusluottoja. Aaltosen ja Koskisen selvityksen mukaan (2019) esimerkiksi näiden toimijoiden myöntämien kulutusluottokannan vuosikasvuvauhti oli yli 50 prosenttia maaliskuussa 2019. Tällainen luotonantotoiminta tarkoittaa käytännössä usein sitä, että luottoja tarjotaan hyvin erilaisin ehdoin kuluttajille. Esimerkiksi perinteisempien liikepankkien asiakkaaksi valikoituu kuluttajia, joiden maksukyky on parempi kuin digipankkien asiakaskunnan, jolloin myös asiakkaasta koituva luottoriski on erilainen. Luottolaitosten liiketoimintamallien erot näkyvät myös myönnettyjen vakuudettomien kulutusluottojen koroissa sekä yritysten luottotappioissa. (Emt.)

Erilaisten luottotuotteiden ja taloudellisten motiivien kasvanutta merkitystä kuluttajien elämässä kutsutaan *arkipäivän finansialisaatioksi* [financialization of everyday] (Martin 2002; van der Zwan 2014). Nykyään erilaisten luottojen avulla rahoitetaan muun muassa kulutusta elämän eri vaiheissa: kotoa poismuutto, asunnon remontointi, perheen perustaminen, mutta myös yhä yleisemmin eläkeiässä otetaan luottoja. Luottojen kuluessa yhä tiukemmin elämän eri vaiheisiin, ne aiheuttavat velkaongelmia myös yhä

laajemmalle joukolle kuluttajia. Sosiaalisena ongelmana niihin täytyy puuttua yhä vahvemmin myös yhteiskunnan taholta, muun muassa sääntelyn keinoin (Hiilamo 2018).

Hiilamo (2018) on nostanut esiin kolme tasoa, joilla on vaikutusta ylivelkaantumiskehitykseen: 1) globaalit, maailmanlaajuiset tekijät, kuten suhdannevaihtelut; 2) yhteiskuntiin sidoksissa olevat institutionaaliset tekijät, kuten hyvinvointivaltion rakenteet ja luotomarkkinat; sekä 3) yksilötason tekijät, kuten työttömäksi jääminen ja heikot taloustaidot. Tässä selvityksessä sivuutamme kokonaan niin sanotut globaalit tekijät, ja keskitymme lähinnä kahteen viimeiseksi mainittuun, eli institutionaaliin ja yksilötason tekijöihin. Institutionaalisista tekijöistä johtuvaa ylivelkaantumista tarkastelemme lähinnä kulutusluottomarkkinoiden näkökulmasta ja eritoten kuluttajansuojalakiin liittyvän sääntelyn kautta. Luvun toisessa osiossa nostetaan esiin viime aikaista, lähinnä kotimaiseen tutkimuskirjallisuuteen perustuvaa tutkimusta, joissa on tarkasteltu yksilötason tekijöiden yhteyttä ylivelkaantumiseen.

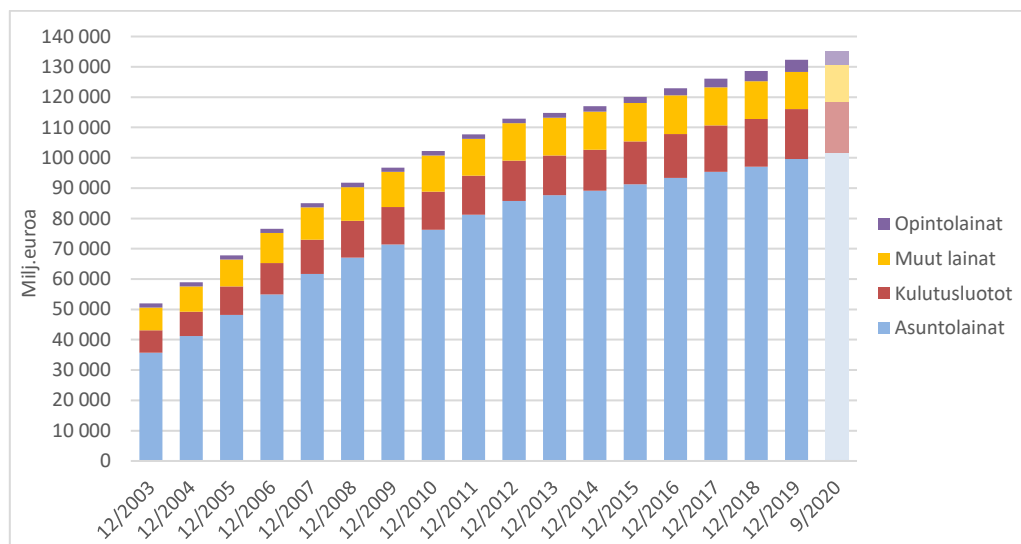
2.1 Kulutusluottojen merkitys ylivelkaantumisen taustalla kasvanut

2.1.1 Viime vuosien velkaantumiskehitys

Suomen Pankin tilastojen (2020b) mukaan kotitalouksien ottamien erilaisten luottojen yhteenlaskettu euromäärä 2,6-kertaistui vuosien 2003 ja 2020 välillä 52 miljardista eurosta 135 miljardiin euroon (kuvio 1). Näistä asuntoluottoja oli lähes 101,7 miljardia euroa, kulutusluottoja 16,6 miljardia euroa, muita lainoja 12,5 miljardia euroa ja opintolainaa 4,6 miljardia euroa. Vertailun vuoksi vuoden 2003 lopussa kotitalouksien ottamien vastaavien luottojen euromäärät olivat asuntolainoissa 35,7, kulutusluotoissa 7,3, muissa lainoissa 4,6 ja opintolainassa 1,4 miljardia euroa (kuvio 1).

Suhteellisesti eniten kotitalouksien euromääräiset lainat ovat lisääntyneet opintolainoissa, sillä ne 3,3-kertaistuivat vuodesta 2003 vuoteen 2020 (syyskuu) mennessä (kuvio 1). Opiskelijoille suunnattu yhteiskunnallinen tuki onkin muuttunut yhä lainapainotteisemmaksi, mikä selittää osittain muutosta. Etenkin 2010-luvun alusta alkaen yhä useampi opiskelija on nostanut opintolainaa (Lahtinen 2020), mutta myös opiskelijoiden työssäkäyntimahdollisuudet voivat vaikuttaa opintolainan nostamiseen. Esimerkiksi Suomen Pankin tiedotteen mukaan (2020c) elokuussa 2020 opintolainoja nostettiin kuusi prosenttia enemmän (176 milj. €) kuin vuoden 2019 elokuussa. Myös kesäkuussa 2020 nostettiin poikkeuksellisen paljon opintolainaa, 59 miljoonaa euroa, mikä

oli lähes kaksi kertaa enemmän kuin kesäkuussa 2019. Opintolainanostojen merkittävä kasvu heijastelee todennäköisesti COVID-19-epidemian ja poikkeusolojen myötä nuorten kesätyöpaikkojen vähenemistä (emt.)

Kuvio 1. Suomen kotitalouksien euromääräiset lainat (miljoonissa euroissa), tilanne vuoden lopussa

Nykyään kuluttajille suunnattuja luottoja myöntävät luottolaitosten, rahoitusyhtiöiden, pikaluottoyritysten ja vertaislainatoimintaa harjoittavien elinkeinonharjoittajien lisäksi muun muassa ulkomaiset digipankit (ks. Raijas 2019, kuvio 1). Ulkomaisten, maasta toiseen rajan yli lainaavien luottolaitosten luotonanto onkin kasvanut viime vuosina nopeasti, ja erityisesti norjalaiset, ruotsalaiset ja virolaiset digipankit ovat alkaneet tarjota korkeakorkoisia vakuudettomia kulutusluottoja suomalaisille kotitalouksille (emt.). Ulkomaisten toimijoiden osuus kokonaiskulutusluottokannasta on kasvanut, ja tällä hetkellä yhä suuremman osan kulutusluotoista myöntävät muut kuin Suomessa toimivat luottolaitokset (Aaltonen & Koskinen 2019).

Voidaankin kysyä miksi erilaisten kuluttajaluottojen käyttö on kasvanut. Lisääntynyt luotonotto on ainakin osittain seurausta siitä, että rahoitustuotteet ja -palvelut ovat nykyään saatavilla suurelle osalle aikuisia kuluttajia, myös pienituloisille (ks. esim. Rantala & Tarkkala 2010). Teollistumiskauden jälkeen tapahtunut taloudellisen järjestelmän kokonaisvaltainen muutos ja erityisesti viime aikojen teknologinen kehitys on nopeuttanut tätä ilmiötä, josta monilla tieteenaloilla käytetään termiä finansialisaatio (van der Zwan 2014; Lai 2018.) Rahoituspalvelut ja -tuotteet ovatkin nykyään yhä merkittävämmässä roolissa kuluttajien elämän eri vaiheissa ja niiden rahoituksessa. Tämän arkipäivän finansialisaation (ks. esim. Martin 2002; van der Zwan 2014) myötä kuluttajat ovat yhä vahvemmin sidoksissa lainarahaan, jolloin myös velkaongelmien riski on kasvanut (Hiilamo 2018).

Finansialisaatiolla viitataan myös rahoitusmarkkinoiden laajentumiseen ja vahvistumiseen (van der Zwan 2014), joista yksi esimerkki on saatavakannan *arvopaperistaminen*. Termillä tarkoitetaan esimerkiksi lukumääräisesti suuren ja usein homogeenisen lainakannan kokoamista yhteen lainapooliksi, joka muutetaan markkinakelpoiseksi arvopaperiksi. Kyseinen arvopaperi myydään erillisyyhtiön avulla ulkopuolisille sijoittajille, ja kun velalliset maksavat erääntyvät saatavat pois, maksetaan sijoittajille pääomat takaisin korkoineen (Suomalainen Lakimiesyhdistys 2020). Ainakin joidenkin Suomessa toimivien ulkomaisten digipankkien liiketoimintamalli perustuu tämän tyyppiselle liiketoiminnalle. Aaltonen ja Koskinen (2019) tuovat artikkelissaan esille, että vaikka kuluttajat eivät ole maksaneet takaisin norjalaisilta ja ruotsalaisilta digipankeilta lainaamiaan luottoja, eivät luottotappiot näy kuluttajaluottojen lainakannassa, sillä ne myydään pois yhtiöiden taseesta esimerkiksi perintäyhtiöille (emt).

Luotonottoa ja näin ollen myös ylivelkaantumista on siivittänyt myös ”Osta nyt, maksa myöhemmin” -mentaliteetin yleistyminen (Poppe 2008). Ongelmaksi nousee etenkin se, että kuluttajilla on taipumus pitää itseään luottokelpoisena niin kauan kuin heille myönnetään uutta luottoa (Rantala & Tarkkala 2010). Moni kuluttaja ottaakin uutta lainaa, vaikkei heillä ole lähtökohtaisesti mahdollisuutta maksaa luottoa takaisin (Kontkanen & Lång 2018). Ongelmaa on pyritty ratkaisemaan muun muassa sääntelyn keinoin esimerkiksi lisäämällä luotonantajan vastuuta kuluttajan luottokelpoisuuden varmistamiseksi. Luotonantomarkkinat asettavat kuitenkin finanssialan sääntelylle haasteita ongelmien ratkaisemiseksi tämän päivän tilanteessa, jossa erilaiset vakuudettomat kulutusluotot ovat velkaongelmien keskiössä (Valkama & Muttilainen 2008; Poppe ym. 2016).

2.1.2 Kuluttajansuojalain sääntely

Luottojen käytön lisääntyminen on johtanut ylivelkaantumisen kasvuun, jota on pyritty hillitsemään muun muassa lainsäädännön keinoin. Viime vuosina onkin tehty esimerkiksi kuluttajansuojalakiin useita muutoksia, joilla on yritetty vaikuttaa niin luottomarkkinoiden kuin kuluttajienkin toimintaan muun muassa rajoittamalla luoton korkoa sekä tiukentamalla luotonantajan velvollisuutta varmistaa luotonottajan maksukyky. Seuraavaksi käydään läpi kuluttajansuojalakiin tehtyjä viimeaikaisia uudistuksia sekä suhteutetaan ne kulutusluottokannassa tapahtuneisiin muutoksiin.

Kulutusluottojen tarjonta on viimeisten 15 vuoden aikana laajentunut merkittävästi luottolaitossektorin ulkopuolelle, eli liikepankkien lisäksi kulutusluottoja myöntävät nyt muun muassa erilaiset rahoitusyhtiöt ja pienlainayritykset. Syksyllä 2020 Suomen Pankin (2020b) tilastoimien kulutusluottojen osuus kotitalouksien kokonaiskulutusluot-

tokannasta oli noin 70 prosenttia, kun vuoden 2003 alussa osuus oli arviolta 89 prosenttia¹. Esimerkiksi *ulkomaisten digipankkien* merkitys luotonantajana on korostunut aivan viime vuosina, eivätkä ne näy kuviossa 2. Vaikka kulutusluottokanta ei anna täydellistä kuvaa kokonaiskulutusluottokannasta, on kiinnostavaa katsoa, löytyykö kuluttajaluottokannassa suuruuden ja kuluttajansuojalain muutosten ajankohdan väliltä minkäänlaista ajallista vaihtelua.

Taulukkoon 1 on kirjattu seitsemän *kuluttajansuojalakiin* liittyvää lainsäädäntöuudistusta ja niiden voimaantulopäivämäärät. Kuviossa 2 esitetään Suomen Pankin (2020b) tilastoimien luottolaitosten kulutusluottokanta miljoonissa euroissa vuoden 2003 tammikuusta aina vuoden 2020 syyskuun loppuun asti². Kuviossa 2 esitetään myös, miten taulukon 1 kuluttajansuojalain uudistuksen keskeiset päivämäärät suhteutuvat kulutusluottokannan muutoksiin. Liitekuviossa 1 havainnollistetaan myös Tilastokeskuksen pienlainayritysten (SVT 2015) luottokannassa tapahtuneita muutoksia vuosina 2008–2015.

Kuvion 2 punaiset pallot osoittavat, milloin kuluttajansuojalain muuttamista koskeva hallituksen esitys on annettu, kun taas rastit sen, milloin laki on vahvistettu. Mustat pallot osoittavat lain voimaantulopäivän. (Ks. myös taulukko 1). Kaikki seitsemän kuluttajansuojalakiin liittyvää uudistusta muodostaa siis oman ryppään alkaen punaisesta pallosta ja päättyen mustaan palloon. Ryppäät on nimetty hallituksen esityksen mukaan (ks. kuvio 2).

Eräs keskeinen ylivelkaantumiskehitykseen vaikuttanut muutos oli pikavippien tulo Suomen kulutusluottomarkkinoille vuonna 2005 (ks. esim. Valkama & Muttilainen 2008; Rantala & Tarkkala 2009). Nämä vuoden 2005 pikavipit olivat lyhytaikaisia, nopealla lainapäätöksellä saatavia korkeakorkoisia vakuudettomia kulutusluottoja, joita haettiin usein tekstiviestillä tai internetistä (Järvelä ym. 2019). Myös rahoitusmarkkinoiden etämyyntidirektiivi astui voimaan vuoden 2005 huhtikuussa ja kuluttajansuojalakiin lisättiin muun muassa luku tiedonantovelvollisuudesta ja etäsopimuksen peruuttamisoikeudesta. Etämyyntidirektiivin avulla haluttiin yhtenäistää *etämyyntiä* ja kuluttajansuojaa koskevaa jäsenvaltioiden lainsäädäntöä (taulukko 1) sekä edistää rahoituspalvelujen vapaata liikkuvuutta EU jäsenvaltioissa (HE 122/2004 vp).

¹ Suomen Pankin ekonomisti Markus Aaltosen antama arvio.

² Rahalaitosten tiedonkeruu muuttui kesäkuusta 2010 lähtien, mistä syystä kulutusluottokantaan liittyvät luvut eivät ole kaikilta osin vertailukelpoisia aikaisempien vuosien kanssa. Muutoksia aiheuttivat mm. tiedonkeruun tarkentuminen, tilastomääritelmien muutokset (esimerkiksi kortti- ja tililuottojen määritelmän laajentuminen kattamaan myös valmiusluottolimiitit) sekä tarkkojen tietojen kerääminen kaikilta rahalaitoksilta. (Suomen Pankki 2020b.)

Kuviosta 2 on nähtävissä, että kulutusluottokanta oli vahvassa kasvussa jo vuoden 2003 alusta, josta alkaen Suomen Pankin tilastot ovat saatavilla. Etämyyntidirektiivin ja kuluttajansuojalain voimaantulo huhtikuussa 2005 ei aiheuttanut muutoksia luottokannan suuruuteen (€) (kuvio 2, HE 122/2004). Pikavippien tulo markkinoille on todennäköisesti kasvattanut yleisesti koko kulutusluottokantaa vuoden 2005 aikana, mutta koska otettuja pikavippejä ei tilastoida Suomen Pankin kulutusluottokantaan, muutos ei näy kuviossa 2.

Taulukko 1. Kuluttajansuojalain muutoksia koskevat hallituksen esitykset vuosina 2004–2020 ja niihin liittyvät keskeiset päivämäärät

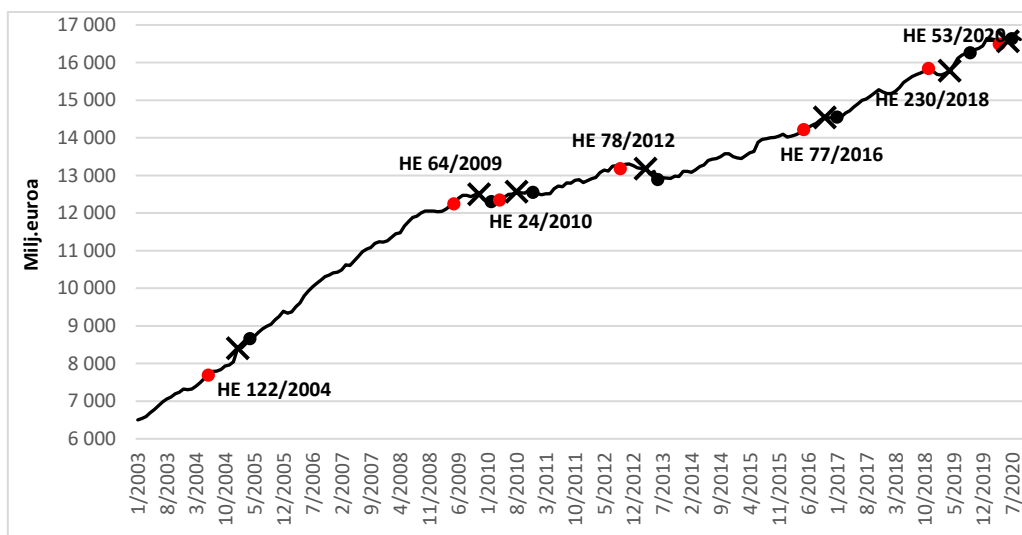
Hallituksen esitys	Päivämäärä	Voimaantulo
HE 122/2004: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta	HE annettu: 16.6.2004; Vahvistettu: 21.1.2005	1.4.2005
HE 64/2009: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain 7 luvun, rikoslain 36 luvun 6 §:n ja korkolain 4 §:n muuttamisesta	HE annettu: 8.5.2009; Vahvistettu: 6.11.2009	1.2.2010
HE 24/2010: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain muuttamisesta ja eräiden luotonantajien rekisteröinnistä sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi	HE annettu: 30.3.2010; Vahvistettu: 27.8.2010	1.12.2010
HE 78/2012: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain 7 luvun, eräiden luotonantajien rekisteröinnistä annetun lain sekä korkolain 2 §:n muuttamisesta	HE annettu: 6.9.2012; Vahvistettu: 15.3.2013	1.6.2013
HE 77/2016: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain muuttamisesta, asunto-omaisuuteen liittyvien kuluttajaluottojen välittäjistä ja eräiden luotonantajien ja luotonvälittäjien rekisteröinnistä sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi	HE annettu: 19.5.2016; Vahvistettu: 14.10.2016	1.1.2017
HE 230/2018: Hallituksen esitys eduskunnalle kuluttajaluottosopimuksia ja eräitä muita kuluttajasopimuksia koskevien säännösten muuttamisesta	HE annettu: 15.11.2018; Vahvistettu: 26.4.2019	1.9.2019
HE 53/2020: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuluttajansuojalain 7 luvun väliaikaisesta muuttamisesta	HE annettu: 23.4.2020; Vahvistettu: 26.6.2020	1.7.2020 - 31.12.2020

Pienlainatoiminta kasvoi nopeasti, ja syyskuussa 2007 markkinoilta löytyi jo yli 50 pienlainoja myöntävää yritystä (Järvelä ym. 2019). Pienlainatoiminnan yleistyessä (liitekuvio 1) lisääntyivät myös pikavippeihin liittyvät maksuvaikkeudet (HE 64/2009 vp) ja pikavippitoimintaan haluttiin puuttua lainsäädännöllä. Vuonna 2010 tehtiin kahteen otteeseen kuluttajansuojalakiin muutoksia (ks. taulukko 1), joiden tavoitteena oli eritoten ennaltaehkäistä velkaongelmien syntymistä ja pahentumista sekä helpottaa maksuvaikkeuksiin joutuneiden kuluttajien asemaa. Luotonantajan vastuuta luottokelpoisuuden arvioinnissa myös lisättiin. (HE 64/2009 vp; HE 24/2010 vp.)

Vaatus kuluttajan luottokelpoisuuden arvioinnista tuli voimaan joulukuun 2010 uudistuksessa, mutta luottokelpoisuuden arviointi määriteltiin melko yleisellä tasolla. Hallituksen esitykseen (HE 24/2010 vp, s. 15) oli kirjattu: ”*Luoton määrästä riippumatta luotonantajan tulisi kuitenkin yleensä tarkistaa vähintään se, onko luotonhakijalla maksuhäiriömerkintöjä luottotietorekisterissä.*” Lisäksi tehtävän luottoarvioinnin laajuus

riippui luoton määrästä ja muista olosuhteista, mutta lain puitteissa maksuhäiriön tarkastamista tiukempia arvioita kuluttajan maksukyvyistä ei siis tarvinnut tehdä.

Myös kulutusluottodirektiivi astui voimaan joulukuussa 2010. Sen tavoitteena oli hallituksen esityksen mukaan (HE 24/2010 vp) lisätä rajat ylittävien luottojen tarjontaa sekä mahdollistaa avoimempien ja tehokkaampien kulutusluottomarkkinoiden luominen, sillä kuluttajaluottoja koskevien toimivien sisämarkkinoiden syntymistä on pidetty tärkeänä Euroopan unionissa. Hallituksen esityksen mukaan luottojen vapaata liikkuvuutta voidaan toteuttaa luotonantajien ja kuluttajien kannalta parhaalla mahdollisella tavalla muun muassa takaamalla riittävä kuluttajansuojan taso kaikissa jäsenmaissa (emt). Kulutusluottodirektiivin on saattanut osaltaan voimistaa ylivilkekaantumiskehitystä, erityisesti digipankkien markkinoille tulon myötä.

Kuvio 2. Suomen kotitalouksien euromääräiset kulutusluotot (milj.euroa) vuosina 2003–2020, sekä kuluttajansuojalakiin liittyvien lainsäädäntöuudistusten ajankohdat

Kuviosta 2 on havaittavissa, että kuluttajaluottokannan kasvu taittui helmikuun 2010 uudistuksen aikoihin, ja luottokanta jopa laski lain vahvistamisen jälkeen (HE 64/2009, musta rasti). Luottokannan koon lasku kääntyi kuitenkin nopeasti jälleen kasvuun ja vuoden 2010 toisen uudistuksen aikoihin (HE 24/2010) luottokannan kasvukäyrä jatkoi kasvuaan, vain hieman 2000-luvun loppua loivempana. Liitekuviosta 1 on myös nähtävissä, että myös vuoden 2010 ensimmäisen uudistuksen aikoihin (2010/1) luottokannan koko laski hieman, mutta joulukuun uudistuksen aikoihin eli vuoden 2010 viimeisellä neljänneksellä (2010/4) luottokannan kasvu ei hidastunut, vaan sen euromääräinen kasvu jatkui tasaisesti.

Pikaluotot olivat 2000-luvun lopussa euromääräisesti keskimäärin melko pieniä, noin 200 euron suuruisia luottoja (liitekuvio 1), ja niihin liittyvät takaisinmaksuvaikeudet

koskivat erityisesti nuoria, alle 25-vuotiaita kuluttajia. Velkaongelmat eivät olennaisesti vähentyneet vuoden 2010 lainsäädäntöuudistusten jälkeen (HE 78/2012 vp, s. 9) ja pikavipeistä johtuvat velkaongelmat jopa lisääntyivät (Rantala 2012, s. 6). Syyskuussa 2012 kuluttajansuojalakea lähdettiin uudistamaan jälleen kerran (taulukko 1). Kesäkuussa 2013 voimaan tulleen uudistuksen myötä luotonantajan oikeutta periä korkoja ja muita kustannuksia rajoitettiin pienissä, alle 2 000 euron luotoissa, sekä lisättiin luotonantajien velvollisuutta selvittää aikaisempaa tarkemmin lainanhakijan luottokelpoisuus (HE 78/2012 vp).

Kesäkuun 2013 lakimuutoksen seurauksena moni pikavippiyritys lopetti toimintansa ja pienyritysten luottokanta kääntyi laskuun (liitekuvio 1, siniset palkit). Sen sijaan euro määräisesti suurempien korkeakorkoisten jousto- ja limiittiluottojen markkina osuus alkoi kasvaa. Näissä luotoissa lainojen euromäärät ovat suurempia ja laina-ajat pidempiä kuin ns. pikavipeissä. (Järvelä ym. 2019.)

Kuvio 2 osoittaa, että lain vahvistamisen (HE 78/2012) aikoihin myös kuluttajaluottokanta alkoi laskea (musta rasti) ja luottakanta laski aina uudistuksen voimaantuloon asti (musta pallo). Myös pienlainayritysten luottokanta alkoi laskea lain vahvistamisen (2013/02) jälkeen ja pienlainayritysten luottokanta laski seuraavat kaksi vuotta: vuoden 2013 ensimmäisestä neljänneksestä aina vuoden 2015 ensimmäiseen neljännekseen (liitekuvio 1). Jousto- ja limiittiluottojen yleistymisen myötä todennäköisesti myös pankkien tarjoamat kulutusluotot kasvoivat, ja tämä kehitys näkyi todennäköisesti myös kulutusluottokannan kasvuna heti vuoden 2013 uudistuksen jälkeen (kuvio 2).

Vuoden 2017 alussa kuluttajansuojalainsäädäntöä uudistettiin jälleen (HE 77/2016 vp). Kuluttajaluottokannan kasvu jatkui kuitenkin melko tasaisena aina vuoden 2018 loppuun asti (kuvio 2). Poikkeuksena olivat vuosien 2015 ja 2018 hienoiset laskut, ja kuluttajaluottokanta on saattanut reagoida myös muihin lakiuudistuksiin, kuten tammi-kuussa 2018 luottotoiminnasta annetun lain muuttamiseen (HE 151/2017 vp).

Marraskuussa 2018 hallitus antoi lakiesityksen (HE 230/2018 vp), jossa korkokatto ehdotettiin laajennettavaksi koskemaan kaikkia kuluttajansuojalain kuluttajaluottoja koskevan luvun soveltamisalaan kuuluvia luottoja. Vuoden 2019 syyskuussa voimaan astuneella kuluttajansuojalain uudistuksella (taulukko 1) haluttiin katkaista velkakierre yhä varhaisemmassa vaiheessa sekä vähentää kalleimpien kuluttajaluottojen aiheuttamia velkaongelmia. Kuluttajansuojalain muutoksella oli tarkoitus myös lisätä luottojen hinnoittelun läpinäkyvyyttä. (HE 230/2018 vp.) Uudistuksen jälkeen kuluttajan nostamalle luotolle perittävää korkoa ei saanut sopia 20 prosenttia suuremmaksi. Lisäksi muille luottokustannuksille asetettiin erillinen katto.

Kuvio 2 osoittaa, miten myös kuluttajaluottokannan suuruus kääntyi laskuun joulukuussa 2018, eli samoihin aikoihin, kun hallitus antoi esityksensä edellä mainitusta

laista. Luottokannan lasku taittui kuitenkin jo maaliskuussa vuonna 2019, kun taas laki (HE 230/2018 vp) vahvistettiin huhtikuun lopussa (taulukko 1).

Vuosi 2020 on ollut erityistä aikaa COVID-19-epidemian takia. Kevään poikkeustila lisäsi lomautuksien ja työttömien työnhakijoiden lukumääriä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020), ja velkaongelmien kasvun rajoittamiseksi tehtiin hyvin nopealla aikataululla esitys kuluttajansuojalain uudistuksesta. Uudistuksella haluttiin suojella etenkin haavoittuvassa tilanteessa olevia kuluttajia (HE 53/2020 vp). Heinäkuun alusta kuluttajaluottoille asetettiin tilapäinen 10 prosentin korkokatto vuoden loppuun asti. Lisäksi luottojen markkinointia rajoitettiin. Lainojen markkinointi on ollut tähän mennessä erittäin näkyvää ja jopa aggressiivista (Järvelä ym. 2019).

Kuviosta 2 on nähtävissä, että kuluttajaluottokanta alkoi pienentyä vuoden 2020 talvi-kuukausina ja se pieneni etenkin huhtikuussa. Hallituksen esitys väliaikaisesta korkolaista annettiin huhtikuussa 2020. Samaan aikaan jylläävä COVID-19-epidemia on kuitenkin saattanut vaikuttaa kuluttajien lainanottopäätöksiin. Johtuiko kevätkuukausien luottokannan lasku lakiesityksestä vai COVID-19-viruksesta, jää myös tässä arvailujen varaan. Kuluttajaluottokanta alkoi kasvaa jälleen toukokuussa ja kasvua jatkui aina elokuun 2020 loppuun asti. Laki vahvistettiin kesäkuun 2020 lopussa ja tilapäinen laki tuli voimaan heinäkuun alussa 2020. Kuluttajaluottokannan koko alkoi pienentyä syyskuussa 2020, joka oli viimeinen tarkastelukuukausi (kuvio 2).

Kuvion 2 luottokantaan eivät siis sisälly ulkomaisten digipankkien lisäksi myöskään muiden rahoituslaitosten (esimerkiksi ajoneuvorahoittajat), pikaluottoyritysten tai vertaislainauksen kautta otetut luotot. Huomioitaessa kaikki Suomen Pankin tilastojen ulkopuolelle jäävät luotot (digipankkien, ajoneuvorahoittajien, pikalainayritysten ja vertaislainaajien sisältämät luotot), nousee niiden osuus suomalaisten kokonaiskulutusluottokannasta jo noin 30 prosenttiin (Suomen Pankki 2020c). Esimerkiksi syksyllä 2018 ulkomaisten digipankkien osuus oli noin yhdeksän prosenttia kaikista kotitalouksien ottamista kulutusluotoista (Honkanen 2019). Kuva luottomarkkinoiden reagoinnista (luottokannan kokoon perustuen) lainsäädäntöuudistuksiin jää näin ollen monelta osin arvailujen varaan. Kiinnostavaa oli kuitenkin havaita, että kulutusluottomarkkinat näyttäisivät reagoivan kuluttajansuojalain muutoksiin rajattaessa kuluttajaluottokanta Suomen Pankin tilastoimiin kuluttajaluottoihin.

Arvioitaessa pienlainatoimintaa tai luottolaitosten kuluttajille myöntämien luottojen aiheuttamia talousvaikeuksia ongelmaksi nousee tiedon puute. Tällä hetkellä tieto perustuu lähinnä Etelä-Suomen aluehallintoviraston ylläpitämään luotonantaja- ja vertaislainanvälittäjärekisteriin, sillä Tilastokeskus lopetti pienlainayritysten toimintaa kuvaavien tunnuslukujen tilastoinnin vuonna 2015 (SVT 2016). Luotonantaja- ja vertaislainanvälittäjärekisteristä on kuitenkin saatavilla tietoa kotimaisista alan toimijoista ja niiden liikevaihdosta ja -voitoista. Vuoden 2020 syyskuun lopussa rekisterissä oli 63

suomalaista kuluttajaluotonantajaa. Näiden toimijoiden asiakasvolyymista, kuluttaja-kohtaisesti myönnettyjen luottojen euromääristä tai luottojen myötä ongelmiin joutuneiden kuluttajien määristä ei kuitenkaan ole saatavilla tietoa. Velkaongelmiin joutuneista kuluttajista, luottojen alkuperästä ja niiden suuruudesta täytyy siis tehdä empiiristä tutkimusta.

2.1.3 Velkomustuomioaineistolla saatuja tuloksia

Kesäkuun 2013 korkokattouudistusta (HE 78/2012 vp) arvioivassa tutkimuksessa tarkasteltiin satunnaisotannalla poimittuja velkomustuomioita ajanjaksolta 1.7.2012–30.6.2014 (Majamaa ym. 2016). Tutkimuksessa haluttiin selvittää, *onko pikavippeihin liittyvissä velkapääomien lukumäärissä tai suhteellisissa osuuksissa (muihin velkaantumisen muotoihin verrattuna) tapahtunut muutosta lainuudistuksen jälkeen*. Näitä pikavipinomaisia luottotuotteita nimitettiin selvityksessä luotonantoyrityksiltä peräisin oleviksi veloiksi. Toinen tutkimuskysymys liittyi velkomustuomioiden pikavipinomaisten luottojen velkapääomiin; *Löytyykö viitteitä siitä, että vuoden 2013 lakimuutoksella olisi ollut vaikutusta luotonantoyrityksiltä peräisin olevien velkapääomien keskimääräiseen suuruuteen?*

Saatujen tulosten mukaan (Majamaa ym. 2016) *luotonantoyrityksiin liittyvien velkojen lukumäärissä* havaittiin selvää laskua maaliskuusta 2014 alkaen. Lukumääräisesti ne laskivat etenkin nuorimmissa ikäryhmissä, eli 18–24-, 25–34- ja 35–44-vuotiailla. Muiden velkojen pääomien lukumäärät sen sijaan pysyivät ennallaan tai kasvoivat hienoisesti tarkasteluajanjakson loppupuolella, eli vuoden 2014 alkupuolella. Luotonantoyrityksiin liittyvien velkapääomien keskilukujen ajallinen tarkastelu sen sijaan osoitti, että niiden keskimääräinen suuruus (euroa) oli kasvanut tarkasteluajanjaksolla. Sama tulos havaittiin kaikissa ikäryhmissä.

Voidaankin todeta, että kesäkuun 2013 korkokattouudistuksella näyttäisi olleen sekä haluttuja että ei-haluttuja vaikutuksia. Mitä ilmeisimmin ainakin osa pikavippejä ja muita vakuudettomia kulutusluottoja myöntävistä yrityksistä arvioi etenkin alle 35-vuotiaiden kuluttajien luottokelpoisuutta aiempaa tarkemmin, jolloin luotonantoyrityksistä johtuvat velkomustuomiot vähenivät. Toisaalta tulosten mukaan oli nähtävissä, että luottoehdot läpäiseville nuorille annettiin yhä suurempia lainoja. Tämä näkyi luotonantoyrityksiin liittyvien velkapääomien euromääräisenä kasvuna velkomustuomioissa (Majamaa ym. 2016).

Toinen velkomustuomioanalyysi (Majamaa ym. 2017) yhdisti kaksi eri velkomustuomioaineistoa; edellä mainitun, vuosien 2012–2014 aineiston sekä uudemman aineis-

ton, johon oli poimittu velkomustuomioita ajanjaksolta 1.1.2014–30.6.2016. Analyysien avulla haluttiin selvittää muun muassa velkomustuomion saaneiden velallisten ikärakenteessa tapahtuneita muutoksia vuosina 2013–2016 sekä velkatyyppien osuuksissa tapahtuneita muutoksia. Lisäksi pidemmältä ajanjaksolta tarkasteltiin sekä pikavippien tai vastaavien vakuudettomien kulutusluottojen osuuksissa ja pääomien keskimääräisissä suuruksissa tapahtuneita muutoksia vuoden 2013 korkokattouudistuksen jälkeen.

Saadut tulokset osoittivat ensinnäkin sen, että velkomustuomion saaneet olivat yleisimmin 25–34-vuotiaita. Ajallisesti tarkasteltuna velkomustuomiot vähenivät kahden aineiston välillä etenkin alle 25-vuotiaalla naisilla, kun puolestaan vähintään 55 vuotta täyttäneillä naisilla ja 45–54-vuotiailla miehillä velkomustuomion saaneiden osuudet kasvoivat. Prosentuaalisesti eniten yksityisoikeudellisia velkaongelmia ajanjaksolla 2014–2016 aiheuttivat edelleen luotonantoyritykset (36 %), joskin niiden osuus väheni kahden aineiston ja ajankohdan välillä. Pikavippien osuus velkomustuomioissa väheni, kun taas näitä euromääräisesti suurempien ja korkoprosentiltaan pienempien kertaluottojen osuus kasvoi tarkasteltaessa lähemmin luotonantoyritysten pääomia (Majamaa ym. 2017).

Voidaankin katsoa, että luottomarkkinat reagoivat nopeasti lainsäädännöllisiin muutoksiin ja muuttivat omaa toimintaansa. 1) Pikavipinomaisia tuotteita ei myönnetty enää samassa määrin nuorille, alle 25-vuotiaille kuluttajille, mutta jos myönnettiin, niin ne olivat euromääräisesti suurempia. 2) Korkeakorkoisia jousto- ja limiittiluottoja markkinoitiin ja myönnettiin yhä enemmän keski-ikäisille ja sitä vanhemmille kuluttajille, tai ainakin näiden luottojen osuus alkoi lisääntyä velkomustuomioissa aiempaa vanhempien kuluttajien joukossa. Tuloksia tulkittaessa on kuitenkin otettava huomioon, että saatuihin tuloksiin on voinut vaikuttaa osin myös jokin muu kuin vuoden 2013 korkokattouudistus.

2.2 Ylivelkaantumisen taustalla olevia yksilötason tekijöitä

2.2.1 Ikä, sukupuoli ja siviilisäätty

Oksasen ym. (2015) tutkimuksen mukaan ulosottoon joutuminen oli seurantavuosien (2005–2013) aikana yleisintä 19–24-vuotiailla (28 %) ja toiseksi yleisintä 25–29- sekä 30–39-vuotiailla. Alle 25-vuotiaista ulosotossa oli seuranta-ajajakson aikana 28 pro-

senttia, ja 25–39-vuotiaiden kohdalla osuus oli noin 25 prosentin luokkaa. Vanhimmassa tarkastellussa ikäryhmässä (50–64-vuotiaat) osuus oli 12 prosenttia, kun taas joka viides (20 %) 40–49-vuotiaista joutui ulosottoon jossain vaiheessa seurantaa. Miehet päätyivät vuosien 2005–2013 aikana ulosottoon naisia yleisemmin (26 % vs. 15 %). Ulosottoaineiston perusteella nuorilla oli vanhempiin ikäryhmiin verrattuna keskimäärin enemmän ulosottovelkaa (emt).

Myös velkomustuomioaineistossa (Majamaa ym. 2019a) etenkin alle 30-vuotiaat nuoret sekä miehet olivat yliedustettuina, eli velkaongelmat olivat saatujen tulosten mukaan keskimäärin yleisempiä etenkin alle 30-vuotiailla sekä miehillä. Naimattomat nuoret velkaantuivat usein pikavipeistä, mutta nuorten pikavipeistä koostuvat velkapäätömmät olivat keskimäärin matalampia kuin keski- tai eläkeikäisten (Majamaa & Lehtinen 2020).

Velkomustuomioihin perustuva tutkimus (Majamaa ym. 2019a) osoitti, että nuoret saivat velkomustuomioita pikavippien lisäksi myös teleoperaattoreihin liittyvistä laskuista, kun taas eläkeikää lähestyvillä tai sen ylittäneillä (vähintään 55-vuotiailla) velkaongelmien taustalla oli usein euromääräisesti suurempia kertaluottoja tai luottokorttivelkaa. Etämyynnistä velkaantuivat etenkin nuoret ja naiset, mutta keskimääräiset velkasummat olivat etämyyntiin liittyvissä veloissa muita velkatyyppejä selvästi matalampia (Majamaa & Lehtinen 2020).

Avioeron läpikäyneet olivat muita siviilisäätyryhmiä useammin ulosotossa (Oksanen ym. 2015). Myös lapsiluvun kasvu lisäsi ulosottoon joutumisen riskiä tulotasosta riippumatta. Velkomustuomion saaneissa avioeronneet ja naimattomat olivat aineistossa yliedustettuina; etenkin naimattomilla nuorilla oli usein velkaongelmia. Sen sijaan naimissa olevat vähintään 30-vuotiaat olivat aliedustettuina velkomustuomioaineistossa, eli heillä oli keskimääräistä vähemmän velkaongelmia. (Majamaa ym. 2019a.)

Tarkasteltaessa ylivelkaantumistilanteeseen apua hakeneita tuloksissa painottuvat keski-ikäiset ylivelkaantuneet. Esimerkiksi Majamaan ym. selvityksessä (2019b) suurin talous- ja velkaneuvonnan asiakasryhmä olivat 55–64-vuotiaat ja toiseksi suurin 45–54-vuotiaat. Valkaman tekemän selvityksen mukaan (2011a) talous- ja velkaneuvonnan palveluja käyttävät eniten 35–54-vuotiaat. Vaikka ulosottoon joutuminen on hyvin yleistä 18–24-vuotiailla (Oksanen ym. 2015), heidän osuutensa talous- ja velkaneuvonnan palvelujen käyttäjänä jää muita ikäryhmiä selvästi matalammaksi. Vuoden 2010 talous- ja velkaneuvonnan asiakaskunnasta koostuvassa aineistossa tämän ikäryhmän osuus oli vain viitisen prosenttia (Valkama 2011a).

Myös Takuusäätiön (2020a) puhelimesta ja chatissa käydyistä neuvontakeskusteluista alle 25-vuotiaiden osuus oli 4–5 prosenttia. Eräänä syynä vähäiseen avun hake-

miseen esimerkiksi talous- ja velkanuvonnasta on nuorten taloudellisen tilanteen epävakaus, mutta toisaalta kynnys hakea apua velkaongelmiin on iästä riippumatta suuri. Erityisesti toimijoiden heikko tunnettuus ja pirstaleisuus vähentävät avun hakemista ylivelkaantumistilanteessa (Peura-Kapanen ym. 2016; Majamaa ym. 2019b).

2.2.2 Sosioekonominen asema

Hyvä sosioekonominen asema parantaa kuluttajan asemaa luottomarkkinoilla, jolloin heillä on käytettävissään monipuolisesti luottotuotteita. Onkin todettu, että kotitalouksien absoluuttinen velkamäärä korreloi positiivisesti sosioekonomisten indikaattoreiden kanssa, ja esimerkiksi hyvätuloisilla kotitalouksilla on keskimäärin suuremmat velat kuin pienituloisilla (Sweet ym. 2013). Velkaongelmia esiintyykin kaikissa tuloluokissa (Sweet ym. 2013; Oksanen ym. 2015), vaikka ne ovat suhteellisesti yleisempiä matalassa sosioekonomisessa asemassa olevilla (ks. esim. Oksanen ym. 2015).

Oksanen ym. (2015) tutkimuksen mukaan ulosoton asiakkaista korkeintaan peruskoulun suorittaneet olivat velkaantuneet kaikkein yleisimmin (29 %). Toiseksi yleisin ulosotossa oleva ryhmä oli toisen asteen tutkinnon suorittaneet (20 %). Vähiten ulosotossa oli vähintään ammattikorkeakoulun suorittaneita (9 %). Korkeintaan peruskoulun suorittaneet olivat yliedustettuja myös velkomustuomioaineistossa (Majamaa ym. 2019a). Matalat tulot ennustivat vahvasti ulosottoon joutumista (Oksanen ym. 2015), mutta tulojen yhteys velkaongelmiin ei ole suoraviivainen. Esimerkiksi matalat tulot eivät olleet yhteydessä ulosottoon joutumiseen *yksityisoikeudellisissa* asioissa, vaan ainostaan *julkisoikeudellisissa* asioissa. Tarkasteltaessa yksityisoikeudellisten ulosotovelkojen suuruutta velalliset eivät eronneet toisistaan tulojen suhteen (emt).

Velallisen sosioekonominen asema vaihteli myös tarkasteltaessa velkomustuomion saaneita (Majamaa & Lehtinen 2020). Esimerkiksi *pikavippeihin* liittyvät velkasaatavat olivat yleisimpiä korkeasti koulutetuilla eli vähintään opistoasteen/ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneilla, ja näihin velkatyyppeihin liittyvät keskimääräiset velkasaatavat olivat myös suurempia paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevilla. Jatkoanalyysit tosin osoittivat, että pikavipeistä johtuvat velkomustuomiot olivat yleisiä kahdessa ryhmässä; matalassa sosioekonomisessa asemassa olevilla nuorilla ja hyvässä sosioekonomisessa olevilla keski-ikäisillä. (Emt.)

Myös *luottokortti-* ja *kertaluotoista* syntyneet velkasaatavat olivat velkomustuomioaineiston perusteella vahvasti sidoksissa velallisen korkeampaan sosioekonomiseen asemaan, eli korkeisiin tuloihin ja korkeaan koulutukseen. Sen sijaan *etämyynnistä* johtuvat velat olivat yleisimpiä kaikkein heikoimmassa sosioekonomisessa asemassa

olevilla nuorilla. (Majamaa & Lehtinen 2020.) Näyttäisikin siltä, että osalla nuorista ei ole pääsyä pikaluottomarkkinoille, vaan velkaongelma syntyy muuta kautta.

Myös velkajärjestelyä hakeneilla hyvätuloisilla oli keskimääräistä enemmän kulutuslainoja ja -luottoja kuin niillä, joilla oli matalat tulot. Hyvätuloisilla oli myös keskimäärin suuremmat velat velkajärjestelyhakemuksissa. (Poppe ym. 2016.) Hyvässä sosioekonomisessa asemassa olevien keski-ikäisten ylivelkaantuminen kuluttajaluotoista on näkynyt myös talous- ja velkaneuvonnan asiakaskunnassa (Yle 2020).

2.2.3 Elämänmuutokset

Lapsuuden kodista poismuutto, opintojen päättäminen, työmarkkinoille siirtyminen, avioliiton solmiminen tai ylipäänsä parisuhteen muodostaminen ja lapsen saaminen mainitaan usein viitenä aikuisuuteen liittyvänä siirtymävaiheena (Settersten 2007). Nämä viisi siirtymää tapahtuvat usein aikuisuuden alkumetreillä ja moni on läpikäynyt valtaosan niistä 35 ikävuoteen mennessä (SVT 2020b; Pietiläinen & Nikander 2013).

Siirtymät eivät kuitenkaan ole aina lopullisia vaan moni eroaa avio- tai avioliitosta, moni opiskelee uuden ammatin ja osan kohdalla työmarkkinoilta poistuminen tulee ajankohtaiseksi ennen eläkeikää esimerkiksi sairastumisen vuoksi. Työelämässä saattaa olla myös katkoksia esimerkiksi lapsen syntymän tai työttömäksi jäämisen takia. Siirtymiin ja elämänmuutoksiin liittyy usein tulojen huomattava lasku tai elämiseen liittyvien kulujen kasvu, jolloin ne voivat helposti johtaa taloudellisiin vaikeuksiin. Seurauksena voi myös olla objektiivinen velkaongelma (ks. Oksanen ym. 2015; 2016; 2017; Poppe ym. 2016).

Talous- ja velkaneuvonnan asiakaskuntaa koskeva tutkimus (Valkama 2011a) osoitti, että *sairauden* takia maksukyky oli heikentynyt runsaalla neljäsosalla velkajärjestelyä hakeneista ja *työttömyyden* takia hieman alle neljäsosalla. Sairauteen liittyvissä hakemuksissa kyse oli useimmiten mielenterveysongelmasta, onnettomuudesta, päihdeongelmasta tai peliriippuvuudesta. Velkajärjestelyn hakemuksissa mainittiin usein myös parisuhteen päättyminen, yksinhuoltajuus, eläkkeelle siirtyminen, pätkätyöt, puolison työttömyys, opiskelu ja nuoruuden ajattelemattomuus (emt). Elämänmuutokset ovat siis vahvasti yhteydessä ylivelkaantumiseen.

Kotoa poismuutto on ulosottoon joutumista tarkasteltaessa keskeinen käännekohta, sillä koulutustasosta riippumatta nuorten aikuisten todennäköisyys joutua ulosottoon alkoi kasvaa vain muutamia kuukausia muuton jälkeen (Oksanen ym. 2015). Jotkin yksilötason tekijät kuitenkin lisäsivät ulosottoon joutumista kotoa muuton jälkeisinä

neljänä vuotena. Sukupuolen mukaan tarkasteltuna ulosottoon joutuminen oli yleisempää miehillä kuin naisilla, koulutuksen kesken jättäneillä ja rikostuomion saaneilla. Toisaalta myös ulosottovelallisen perhetaustaan liittyvät tekijät olivat yhteydessä ulosoton todennäköisyyteen. Oksanen ym. (2015) saamien tulosten mukaan vanhempien nuori ikä, ero, taloudelliset ongelmat ja vanhempien ulosotto lisäsivät myös nuoren riskiä joutua ulosottoon lapsuuden kodista poismuuton jälkeen.

Lähes kaikki ulosottoaineiston nuoret ehtivät muuttaa tarkasteluajanjaksolla pois lapsuudenkodistaan (Oksanen ym. 2016), ja suomalaiset nuoret muuttavatkin pois kotoa kansainvälisesti vertailtuna melko varhain. Sen sijaan kaksi muuta keskeistä elämänmuutosta eli *työllistyminen* ja *vanhemmaksi tulo* koskivat vain murto-osaa 1988–1990-syntyneistä. Nämä elämänvaiheet tapahtuvat usein vasta hieman myöhemmällä iällä. Saatujen tulosten mukaan työllistyminen (mikä todennäköisesti kasvatti nuorten tuloja) ei vaikuttanut nuorten ulosottoon joutumisen todennäköisyyteen, vaan se säilyi entisenlaisena myös työllistymisen jälkeen. Vanhemmaksi tulo nuorella iällä sen sijaan kasvatti ulosoton riskiä noin vuosi vanhemmaksi tulon jälkeen. (Emt 2016.)

Etenkin keskimääräistä nuorempana, 15–18-vuotiaana, kotoa poismuuttaneet näyttivät ajautuvan yleisemmin taloudellisiin ongelmiin kuin vanhempana, eli 19–24-vuotiaana, muuttaneet (Oksanen ym. 2017). Näiden kahden ikäryhmän väliset erot ulosottoon joutumisessa alkoivat kasvaa lähes välittömästi kotoa poismuuton jälkeen, ja aikainen muutto lisäsi riskiä joutua taloudellisiin ongelmiin. Ulosottoon joutuneet nuoret aikuiset palasivat myös todennäköisemmin takaisin kotiin kuin ne nuoret, jotka eivät joutuneet ulosottoon. Hyvin nuorena kotoa poismuuttaneilla ulosottoon joutuminen näyttäisi ilmentävän samankaltaista sosiaalisesti rakentunutta ilmiötä kuin toimeentulotukeen turvautuminen, toisin sanoen molempien taustalla löytyy usein myös koulutuksen puute ja työmarkkinoilta syrjäytyminen (emt).

2.2.4 Peli- ja alkoholiriippuvuus

Vuoden 2019 rahapelaamista kartoittaneeseen kyselyyn vastanneista *rahapeliriippuvaisia* oli todennäköisesti 1,4 prosenttia (Salonen ym. 2020). Tämä tarkoittaa, että noin 52 000 suomalaista oli rahapeliriippuvaisia vuonna 2019. Koko väestöä edustavaan otokseen pohjautuvan Terveys 2000 -tutkimuksen mukaan *alkoholiriippuvuuden* kriteerit täyttyivät neljällä prosentilla 30 vuotta täyttäneistä suomalaisista vuonna 2000 (Aromaa & Koskinen 2002). Tämä puolestaan tarkoittaa, että 30 vuotta täyttäneistä suomalaista noin 130 000 oli alkoholiriippuvaisia vuonna 2000. Kyseisen tutkimuksen pohjalta on myös karkeasti arvioitu, että alkoholin ongelmakäyttäjiiä on noin 400 000, kun taas juomatapatutkimus 2016 aineiston perustella on arvioitu, että 500 000–600 000 suomalaisista on alkoholin riskikäyttäjiiä. (THL 2020.)

Tiedossamme ei ole suomalaisia koko väestöä koskevia tutkimuksia siitä, miten yleisesti ylivelkaantuminen on suoraan seurausta riippuvuudesta. Saatavilla on kuitenkin tietoa koetuista talousvaikeuksista liittyen peli- tai alkoholiongelmiin. Suomalaisten rahapelaamista koskevassa kyselyssä (Salonen & Raisamo 2015) esimerkiksi kysyttiin: ”Kuinka usein (viimeisen 12 kuukauden aikana) rahapelaamiseen on aiheuttanut taloudellisia ongelmia teille tai kotitaloudellenne?” Tulosten mukaan 0,7 prosenttia 15–74-vuotiaista mainitsi rahapelaamisesta olleen taloudellista haittaa. Kysyttäessä läheisen *rahapeliongelman* aiheuttamista taloudellisista haitoista osuus yli kaksinkertaistui (1,8 %) (emt, s. 90).

Toisen suomalaisten rahapelaamista kartoittaneen tutkimuksen mukaan (Järvinen-Tassopoulos 2017) noin joka kymmenes vastaaja, jolla oli ongelmallisesti pelaava läheinen, mainitsi rahapelaamisen aiheuttaneen maksuvaikeuksia, pelilainoja tai luottotietojen menetyksen. Osa ongelmapelaajista saattaa myös läheisensä taloudelliseen umpikujaan. Omasta alkoholinkäytöstä seuranneita taloudellisia ongelmia oli kokenut kaksi prosenttia 15–79-vuotiaista vuonna 2016. Alkoholinkäytöstä seuranneet taloudelliset ongelmat olivat miehillä (3 %) hieman yleisempiä kuin naisilla (2 %). Niin ikään nuorilla (15–29-vuotiaat) oli vanhempia ikäryhmiä useammin alkoholista seuranneita taloudellisia ongelmia. (Härkönen ym. 2017.)

Helposti saatavat luotot mahdollistavat erilaisia riippuvuustilanteita sekä niiden pitkittymisen (Rantala & Tarkkala 2010, 27). Esimerkiksi vuoden 2015 rahapelaamista koskevan kyselyn (Salonen & Raisamo 2015) tulosten perusteella noin 0,4 prosenttia vastaajista ilmoitti lainanneensa rahaa rahapelien pelaamista varten tai maksaakseen pelivelkoja lainarahalla. Pikavippejä oli ottanut arviolta 0,1 prosenttia vastaajista. Vaikka näin mitattuna riippuvuuden rooli ylivelkaantumisessa ei näytä suurelta, Takuusäätiön asiakkaista noin joka kymmenes on velkaantunut pääasiassa peliongelman vuoksi (Takuusäätiö 2019). Myös runsas neljäsosa Takuusäätiön Velkalinjaan ja chat-palveun yhteyttä ottaneista mainitsi peliriippuvuuden (23 %) tai päihderiippuvuuden (3 %) yhtenä ylivelkaantumisen taustalla olevana syynä (Takuusäätiö 2020a). Etenkin rahapeliongelma on hyvin pääomavaltainen riippuvuus. Rahapeliongelman pahentuessa usein myös taloudelliset panokset kasvavat lisäten taloudellista ahdingkoa (Takuusäätiö 2019).

2.2.5 Talousosaaminen

Edellä mainitut elämänmuutokset tai riippuvuudet eivät aina ole ylivelkaantumisen taustalla. Moni myös yksinkertaisesti kuluttaa enemmän kuin heillä olisi varaa. Yleensä silloin on puutteita myös *talousosaamisessa*. Esimerkiksi ylivelkaantumistilanteeseen apua hakeneita koskevassa tutkimuksessa (Valkama 2011a), lähes puo-

lolla apua hakeneista velkojen ja niihin liittyvien velvoitteiden määrä oli yksinkertaisesti liian suuri suhteessa maksukykyyn. Harkitsematon kulutus ja osaamattomuus raha-asioissa oli mainittu ainakin yhtenä ylivelkaantumisen taustalla olevana syynä lähes puolella (46 %) Takuusäätiön Velkalinjalta tai chat-palvelun kautta apua hake-neelta (Takuusäätiö 2020a).

Taloulosaaminen onkin noussut yhä keskeisempään rooliin tämän päivän luottomarkkinoilla, joilla maksaminen on häivytetty taustalle ja erilaisia luottotuotteita on tarjolla lähes määrättömästi, tai ainakin niin kauan, kun henkilö todetaan luottokelpoiseksi. Kulutusluottojen helppo saatavuus ja luotonoton arkipäiväistyminen vaativatkin kuluttajilta yhä enemmän oman talouden hallintaa (Martin 2002).

Taloudellista osaamista tarvitaan arjessa ja sen eri osa-alueilla – arkipäivän kuluttamisen lisäksi myös muun muassa säästäminen, sijoittaminen, lainanotto ja vakuuttaminen vaativat taloulosaamista, ja vaatimukset osaamisesta vaihtelevat riippuen muun muassa kuluttajan elämänvaiheesta ja tulotasosta (Raijas ym. 2020). Taloulosaamisen voi sanoa muodostuvan *käytännön taloustaidoista, vastuullisesta taloudellisesta käyttäytymisestä sekä yleisestä taloustietämyksestä* (Raijas, Uusitalo & Luukkanen 2012). Taloulosaaminen ja sen päivittäminen onkin tärkeää elämänkaaren kaikissa vaiheissa ja niihin liittyvissä muutoksissa. Esimerkiksi uudet maksutavat vaativat kuluttajalta kykyä valita kulloiseenkin tilanteeseen parhaimmin sopivan maksutavan ja -kanavan. Maksaminen sulautuu nykyään usein myös osaksi ostoprosessia, esimerkiksi erilaisten palveluiden kuukausiveloituksiksi. Myös tämä vaatii yhä parempaa taloulosaamista ja oman talouden hallintaa. (Raijas ym. 2020.)

Raijas ja hänen kollegansa (2020) toteavat, että: ”Taloulosaamisen haasteita liittyy kaikkiin elämänvaiheisiin ja -tilanteisiin, mutta erityisen kriittisiä ovat elämän nivel- ja kriisivaiheet, kuten itsenäisen elämän aloittaminen, perheen perustaminen, parisuhde-erot, työttömyys, sairaus, eläkkeelle jäänti jne.” Kuten edellä tuotiin esille, nämä samat elämän kriisivaiheet ja nivelkohdat ovat usein myös ylivelkaantumistilanteeseen liittyviä laukaisevia tekijöitä. Usein onkin haastavaa ja toisinaan jopa mahdotonta sopeuttaa kulutusta ja totuttuja taloudenhallintatapoja uuteen elämän- ja taloustilanteeseen (emt).

Maksuhäiriömerkintöjen kasvu viimeisen 10 vuoden aikana (Suomen Asiakastieto Oy 2020a) kertoo siitä, että yhä useampi kuluttaja kokee taloudenhallinnan ongelmia. Taloulosaamisen ja ylivelkaantumisen välistä yhteyttä kartoittaneita tutkimuksia ei Suomessa ole tehty, mutta suomalaisten taloulosaamista koskevat tutkimukset ovat osoittaneet, että suomalaiset ovat kiinnostuneita raha-asioistaan. Kiinnostus ja osaaminen kuitenkin vaihtelevat eri väestöryhmissä; esimerkiksi taloudellinen tietämys oli Kalmin ja Ruuskasen (2016) mukaan vahvinta 30–60-vuotiailla, miehillä, hyvätuloisilla, yrittäjillä sekä yliopistokoulutetuilla.

Monella kuluttajalla raha-asioiden suunnittelu on usein lyhytjänteistä, esimerkiksi noin neljä kymmenestä suomalaisesta ei varaudu tulevaisuuteen säästämällä tai heidän kohdallaan menot ovat tuloja suurempia. Yhtä moni eli noin 40 prosenttia ilmoitti myös säästävänsä joka kuukausi. Mitä korkeammat vastaajan tulot olivat, sitä säännöllisempää oli myös säästäminen. (Osuuspankki 2019.) Suomalaisten taloudellinen toiminta (esim. säästäminen ja laskujen maksaminen ajallaan) onkin tutkitusti (Kalmi & Ruuskanen 2016) selvästi yhteydessä koulutukseen ja tulotasoon. Toisaalta juuri korkeat tulot mahdollistavat tällaisen taloudellisen toiminnan eikä se siis pelkästään ole yhteydessä talousosaamiseen. Erityisesti pienituloisilla on usein vaikeuksia taloudellisen osaamisen saralla (emt).

Talousosaamisessa voidaan havaita (yleisemminkin) puutteita finanssistuneissa yhteiskunnissa, jossa kulutusluottojen saaminen on helppoa (Poppe ym. 2016). Talousosaamisen yhteyttä ylivelkaantumiseen on tutkittu maailmalla paljon. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että taloudellinen osaaminen on keskimäärin parempaa keski-ikäisillä kuin nuorilla tai ikääntyneillä kuluttajilla (Atkinson ym. 2007; Lusardi & Mitchell 2011). Heikko talousosaaminen johtaa myös kalliiden luottojen, kuten esimerkiksi pikavippien ottamiseen ja usein myös vaikeuksiin niiden kanssa (Atkinson ym. 2007). Osittain tämä johtuu siitä, että näille kuluttajille ei myönnetä esimerkiksi luottokorttia. Esimerkiksi Autio ja hänen kollegansa havaitsivat (2009), että nuoret aikuiset käyttävät pikalainoja luottokortin omaisesti paikkaamaan tilapäistä rahavajetta.

Erilaisten pika- ja pienlainojen on todettu vievän kotitalouksia yhä syvempiin taloudellisiin vaikeuksiin ja velkakierteeseen (Rantala & Tarkkala 2009; Autio ym. 2009; Szilagyiova 2015). Esimerkiksi asuntolainan lyhennyksiin, vastike- ja vuokramaksuihin tai ylipäänsä elämiseen liittyviin laskuihin on käytössä yhä vähemmän rahaa, jos esimerkiksi pikavipit ja niiden lisäkustannukset vievät suuren osuuden kotitalouden käytettävissä olevista tuloista. Moni pienituloinen ei saa matalakorkoista luottoa pankista, vaan vähäiset taloudelliset resurssit yhdistettynä puutteelliseen talousosaamiseen johtavat näin ollen helposti riskialttiisiin luottopäätöksiin (Szilagyiova 2015).

3 Tilasto-osio

Tilasto-osio perustuu julkisesti saatavilla olevaan tilastotietoon. Selvityksessä hyödynnetään erityisesti Suomen Asiakastieto Oy:n julkaisemia tietoja *maksuhäiriömerkinnöistä* ja niitä saaneiden osuuksista ikäryhmän, sukupuolen ja maakunnan mukaan sekä henkilöiden saamista uusista maksuhäiriömerkinnöistä. *Velkomustuomioiden* lukumäärissä tapahtuneita muutoksia kuvataan tuomioistuinten työtilastoista kerätyillä *summaarisia asioita* kuvaavilla tilastoilla. *Ulosotossa* olevia henkilöitä ja asioita kuvaavia tilastotietoja tarkastellaan Tilastokeskuksen StatFin-tilastotietokannasta sekä Valtakunnanvoudinviraston julkaisuista löytyvillä tiedoilla. *Velkajärjestelyä* ja *velkajärjestelyä* hakeneita henkilöitä koskevia tilastotietoja poimittiin StatFin-tietokannasta. Tietopohjaa täydennetään lisäksi Takuusäätiön omaa toimintaansa koskevilla tilastotiedoilla vuosien 2018–2020 osalta.

3.1 Maksuhäiriötilastot

Keskeiset tulokset

- Ajanjaksolla 2000–2008 hieman yli tai alle 300 000 suomalaisella oli maksuhäiriömerkintä.
- Maksuhäiriöisten lukumäärä alkoi lisääntyä vuonna 2005, ja kasvu jatkui aina vuoden 2019 loppuun asti, tosin hieman loiventuen vuoden 2013 jälkeisinä vuosina.
- Uusien maksumerkintöjen lukumäärä kasvoi erityisen voimakkaasti vuosina 2010–2013 sekä vuonna 2019
- Maksuhäiriömerkintäisten osuus laski kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä eli 15–19- ja 20–24-vuotiailla vuosien 2012 ja 2019 välillä. Sen sijaan maksuhäiriöisten osuudet kasvoivat kaikissa 30 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä ja kasvu oli suhteellisesti voimakkainta vanhimmissa ikäryhmissä, eli 65–69-vuotiailla ja vähintään 70-vuotiailla.
- Miehillä on naisia yleisemmin maksuhäiriömerkintä.
- Maksuhäiriömerkintöjen osuuksissa vähintään 55 vuotta täyttäneiden miesten ja naisten suhteellinen ero pieneni vuosina 2008–2019. Muutos johtuu siitä, että maksuhäiriöisten naisten osuus kasvoi suhteellisesti miehiä enemmän.
- Korkeimmat maksuhäiriömerkintäisten osuudet vähintään 18 vuotta täyttäneillä oli Päijät-Hämeessä (9,7 %) ja matalimmat Ahvenanmaalla (4,7 %).

Maksuhäiriömerkintä on yksi objektiivinen ylivelkaantumisen mittari. Suomessa luottotietorekisteriin tallennetaan tällä hetkellä tietoja maksun laiminlyönnistä, eli käytössä on negatiivinen luottotietorekisteri. Maksuhäiriömerkintää edeltää keskimäärin vähintään puoli vuotta kestänyt maksun laiminlyönti. Tänä aikana henkilö on saanut useita muistutus- ja perintäkirjeitä ja velkaa on käsitelty käräjäoikeudessa. Maksuhäiriömerkinnän rekisteröimiseen vaaditaan pääsääntöisesti tuomioistuimen päätös tai ulosottoviranomaisen ilmoitus. Tiettyjen edellytysten täytyessä myös velkoja voi ilmoittaa kuluttajan maksuhäiriöstä suoraan luottotietorekisteriin. Tilanteissa on kyseessä kulutusluottosopimuksen tai osamaksukauppasopimuksen erien laiminlyönti, ja myös tällöin velkojan täytyy lähettää kuluttajalle kirjallinen maksukehotus³, jossa muistutetaan merkinnän mahdollisuudesta, jos maksua ei suoriteta. Myös yksityishenkilön velkajärjestelystä ja Takuusäätiön takauksesta tulee aina merkintä luottotietorekisteriin. Tilanteesta riippuen maksuhäiriömerkintä on voimassa 2–4 vuotta.

Maksuhäiriön keston lyhentämisestä on kuitenkin tehty lakialoite (LA 20/2020 vp), johon eduskunta on antanut vastauksensa (EV 69/2020 vp). Vastauksen mukaan: *”Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto kiirehtii maksuhäiriörekisteriä koskevaa lainsäädäntöä siten, että henkilöt, jotka ovat suorittaneet maksuhäiriömerkinnän perusteena olleet maksut asianmukaisesti, tulee poistaa rekisteristä 1 kuukauden kuluttua maksun suorittamisesta. Lainsäädäntöesitykset on tuotava eduskuntaan viimeistään vuoden 2021 kevätistuntokauden aikana.”* Lainsäädäntöneuvos Sofia Aspelundin mukaan oikeusministeriössä ollaan valmistelemassa esitystä vuodenvaihteessa 2021.

Maksuhäiriömerkinnöistä on saatavilla ajankohtaista tietoa Suomen Asiakastieto Oy:n (2020a) internetsivuilta. Julkista tilastotietoa ikäryhmittäisistä maksuhäiriömerkinnöistä sukupuolen mukaan on saatavilla kuitenkin vasta vuodesta 2017 alkaen (Suomen Asiakastieto Oy 2018). Tämän osion ennen vuotta 2017 esitettävät tilastotiedot maksuhäiriömerkinnöistä perustuvat aikaisemmin Suomen Asiakastiedon julkaisemiin tiedotteisiin, jotka on tallennettu tai tulostettu internetistä.

3.1.1 Maksuhäiriöisten henkilöiden ja uusien maksuhäiriömerkintöjen lukumäärien kehitys vuosina 2000–2019

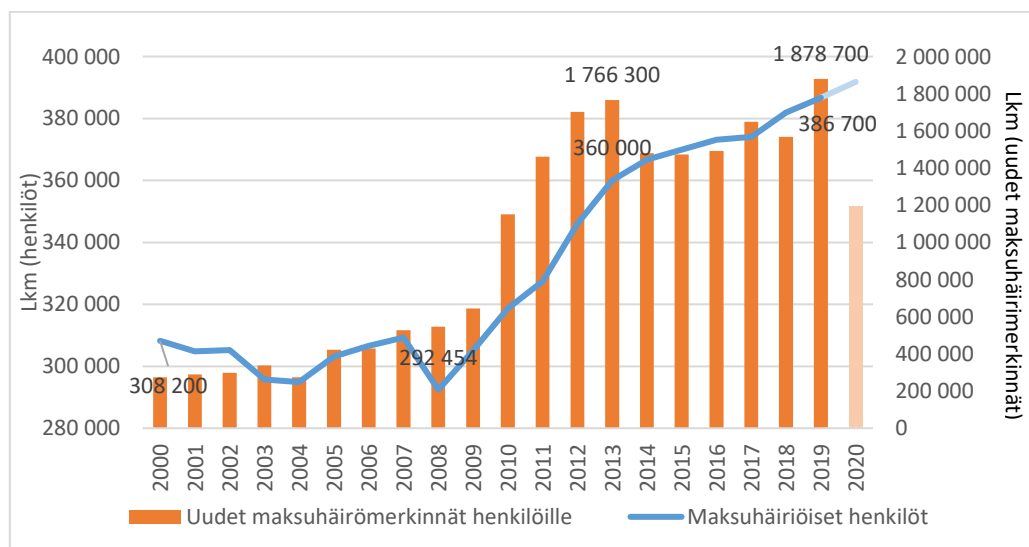
Kuvion 3 sininen viiva osoittaa maksuhäiriöisten henkilöiden lukumäärien kehitystä vuosina 2000–2019, ja tilanteen vuoden lopussa. Oranssit pylväät kuvaavat kyseisen

³ Maksukehotus on lähetettävä kuluttajalle vähintään 21 päivää ennen maksuhäiriön rekisteröintiä, ja maksun on oltava viivästynyt yli 60 päivää alkuperäisestä eräpäivästä (L 11.5.2007/527).

vuoden aikana syntyneitä uusia maksuhäiriömerkintöjä. Vuoden 2020 maksuhäiriöisten lukumäärä on syyskuun 30. päivältä ja uusien maksuhäiriömerkintöjen lukumäärä ajanjaksolta 1.1.–30.9.2020. Kuviossa 4 esitetään maksuhäiriöisten henkilöiden ikäryhmittäiset osuudet vuosina 2012–2020, kun taas kuvioissa 5 ja 6 esitetään ikäryhmittäisiä osuuksia erikseen miehille ja naisille neljänä eri ajankohtana: vuosien 2013, 2016 ja 2019 lopussa, sekä vuoden 2020 syyskuun lopussa.

Maksuhäiriöisten kuluttajien lukumäärä oli 2000-luvulla melko vakaa; ajanjaksolla 2000–2008 hieman yli tai alle 300 000 suomalaisella oli maksuhäiriömerkintä, mutta maksuhäiriöisten henkilöiden lukumäärä alkoi lisääntyä vuodesta 2005 alkaen (kuvio 3). Vuonna 2008 maksuhäiriöisten henkilöiden määrä jopa väheni hieman edellisvuosiin verrattuna (n=292 500), koska noin 22 000 henkilöä poistui rekisteristä 1.9.2008 voimaan tulleen luottotietolain perusteella. Tuolloin yleisimpien maksuhäiriöiden voimassaoloaika lyheni neljästä vuodesta kolmeen vuoteen. Ilman tallennusaikojen muutoksia maksuhäiriöisiä henkilöitä olisi kuitenkin ollut vuoden 2008 lopussa noin 317 000 eli 2,4 prosenttia enemmän kuin vuonna 2007 (Rantala & Tarkkala 2009). Vuoden 2008 hienoisesta vähenemisestä jälkeen maksuhäiriömerkintäisten lukumäärä alkoi lisääntyä, ja se on jatkunut aina vuoden 2019 loppuun asti, tosin hieman loiventuen vuotta 2013 seuranneina vuosina.

Maksuhäiriömerkintäisten lukumäärät ovat siis kasvaneet koko 2010-luvun, ja vuoden 2019 lopussa 386 700 suomalaisella oli maksuhäiriömerkintä. Maksuhäiriöisten lukumäärä näyttäisi jatkavan kasvuaan, sillä viimeisimmän saatavilla olevan julkisen tiedon mukaan vuoden 2020 syyskuun lopussa 391 800 henkilöllä oli maksuhäiriömerkintä (kuvio 3).

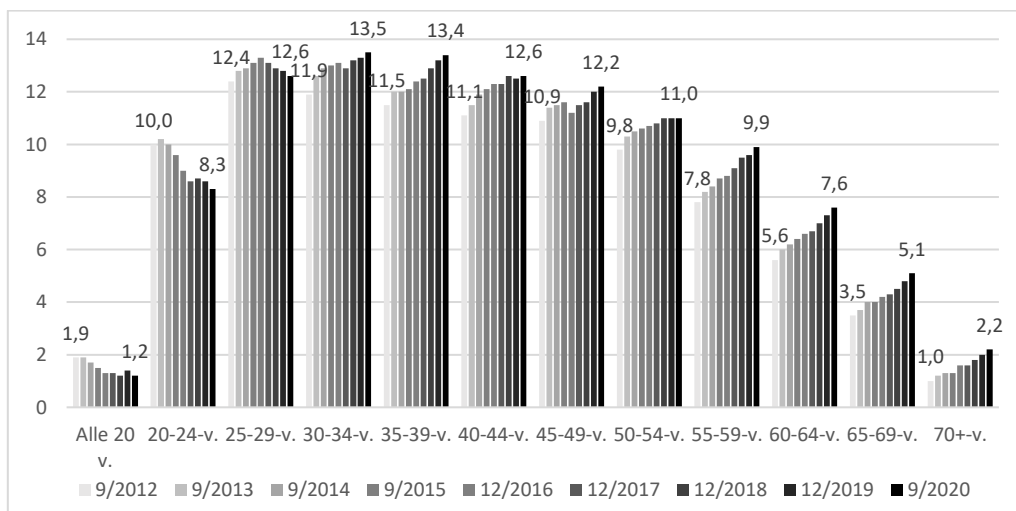
Kuvio 3. Maksuhäiriöisten henkilöiden lukumäärä ja uusien maksuhäiriömerkintöjen lukumäärät henkilöille vuosina 2000–2019 (tilanne 31.12.)

Samalla henkilöllä on usein monta maksuhäiriömerkintää. Vuonna 2004 merkintöjä oli keskimäärin 3,7 kappaletta henkilöä kohden, kun vuonna 2008 vastaava luku oli jo 6,0 (Rantala ja Tarkkala 2009, 34). Kymmenen vuotta myöhemmin, vuonna 2018, merkintöjen lukumäärä oli kasvanut entisestään ja jokaisella rekisteröidyllä oli nyt keskimäärin 15 maksuhäiriömerkintää (Suomen Asiakastieto Oy 2019). Sama velka voi kuitenkin aiheuttaa monta merkintää.

Ylivelkaantumistilanteen kehitystä kuvaa osittain myös uusien maksuhäiriömerkintöjen lukumäärä. Kuvion 3 oranssit pylväät osoittavat, että uusien merkintöjen lukumäärä kasvoi erityisen voimakkaasti vuosina 2010–2013 ja vuonna 2013 niitä tilastoitiin lähes 1,8 miljoonaa. Pienen notkahduksen ja muutaman tasaisemman vuoden jälkeen uusissa merkinnöissä tehtiin jälleen uusi ennätys, kun vuonna 2019 niiden lukumäärä nousi lähes 1,9 miljoonaan. Vuoden 2020 osalta tietoa on saatavilla kolmelta ensimmäiseltä neljännekseltä, ja sen perusteella uusien maksuhäiriömerkintöjen lukumäärä jäisi vuonna 2020 lähes samalle tasolle kuin vuonna 2014 (Suomen Asiakastieto Oy 2020b).

3.1.2 Maksuhäiriöisten henkilöiden ikäryhmittäiset osuudet vuosina 2012–2020

Suhteellisesti eniten maksuhäiriömerkintöjä oli vuoden 2020 syyskuussa 30–34-vuotiaiden (13,5 %) ja 35–39-vuotiaiden (13,4 %) ikäryhmissä. Vähiten maksuhäiriömerkintöjä oli alle 20-vuotiailla ja vähintään 70 vuotta täyttäneillä. Näissä ikäryhmissä maksuhäiriömerkintöjä oli vain yhdestä kahteen prosentilla (kuvio 4).

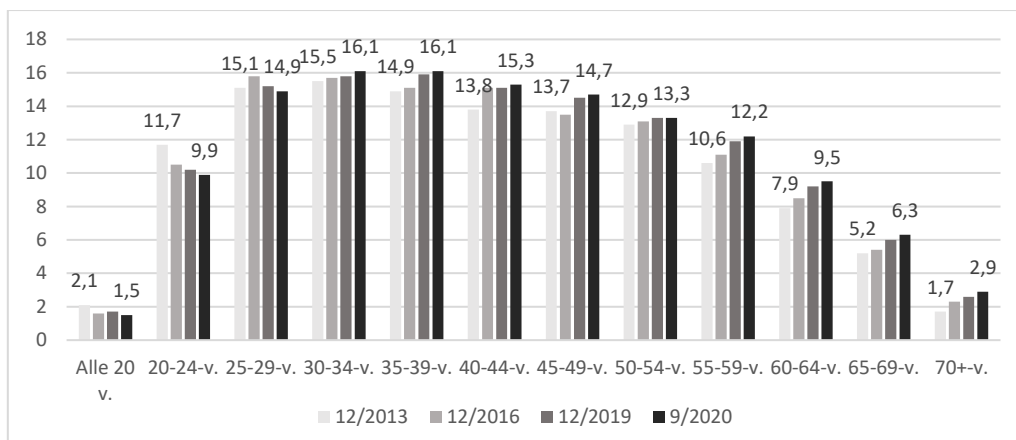
Kuvio 4. Maksuhäiriöisten henkilöiden ikäryhmittäiset osuudet (%) vuosina 2012–2020 (tilanne 30.9. tai 31.12.)

Kuviossa 3 havaittu maksuhäiriöisten lukumäärän kasvu ei siis ole ollut samanlaista kaikissa ikäryhmissä. Tarkasteltaessa maksuhäiriöisten henkilöiden ikäryhmittäisissä osuuksissa tapahtuneita muutoksia vuosina 2012–2020 (kuvio 4) voidaan erottaa karkeasti kolme eri kehityslinjaa riippuen tarkasteltavasta ikäryhmästä. Ensinnäkin, maksuhäiriömerkintäisten osuus laski kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä. Maksuhäiriöisten osuus laski alle 20-vuotiailla 1,9 prosentista 1,2 prosenttiin ja vastaavasti 20–24-vuotiailla osuus laski 10,0 prosentista 8,3 prosenttiin. Myös 25–29-vuotiaiden ikäryhmässä maksuhäiriömerkintäisten osuus on tarkastelun alkuvuosien nousun jälkeen kääntynyt laskuun, ja vuoden 2020 syyskuussa osuus oli lähes samalla tasolla kuin vuoden 2012 syyskuussa (ks. kuvio 4).

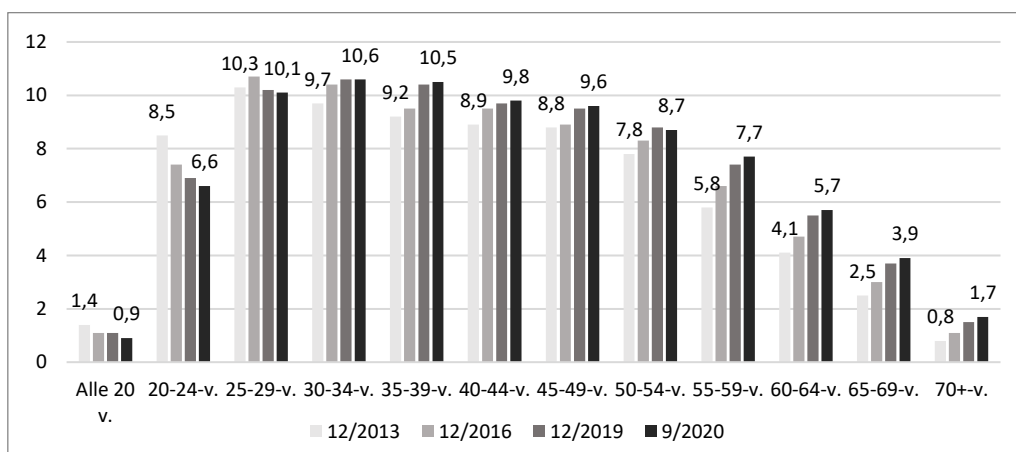
Kuvio 4 osoittaa niin ikään kaksi muuta kehityslinjaa: maksuhäiriöisten osuudet kasvoivat kaikissa 30 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä ja kasvu oli ollut suhteellisesti voimakkainta vanhimmissa ikäryhmissä. Esimerkiksi 70 vuotta täyttäneiden maksuhäiriöisten osuus yli kaksinkertaistui yhdeksän tarkasteluvuoden aikana. Tosin kyseisessä ikäryhmässä maksuhäiriöisten osuus oli vuoden 2012 syyskuussa hyvin matala, vain joka sadannella tämän ikäisellä oli maksuhäiriömerkintä. Lukumääräisesti voimakkainta kasvu oli 55–59-vuotiaiden ikäryhmässä, jossa kasvua oli 2,1 prosenttiyksikköä. Vuoden 2020 syyskuussa lähes joka kymmenennellä tähän ikäryhmään kuuluvalla oli maksuhäiriömerkintä.

3.1.3 Maksuhäiriöisten ikäryhmittäiset osuudet miehillä ja naisilla vuosina 2013, 2016, 2019 ja 2020

Maksuhäiriöisten miesten ikäryhmittäiset osuudet ovat lähtökohtaisesti naisia korkeammalla tasolla kaikissa ikäryhmissä (ks. kuviot 5 ja 6). Erot ovat suurimmillaan 35–39-vuotiaiden ikäryhmässä ja esimerkiksi syyskuussa 2020 noin 16,1 prosentilla miehistä oli maksuhäiriömerkintä (kuvio 5), kun vastaava osuus naisilla oli 10,5 prosenttia (kuvio 6). Ero miesten ja naisten välillä oli tässä ikäryhmässä näin ollen noin kuusi prosenttiyksikköä. Matalimmat erot olivat alle 20- ja vähintään 70-vuotiaiden ikäryhmistä (noin yksi prosenttiyksikkö). Näissä kahdessa ikäryhmässä suhteelliset erot olivat kuitenkin melko suuret, esimerkiksi vuoden 2020 syyskuun lopussa näissä ikäryhmissä miehillä oli suhteessa 1,7 kertaa yleisemmin maksuhäiriömerkintä kuin naisilla.

Kuvio 5. Maksuhäiriöisten miesten ikäryhmittäiset osuudet (%) vuosina 2013, 2016, 2019 ja 2020 (tilanne 30.9. tai 31.12.)

Kuvio 6. Maksuhäiriöisten naisten ikäryhmittäiset osuudet (%) vuosina 2013, 2016, 2019 ja 2020 (tilanne 30.9. tai 31.12.)

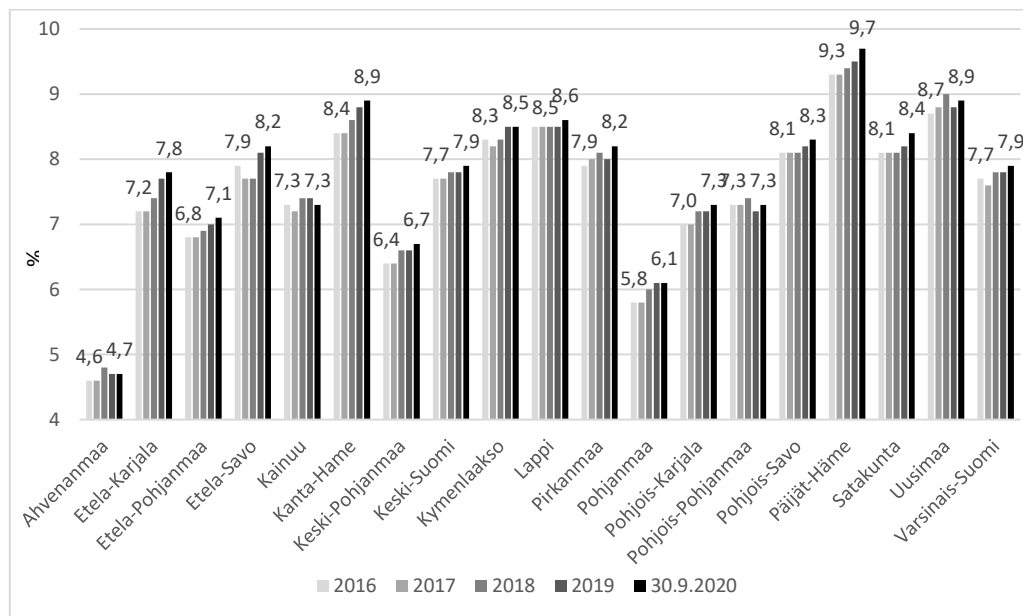
Yleisesti ottaen miehillä on 1,4–2,1-kertaa yleisemmin maksuhäiriömerkintä kuin naisilla, eli maksuhäiriömerkinnän saaneiden miesten osuus on vähintään 40 prosenttia suurempi kuin naisilla kaikissa ikäryhmissä ja kaikkina tarkasteluvuosina. Esimerkiksi verrattaessa vuosia 2013 ja 2016 toisiinsa miesten osuus vähintään 70 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä oli jopa hieman yli kaksinkertainen naisiin verrattuna. Eräänä suuntauksena voimme kuitenkin todeta (ks. liitetaulukko 1), että erityisesti vähintään 55 vuotta täyttäneillä eli neljän vanhimman ikäryhmän miesten ja naisten suhteelliset erot ovat pienentyneet, koska maksuhäiriöisten naisten osuus on näissä ikäryhmissä kasvanut suhteellisesti miehiä enemmän vuosina 2008–2019.

3.1.4 Maksuhäiriömerkintäisten alueellista tarkastelua vuosina 2016–2020

Julkisista tilastoista on työlästä kerätä tietoa ylivelkaantuneiden alueellisesta jakautumisesta. Tässä osiossa päädyttiin tarkastelemaan Suomen Asiakastieto Oy:n (2018 & 2019) julkaisemia maksuhäiriömerkintäisten henkilöiden osuuksia maakunnittain. Seuraavat ylivelkaantuneiden alueelliset tarkastelut perustuvat näihin tilastoihin.

Korkeimmat maksuhäiriömerkintäisten osuudet vähintään 18 vuotta täyttäneillä oli Päijät-Hämeessä; syyskuun 2020 lopussa päijäthämäläisistä 9,7 prosentilla oli maksuhäiriömerkintä (kuvio 7). Myös Kanta-Hämeessä ja Uudellamaalla maksuhäiriömerkintäisten osuus oli lähes yhdeksän prosenttia väestöstä (8,9 %). Matalimmat osuudet syyskuussa 2020 löytyivät sen sijaan Ahvenanmaalta (4,7 %) ja Pohjanmaalta (6,1 %).

Lähes viiden vuoden tarkasteluajanjakson aikana (2016–2020) eniten maksuhäiriömerkintäisten osuudet kasvoivat Etelä-Karjalassa ja Kanta-Hämeessä; Etelä-Karjalassa 7,2 prosentista 7,8 prosenttiin (kasvua 8 %) ja Kanta-Hämeessä 8,4 prosentista 8,9 prosenttiin (kasvua 6 %). Maksuhäiriömerkintäisten osuus ei laskenut tarkasteluajanjaksolla missään maakunnassa (kuvio 7).

Kuvio 7. Maksuhäiriömerkintäisten henkilöiden osuus (%) maakunnittain vuosina 2016–2019 ja 30.9.2020

3.2 Saapuneet ja ratkaistut summaariset asiat vuosina 2005–2019

Keskeiset tulokset

- Ratkaistujen summaaristen asioiden lukumäärä kasvoi voimakkaasti ajanjaksolla 2005–2013. Vuoden 2013 jälkeen lukumäärä laski vuoteen 2016 saakka, mutta alkoi jälleen nopeasti kasvaa vuonna 2017.
- Vuonna 2013 summaarisia asioita ratkaistiin 430 300 ja vuonna 2018 jopa 440 700 kappaletta.

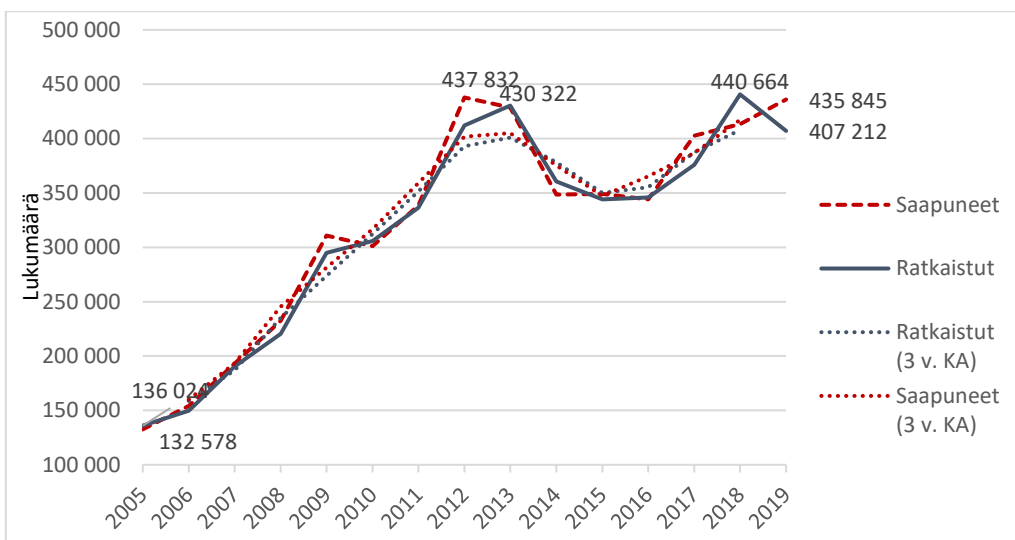
Käräjäoikeuksissa ratkaistut summaariset asiat koostuvat pitkälti velkasaatavista, eli yksipuolisista velkomustuomioista. Ratkaistujen velkomustuomioiden lukumäärä on kuitenkin jonkin verran summaarisia asioita pienempi. Yksipuolisten velkomusasioiden osuus ratkaistuista summaarisista asioista oli yli 80 prosenttia vuosien 2011–2014 välisenä aikana (Majamaa ym. 2016). Koska käräjäoikeuksiin saapuneiden ja ratkaistujen velkomustuomioiden määristä ei ole erikseen saatavilla julkista tilastotietoa, tässä selvityksessä saapuneita ja siellä ratkaistuja velkomusasioita kuvataan summaaristen asioiden ajallisen kehityksen avulla. Tarkastelu keskittyy vuosiin 2005–2019. Vuosi 2005 valikoitui aloitusvuodeksi, sillä kyseisenä vuonna vakuudettomat pienlainat tulivat lainamarkkinoille.

Kuvio 8 osoittaa ratkaistujen summaaristen asioiden voimakkaan kasvun vuodesta 2005 vuoteen 2013: ratkaistujen asioiden lukumäärä yli kolminkertaistui kahdeksan vuoden aikana. Kasvua selittää, ainakin osittain, pienlainojen yleistymisen myötä niihin liittyvät lisääntyneet takaisinmaksuvaikeudet (Rantala 2012; Majamaa ym. 2016). Huomattava kasvu näkyi myös saapuneissa summaarisissa asioissa, mutta huippuvuosi oli vuotta aikaisemmin. Vuoden 2012 kasvaneita lukuja voi osaksi selittää perintätoimistojen mahdollisesti tehostunut oikeudellinen perintä oikeusministeriön asetuksen 425/2012⁴ myötä. Asetuksessa alennettiin velallisen maksatettaviksi tulevia vastapuolen oikeudenkäyntikulujen enimmäismääriä summaarisissa asioissa (Majamaa ym. 2016).

Vuoden 2013 jälkeisinä kolmena vuotena ratkaistuissa summaarisissa asioissa tapahtui selkeä lasku ja muutaman vuoden kestänyt tasaantumisvaihe (kuvio 8). Vuonna 2017 ratkaistujen asioiden lukumäärä kääntyi jälleen nousuun ja sitä seuraavana

⁴Oikeusministeriön asetus vastapuolen maksettavaksi tuomittavista oikeudenkäyntikuluista oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 c §:ssä tarkoitetuissa asioissa annetun asetuksen 3 §:n muuttamisesta.

vuonna niiden lukumäärä ylitti jopa vuoden 2013 huippuluvun ja käräjäoikeudet ratkaisivat niitä vuoden 2018 aikana jopa 440 700 kappaletta. Seuraavana vuonna (2019) ratkaistujen summaaristen asioiden lukumäärä kääntyi jälleen laskuun (407 000), joskin saapuneiden summaaristen asioiden lukumäärä jatkoi kasvuaan (kuvio 8). Ratkaistujen summaaristen asioiden lukumäärät noudattelivat pitkälti saapuneiden asioiden lukumääriä. Valtakunnanvoudinviraston mukaan (2019) riidattomien velkomusasioiden määrän jyrkkä kasvu vuonna 2018 johtui kulutusluottojen ja pikalainojen yleistyemisestä velkomusasioiden taustalla.

Kuvio 8. Kuvio 8 Saapuneiden ja ratkaistujen summaaristen asioiden lukumäärät vuosina 2005–2019, ja niiden kolmen vuoden liukuvat keskiarvot (KA)

Tarkasteltaessa saapuneiden ja ratkaistujen summaaristen asioiden lukumäärien vaihtelua kolmen vuoden keskiarvojen avulla havaittiin, että vuosittaiset erot pienenevät lähes olemattomiin (kuvio 28). Vuonna 2019 keskimääräinen käsittelyaika oli noin 2,7 kuukautta, kun vuonna 2018 se oli ollut noin viikkoa pidempi eli 2,9 kuukautta. Käsitteilyajan lyhenemisestä huolimatta kaikkia summaarisia asioita ei ehditty käsitellä käräjäoikeuksissa vuonna 2019, sillä niitä saapui vuonna 2019 noin 28 600 enemmän kuin niitä ratkaistiin. (Oikeusministeriö 2020a, s. 34.)

3.3 Ulosoton mittaamisesta ja ulosottotilastojen yleisiä tunnuslukuja

Keskeiset tulokset

- Ulosotossa olevien henkilöiden lukumäärät ovat lisääntyneet viimeisen reilun 10 vuoden aikana (vuodet 2008–2019) tarkasteltaessa koko vuoden tilannetta ja vuoden lopun tilannetta.
- Ulosotossa olevien lukumäärä nousi etenkin vuonna 2018, jolloin heidän lukumääränsä kasvoi yli 17 000 henkilöllä edelliseen vuoteen verrattuna. Tarkasteltaessa vuoden lopun tilannetta ulosotossa olevien lukumäärä kasvoi jopa 54 000 henkilöllä.
- Ulosottovelkojen kokonaissaldo kasvoi noin 43 prosenttia 11 vuoden tarkasteluajanjaksolla (2008–2019), ja kasvua oli etenkin vuosina 2018 ja 2019.
- Kokonaissaldo kasvoi etenkin 25–34- ja 35–44-vuotiaiden ikäryhmissä, joissa se noin kaksinkertaistui.
- Sekä nuorimman (15–24-v.) että vanhimman (75+-v.) ikäryhmän ulosoton kokonaissaldot ovat selvästi muita ikäryhmiä matalammalla tasolla.
- Perinnässä olevien asioiden lukumäärä kasvoi lähes koko tarkasteluajanjakson ajan. Vuonna 2018 niiden lukumäärä oli korkeimmillaan, noin 2 miljoonassa, kun seuraavana vuonna lukumäärä laski 1,85 miljoonaan asiaan.
- Naisten osuus ulosottovelallisista on kasvanut. Vuonna 2008 naisten osuus ulosottovelallisista oli 34 prosenttia ja miesten 66 prosenttia, kun vuonna 2019 naisten osuus oli 39 ja miesten 61 prosenttia.
- Nuorten, alle 25-vuotiaiden, osuus ulosottovelallisissa laski, kun taas vähintään 65 vuotiaiden ikäryhmissä se kasvoi vuosina 2008–2019. Ulosottovelallisten osuus jopa kaksinkertaistui 65–74-vuotiaiden joukossa, tosin vuonna 2008 tämä ikäryhmä muodosti vain neljä prosenttia ulosottovelallisista.
- Kolmessa vanhimmassa ikäryhmässä, eli vähintään 55 vuotta täyttäneillä, naisten osuus ulosottovelallisissa kasvoi selkeästi miehiä enemmän tarkasteluajanjaksolla.

Ulosotossa peritään pääasiassa rahasaatavia. Yksityinen velkoja voi hakea velan ulosottoa, kun hänellä on asiasta tuomioistuimen tuomio tai päätös. Ulosottomies lähettää yleensä velalliselle vireilletuloilmoituksen saatavan tullessa ulosottoon perittäväksi. Julkisoikeudelliset saatavat, kuten esimerkiksi verot, vakuutusmaksut, sakot ja rikesakot, voidaan periä ilman tuomioistuimen päätöstä. Jos elatusmaksuista on laadittu lastenvalvojan vahvistama kirjallinen sopimus, niin myös ne voidaan periä ilman tuomioistuimen päätöstä. (SVT 2020c.) Sen sijaan niin sanottujen yksityisoikeudellisten saatavien periminen ulosottoteitse vaatii lähes aina tuomioistuimen päätöksen.

Tilastokeskus julkaisee tilastoa oikeusministeriön ulosottopiirien ulosottoasioista ja ulosottoasioihin liittyvistä ulosottovelallisista. Ulosottoasioilla tarkoitetaan kalenterivuoden aikana ulosottopiireissä vireillä olleita tai päättyneitä ulosottoasioita. Ulosottoasia luokitellaan avoimeksi tai päättyneeksi sen mukaan, jatkuuko asian vireilläolo kalenterivuoden päätyttyä. Ulosottovelallinen voi olla luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö. Luonnollisia henkilöitä ovat muun muassa yksityiset kansalaiset, ammatinharjoittajat ja kuolinpesät. Oikeushenkilöitä ovat muun muassa yritykset, säätiöt, kunnat ja valtio.

Perintätoimet voivat päättyä velan maksuun tai siihen, että velallinen on todettu ulosotossa varattomaksi, hyväksytyt velkajärjestelyyn tai yrityssaneeraukseen, taikka konkurssimenettelyyn. Ulosottoimet voivat päättyä myös saatavien vanhentumiseen. Perusaineistona tilastossa käytetään oikeusministeriön ulosoton tietojärjestelmän tietovarastoa (dwUljäs).

Tässä ulosottoon liittyvien tilastojen *ensimmäisessä vaiheessa* (luvut 3.3–3.6) luodaan yleiskuva ulosotossa olevien henkilöiden ja asioiden lukumääristä sekä velkojen kokonaismääristä sekä tarkastellaan ulosotossa olevien miesten ja naisten sekä ikäryhmien osuuksissa tapahtuneita muutoksia (luvut 3.3.1–3.3.3). Luvussa 3.4 päähuomio kiinnittyy ulosottovelallisten velka- ja asumääräisiin, kun taas luvuissa 3.5 ja 3.6 tarkastellaan ulosottoon joutuneita eri taustamuuttujien avulla (perhetyyppi, lasten lukumäärä, koulutus, tulot ja pääasiallinen toiminta). Jotkin tarkasteluista tehdään myös ikäryhmittäin.

Toisessa vaiheessa eli luvussa 3.7 suhteutetaan ulosotossa olevien henkilöiden lukumääriä ikäryhmittäin koko Suomen (keski)väestöön. Näin tarkasteltuna on mahdollista tarkastella ulosoton yleisyyttä väestötasolla sekä verrata ulosotossa olevien osuuksia maksuhäiriömerkintäisten osuuksiin (luku 3.1). Tarkasteluja tehdään myös pääasiallisen toiminnan mukaan. Mukana ovat pääasiassa 15 vuotta täyttäneet, ja tulokset raportoidaan 10-vuotisikäryhmittäin. Tarkastelut tehdään ajanjaksolta 2008–2019 tai 2008–2018⁵.

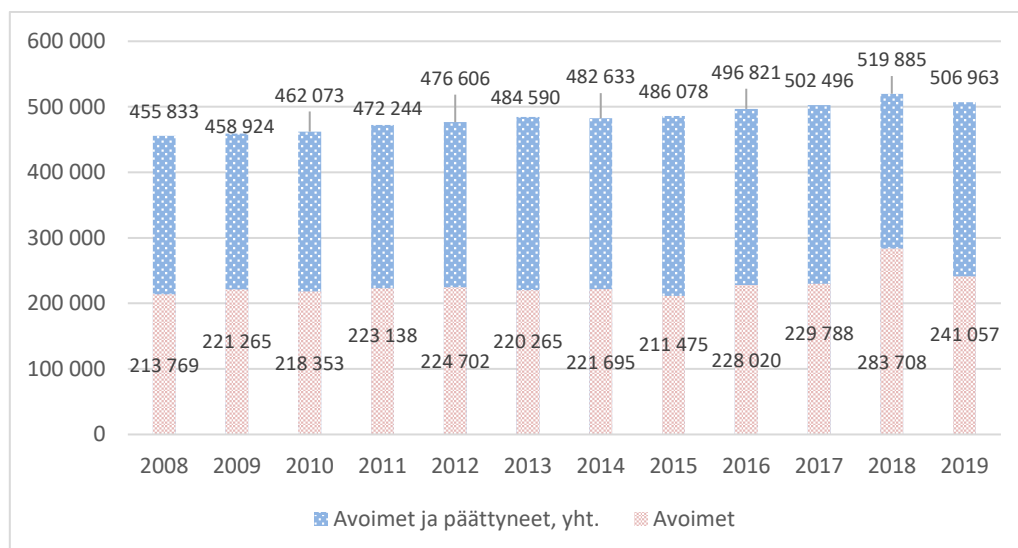
3.3.1 Ulosottovelallisten lukumäärät vuosina 2008–2019

Ulosotossa olevien henkilöiden lukumäärät esitetään kuviossa 9 koko tarkasteluvuoden aikana ja vuoden lopussa. Koko vuoden aikana ulosotossa olleiden henkilöiden

⁵ Pääasiallisesta toiminnasta oli saatavilla väestötason tietoa vuoteen 2018 asti.

rissä on laskettu yhteen henkilöt, joilla oli ulosotossa avoimia ja päättyneitä asioita (siniset ja punaiset palkit), eli kyseinen henkilö on ollut ainakin jossain vaiheessa vuotta ulosotossa. Punaiset palkit osoittavat niiden henkilöiden lukumäärän, joilla on vuoden lopussa ulosotossa avoimia asioita.

Vuonna 2019 ulosotossa oli noin 507 000 suomalaista, kun vuonna 2008 ulosotossa oli 456 000 henkilöä (kuvio 9). Ulosotossa olevien henkilöiden lukumäärät ovat siis lisääntyneet viimeisen reilun 10 vuoden aikana tarkasteltaessa koko vuoden tilannetta. Ulosotossa olevien lukumäärä nousi etenkin vuonna 2018, jolloin heidän lukumääränsä kasvoi yli 17 000 henkilöllä edelliseen vuoteen verrattuna. Eräs syy kasvuun oli kulutusluottojen ja pikalainojen yleistymisen ja näihin liittyvät maksuvaikeudet (Valtakunnanvoudinvirasto 2019).

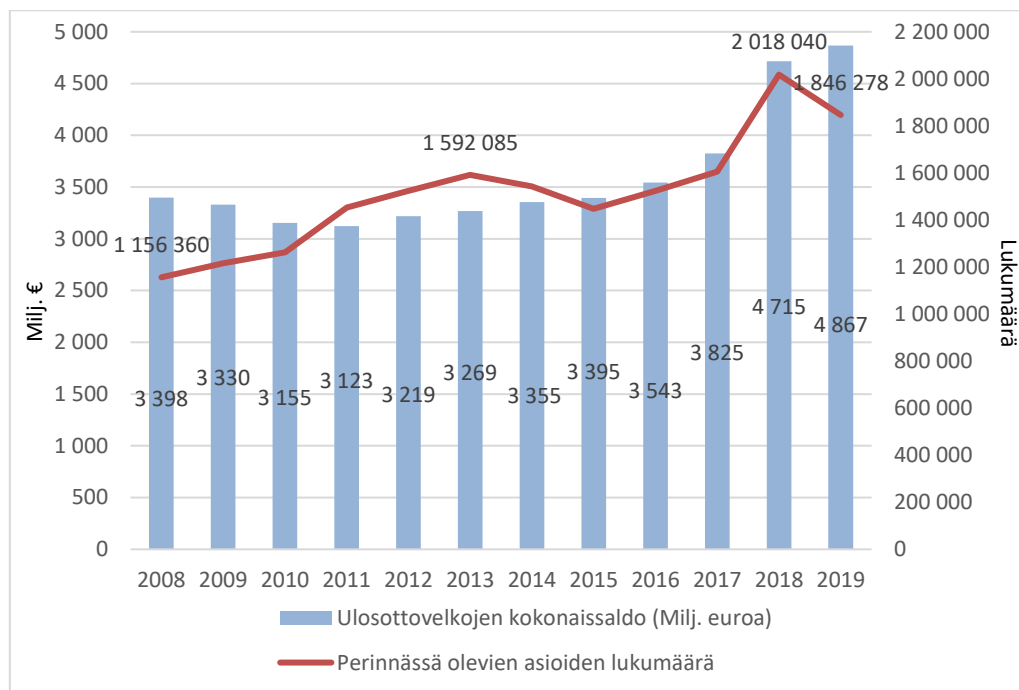

Kuvio 9. Ulosottovelallisten lukumäärien kehitys vuosina 2008–2019

Sama kasvusuuntaus on näkyvä tarkasteltaessa vuoden lopun tilannetta: vuoden 2008 lopussa 214 000 suomalaista oli ulosotossa, kun vuoden 2019 lopussa ulosotossa oli 241 000 henkilöä (kuvio 9). Vuosi 2018 erottuu vielä selvemmin tarkasteltaessa vuoden lopun tilannetta (punaiset palkit), tuolloin ulosotossa olevia oli lähes 54 000 henkilöä enemmän kuin vuoden 2017 lopussa. Ulosottovelallisten lukumäärän kasvu ei kuitenkaan enää jatkunut ja vuonna 2019 ulosotossa oli lähes 13 000 henkilöä vähemmän kuin huippuvuonna 2018 (avoimet ja päättyneet yhteensä) (ks. kuvio 9).

3.3.2 Ulosottovelan kokonaissaldo ja perinnässä olevien asioiden lukumäärä vuosien 2008–2019 lopussa

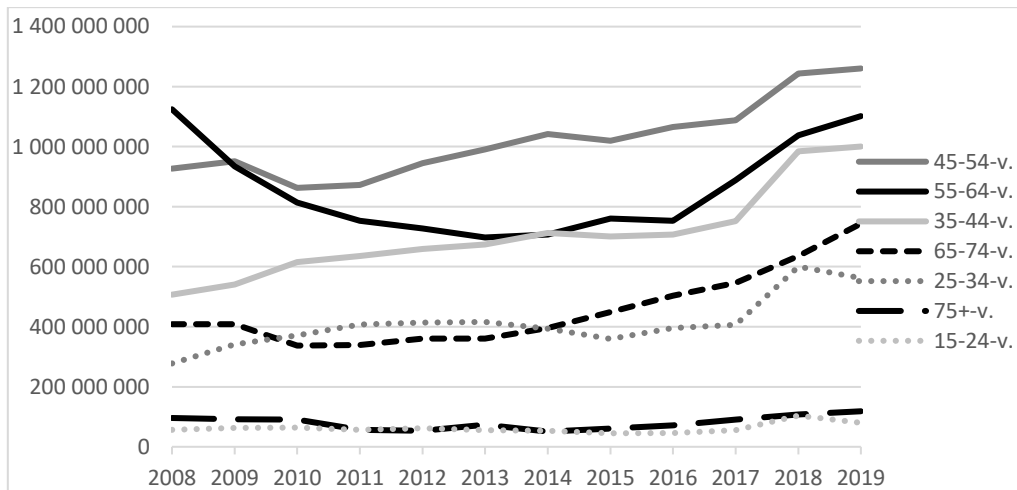
Ylivelkaantumisen lisääntyminen näkyy myös tarkasteltaessa ulosottovelan kokonaissaldoa euroissa (kuvio 10). Vaikka 2000-luvun lopun vuosina (2008–2011) ulosoton kokonaissaldo laski 3,4 miljardista eurosta 3,1 miljardiin euroon, euromäärät alkoivat jälleen kasvaa vuosina 2012–2017. Ulosottovelkojen kokonaissaldon kasvu voimistui vuonna 2018, ja vuonna 2019 ulosottovelkojen kokonaissaldo oli ennätyselliset 4,9 miljardia euroa. Ulosottovelkojen kokonaissaldo kasvoi noin 43 prosenttia 11 vuoden tarkasteluajanjaksolla.

Kuvio 10. Ulosottovelkojen kokonaissaldo miljoonissa euroissa (Milj. €) ja perinnässä olevien asioiden lukumäärä vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Ulosottovelkojen kokonaissaldon kasvu ei kuitenkaan ollut yhtäläistä kaikissa ikäryhmissä vuosien 2008–2019 välisenä aikana (ks. kuvio 11). Kasvua tapahtui etenkin 25–34- ja 35–44-vuotiaiden ikäryhmissä, joissa kokonaissaldo noin kaksinkertaistui, kun muissa ikäryhmissä kasvu oli maltillisempaa. Tarkasteltaessa 55–64-vuotiaiden ikäryhmää kokonaisvelkasaldo aluksi laski, mutta kääntyi jälleen kasvuun vuoden 2013 jälkeen, ja vuonna 2019 kokonaisvelkasaldon euromäärä oli lähestulkoon samalla tasolla kuin vuonna 2008. Sekä nuorimman että vanhimman ikäryhmän ulos-

oton kokonaissaldot ovat muihin ikäryhmiin verrattuna matalalla tasolla. Prosentuaalisesti kokonaissaldo kasvoi kuitenkin selvästi näissä ikäryhmissä: vähintään 75-vuotiailla noin 20 prosenttia ja 15–24-vuotiailla noin 40 prosenttia. Vuodesta 2009 lähtien euromääräisesti mitattuna eniten ulosottovelkoja on ollut 45–54-vuotiailla (ks. kuvio 11).

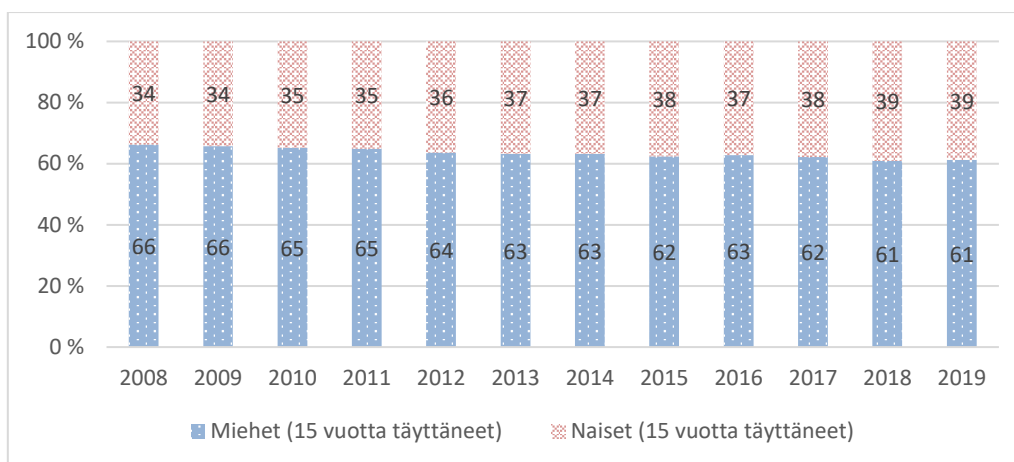

Kuvio 11. Ulosottovelkojen kokonaissaldo euroissa eri ikäryhmissä vuosina 2008–2019

Myös ulosoton kautta perinnässä olevien asioiden lukumäärät lisääntyivät lähes koko tarkasteluajanjakson ajan (ks. kuvio 10). Vuosina 2008–2013 perinnässä olevien asioiden lukumäärä lisääntyi noin 436 000 asiolla ja muutaman vuoden laskusuuntauksen jälkeen, eli vuosien 2014 ja 2015 jälkeen, asioiden lukumäärät kääntyivät jälleen nousuun. Vuonna 2018 perinnässä oli ennätyselliset reilu kaksi miljoonaa asiaa (2 018 040). Seuraavana vuonna niiden lukumäärä laski lähes 200 000 asiolla, ja vuoden 2019 lopussa noin 1,85 miljoonaa asiaa oli ulosoton kautta perinnässä.

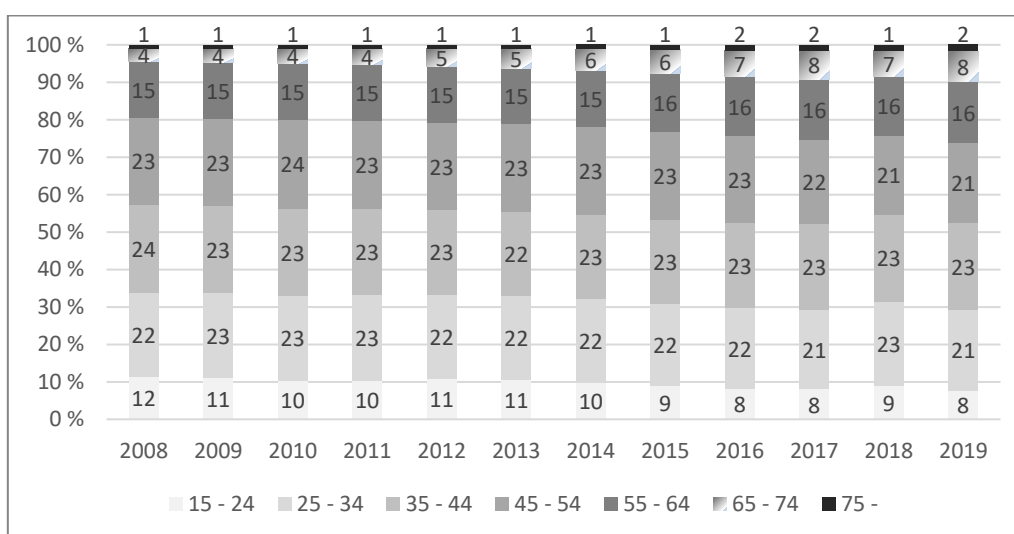
3.3.3 Miehet ja naiset sekä eri ikäiset ulosotossa vuosien 2008–2019 lopussa

Ulosottovelallisten sukupuoli- ja ikärakenteessa on myös tapahtunut muutoksia (ks. kuvat 12 ja 13). Kuvio 12 osoittaa ulosottovelallisten osuuksien muutoksen miehillä ja naisilla, ja naisten kasvanut osuus velallisten joukossa näkyy selkeästi. Vuonna 2008 naisten osuus ulosottovelallisista oli 34 prosenttia ja miesten 66 prosenttia, kun 11 vuotta myöhemmin naisten osuus oli noussut 39 prosenttiin ja miesten laskenut 61 prosenttiin. Koska myös ulosotossa on yhä useampia henkilöitä, tulos tarkoittaa käytännössä sitä, että erityisesti naisten lukumäärä ulosotossa on kasvanut viime vuosina (ks. myös liitekuvio 2).

Kuvio 12. Ulosotossa olevien osuus (%) sukupuolen mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Tarkasteltaessa ulosottovelallisten ikäryhmittäisissä osuuksissa tapahtuneita muutoksia (vuoden lopun tilanne) on havaittavissa sama muutos kuin maksuhäiriömerkintäisten osuuksia tarkasteltaessa tuli esille: erityisesti nuorten, alle 25-vuotiaiden, osuus ulosottovelallisissa on laskenut, kun taas vähintään 65 vuotiaiden ikäryhmissä se on kasvanut (kuvio 13). Ulosottovelallisten lisääntyminen oli huomattava 65–74-vuotiaiden joukossa, joilla velallisten osuus kaksinkertaistui tarkastelujaksolla. Ulosottovelallisten lukumäärän ylipäänsä kasvettua (ks. kuvio 9) tarkoittaa tämä ylivelkaantumisen merkittävää lisääntymistä tässä ikäryhmässä. Myös 55–64-vuotiaiden osuus kasvoi hieman. Muissa ikäryhmissä (25–34-, 35–44- ja 45–54-vuotiaat) vuoden 2019 osuudet olivat hieman alhaisempia kuin vuonna 2008. Tosin näissä ikäluokissa esiintyy jonkin verran vuosittaista vaihtelua.

Kuvio 13. Ulosotossa olevien osuus (%) ikäryhmien mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Sukupuolittain tarkasteltuna ikäryhmien osuuksissa tapahtuneet muutokset ovat hie-
man erilaisia (ks. liitekuviot 3 ja 4). Kolmessa vanhimmassa ikäryhmässä eli vähin-
tään 55 vuotta täyttäneiden naisten osuus kasvoi selkeästi miehiä enemmän tarkaste-
luajanjaksolla. Vuonna 2008 vähintään 55 vuotiaiden naisten osuus oli 17 prosenttia,
kun vastaava osuus oli miehillä 21 prosenttia, kun vuonna 2019 sekä naisten että
miesten osuus oli 26 prosenttia (liitekuviot 3 ja 4). Myös nuorimmassa ikäryhmässä
(15–24-vuotiaat) mies- ja naisvelallisten osuuksien ero kapeni; vuonna 2008 miesve-
lallisten osuus oli 11 prosenttia ja naisvelallisten 13 prosenttia, mutta vuonna 2019
molemmilla sukupuolilla osuus oli 8 prosenttia (liitekuviot 3 ja 4).

3.4 Ulosottovelkojen kokonaissaldo ja perinnässä olevat asiat ulosottovelallista kohden

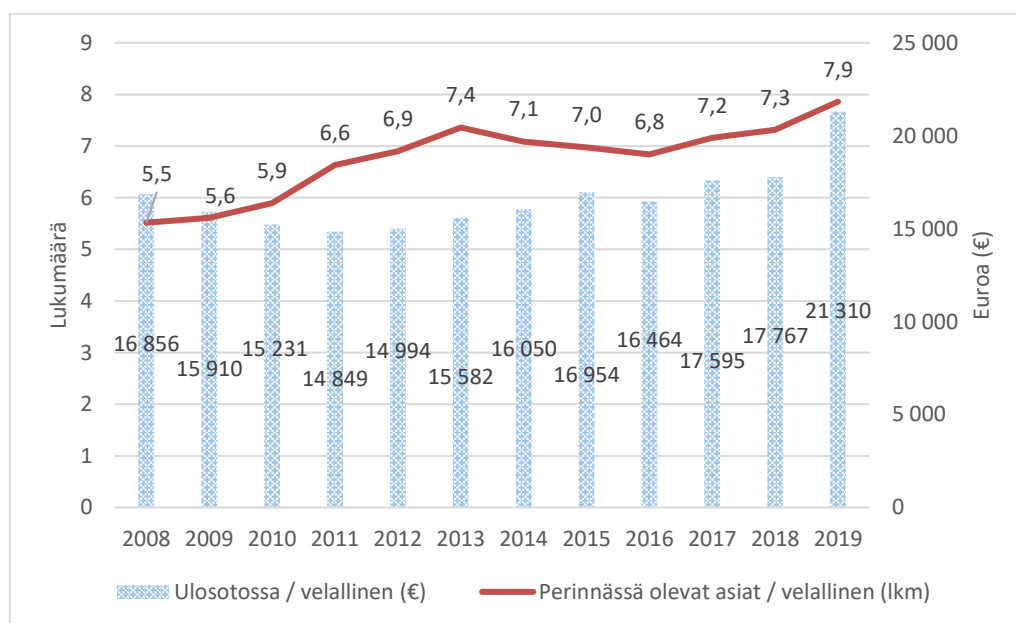
Keskeiset tulokset

- Vuoden 2019 lopussa ulosottovelallisella oli keskimäärin 21 300 euroa perinnässä, kun vuonna 2011 euromäärä oli noin 14 800 euroa velallista kohden ja tarkastelujakson alussa, vuonna 2008, noin 16 900 euroa.
- Miehillä on keskimäärin suuremmat ulosottovelat kuin naisilla, mutta naisten ulosottovelat kasvoivat miehiä enemmän vuosina 2008–2019.
- Tarkasteluajanjakson alussa miesten ulosottovelka velallista kohden oli 20 300 euroa ja naisten vastaavasti 9 300 euroa. Vuoden 2019 lopussa miehillä keskimääräinen ulosottovelka kasvoi 24 300 euroon (kasvua 20 %), kun naisilla keskimääräinen ulosottosumma kasvoi 17 300 euroon (kasvua 87 %).
- Keskimääräiset ulosottovelat ovat matalimpia nuorimmissa ikäryhmissä ja ne kasvavat vanhempia ikäryhmiä kohti. Poikkeuksena ovat vanhin, 75-vuotta täyttäneiden ikäryhmä. Tässä ikäryhmässä miehillä oli keskimäärin vähemmän ulosottovelkaa kuin 65–74-vuotiailla miesvelallisilla ja naisilla vähemmän kuin 45–54-vuotiailla naisvelallisilla.
- Ulosottovelallisella oli vuoden 2008 lopussa keskimäärin 5,5 asiaa perinnässä, kun vuonna 2019 niiden lukumäärä oli noussut 7,9 asiaan.
- Vuoden 2013 jälkeiset kolme vuotta erottuvat kasvun taittumisen vuosina perinnässä olevien asioiden lukumäärissä, mutta vuonna 2017 ne alkoivat jälleen kasvaa. Etenkin vuonna 2019 perinnässä olevien asioiden lukumäärät kasvoivat huomattavasti muissa paitsi 15–24- ja 25–34-vuotiaiden ikäryhmissä.
- Vuonna 2019 eniten perinnässä olevia asioita oli 45–54-vuotiailla (9,1 asiaa/velallinen) ja vähiten 15–24-vuotiailla (4,5 asiaa/velallinen).

3.4.1 Ulosottovelat velallista kohden vuosina 2008–2019

Luvussa 3.3 ulosottovelkojen kokonaissaldo ilmensi yleistä kehitystä, mutta kokonaissaldon vuosittainen muutos voi johtua myös ulosotossa olevien henkilöiden lukumäärissä tapahtuvista vuosittaisista muutoksista. Kuten kuvio 8 osoitti, ne saattavat olla huomattavia. Seuraavat tarkastelut koskevat ulosottovelkojen kokonaissaldoa ja perinnässä olevien asioiden lukumääriä, mutta ne suhteutetaan kyseisen vuoden lopussa ulosotossa olevien henkilöiden lukumääriin.

Kuviossa 14 esitetään ulosottovelkojen keskimääräinen suuruus velallista kohden (sininen palkki) sekä perinnässä olevien asioiden keskimääräinen lukumäärä (punainen viiva) vuosina 2008–2019. Ulosottovelkojen kokonaissaldo laski tarkasteluvuosien alussa eli vuosina 2008–2011, mutta se alkoi jälleen hiljalleen kasvaa vuodesta 2012 alkaen ja kasvu jatkui lähes yhtämittaisesti aina viimeiseen tarkasteluvuoteen asti. Vuoden 2019 lopussa velallisella oli keskimäärin 21 300⁶ euroa ulosotossa, kun vuonna 2011 euromäärä oli noin 14 800 euroa velallista kohden.

Kuvio 14. Ulosottovelkojen keskimääräinen suuruus (€) sekä perinnässä olevien asioiden keskimääräinen lukumäärä velallista kohden vuosina 2008–2019

⁶ Erot vuosien 2008–2019 välillä eivät ole niin suuret kuin ne kuviossa 14 näyttävät. Tilastokeskuksen mukaan (2020b) vuoden 2019 keskimääräinen ulosottosumma 21 300 euroa olisi vuoden 2008 rahassa ollut 18 722 euroa.

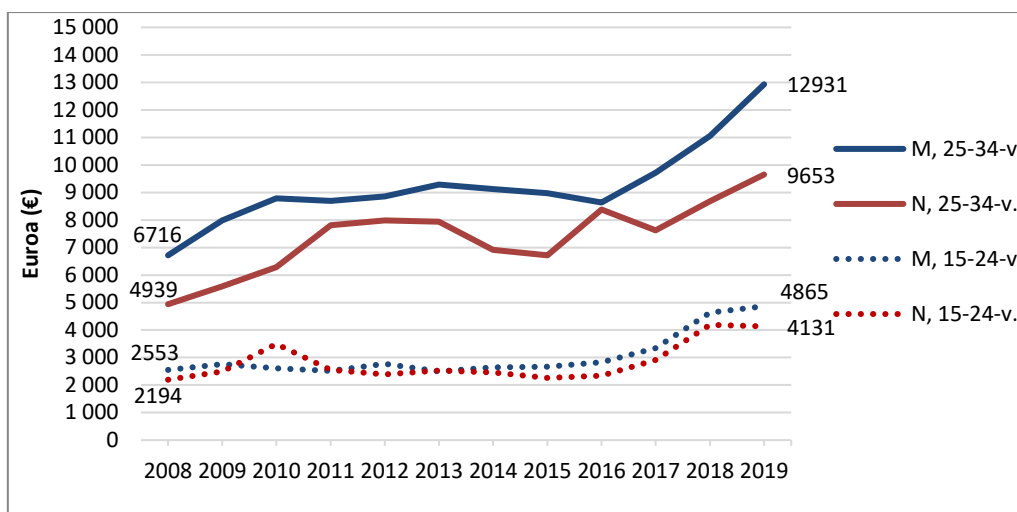
Ulosottovelan euromäärän kasvun lisäksi myös perinnässä olevien asioiden keskimääräinen lukumäärä kasvoi tarkasteluvuosina (ks. kuvio 14). Ulosottovelallisella oli vuoden 2008 lopussa keskimäärin 5,5 asiaa perinnässä, kun vuonna 2019 niiden lukumäärä oli noussut 7,9 asiaan. Kasvu notkahti hetkeksi vuodesta 2013, jolloin perinnässä olevia asioita oli keskimäärin 7,4 velallista kohden ja se laski aina vuoteen 2016 asti (6,8 asiaa/velallinen). Vuonna 2017 perinnässä olevien asioiden keskimääräinen lukumäärä velallista kohden kääntyi jälleen nousuun ja nousua jatkui aina tarkasteluajanjakson loppuun asti. Vuonna 2019 jokaisella ulosottovelallisella oli keskimäärin 7,9 asiaa perinnässä.

3.4.2 Keskimääräiset ulosottovelat sukupuolen ja ikäryhmän mukaan vuosien 2008–2019 lopussa

Miehillä on keskimäärin suuremmat ulosottovelat kuin naisilla, mutta naisten ulosottovelat kasvoivat miehiä enemmän vuosina 2008–2019. Tarkasteluajanjakson alussa miesten ulosottovelka velallista kohden oli 20 300 euroa ja naisten vastaavasti 9 300 euroa. Vuoden 2019 lopussa miehillä keskimääräinen ulosottovelka oli kasvanut noin 20 prosenttia, 24 300 euroon, kun naisilla keskimääräinen ulosottosumma kasvoi noin 17 300 euroon (kasvua 87 %).

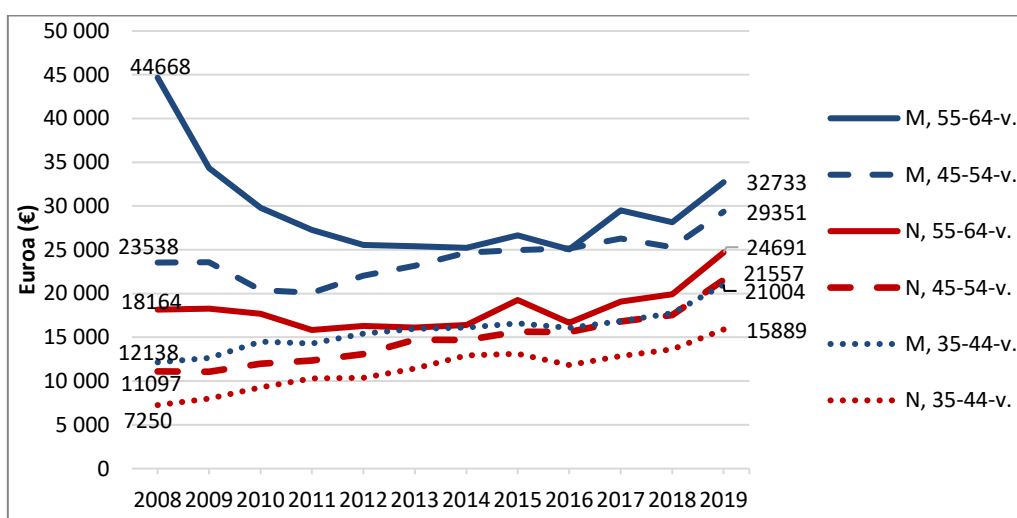
Miehillä oli kaikissa ikäryhmissä keskimäärin suuremmat ulosottovelat velallista kohden kuin naisilla (ks. kuviot 15, 16 ja 17), ja suurimmat keskimääräiset ulosottovelat löytyvät 65–74- ja 75-vuotta täyttäneiden ikäryhmissä (kuvio 17): 65–74-vuotiailla miehillä 48 400 euroa ja naisilla 28 300 euroa. Kannattaa kuitenkin muistaa, että ulosottovelallisten osuus kaikista ikäryhmistä on matala näissä kahdessa ikäryhmässä; vuoden 2019 lopussa 65–74-vuotiaiden osuus oli noin kahdeksan prosenttia ja 75 vuotta täyttäneiden osuus noin kaksi prosenttia kaikista ulosottovelallisista (ks. kuvio 13).

Kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä eli 15–24- ja 25–34-vuotiailla keskimääräiset ulosottovelat velallista kohden lähes kaksinkertaistuivat tarkasteluajanjaksolla (kuvio 15). Kasvua tapahtui etenkin 25–34-vuotiailla miehillä vuosina 2016–2019, ja vuoden 2019 lopussa kyseisen ikäryhmän miehellä oli keskimäärin 12 900 euroa ulosotossa. Naisilla (25–34-vuotiaat) kasvu alkoi hieman aikaisemmin, vuonna 2015, ja naisvelallisella oli keskimäärin 9 650 euroa ulosotossa vuoden 2019 lopussa. Tarkasteltaessa nuorinta ikäryhmää (15–24-vuotiaat) euromäärät velallista kohden olivat huomattavasti matalammat kuin muilla; miesvelallisella oli keskimäärin 4 900 euroa ja naisvelallisella 4 100 euroa ulosotossa vuoden 2019 lopussa.

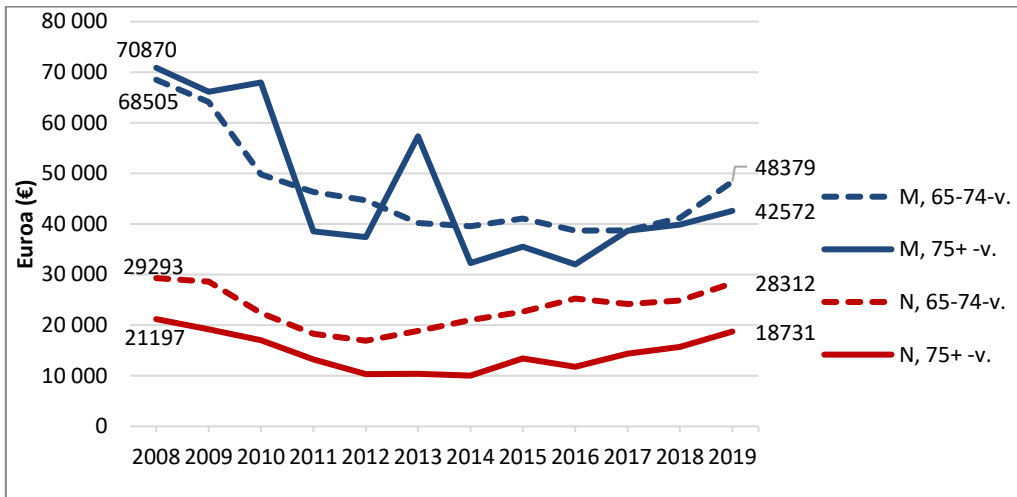
Kuvio 15. Keskimääräiset ulosottovelat (€) velallista kohden 15–24- ja 25–34-vuotiaiden ikäryhmissä sukupuolen mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Ulosottovelkojen keskimääräinen euromäärä kasvoi myös 35–64-vuotiaiden ikäryhmissä, tosin 55–64-vuotiaiden miesten trendi poikkesi muista ikäryhmistä; heillä keskimääräiset ulosottovelat velallista kohden 2000-luvun lopun voimakkaan laskusuuntauksen jälkeen kääntyi noususuuntaiseksi vuonna 2014. Vuoden 2019 lopussa 55–64-vuotiaalla miesvelallisella oli keskimäärin 32 700 euroa perinnässä, kun vastaavassa ikäryhmässä naisvelallisella oli hieman alle 24 700 euroa perinnässä (kuvio 16). Keskimääräinen ulosottovelan euromäärä kasvoi tarkasteluajanjaksolla suhteellisesti eniten kuitenkin 35–44-vuotiailla naisilla; se yli kaksinkertaistui 7 300 eurosta 15 900 euroon.

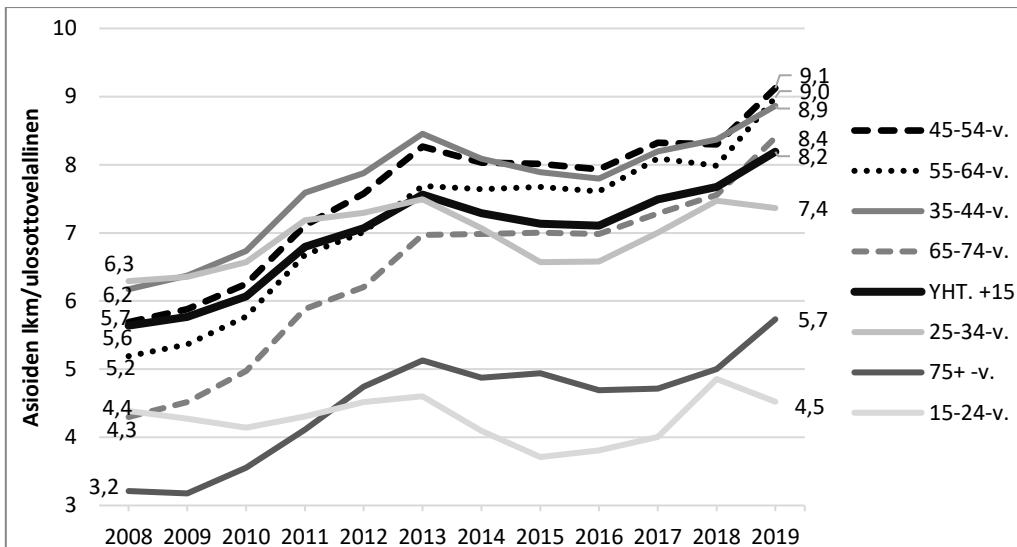
Kuvio 16. Keskimääräiset ulosottovelat (€) velallista kohden 35–44-, 45–54- ja 55–64-vuotiaiden ikäryhmissä sukupuolen mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Kahden vanhimman ikäryhmän eli 65–74-vuotiaiden ja vähintään 75 vuotta täyttäneiden miesten ennätyskellisen korkeat keskimääräiset ulosottovelat velallista kohden laskivat aivan viime vuosiin asti (ks. kuvio 17). Vuonna 2008 keskimääräinen ulosottovelka velallista kohden oli molemmilla miesvelallisryhmillä noin 70 000 euroa, kun vuoden 2019 lopussa se oli laskenut 65–74-vuotiailla miehillä 48 300 euroon ja vähintään 75 vuotta täyttäneillä noin 42 600 euroon. Naisilla ulosottovelkojen lasku taittui vuonna 2012, jonka jälkeen molemmissa ikäluokissa keskimääräinen ulosottovelka on ollut nousussa. Vuoden 2019 lopussa ulosotossa olevalla 65–74-vuotiaalla naisvelallisella oli keskimäärin 28 300 euroa ulosotossa, ja 75 vuotta täyttäneillä 18 700 euroa (ks. kuvio 17).

Kuvio 17. Keskimääräiset ulosottovelat (€) velallista kohden 65–74- ja 75+-vuotiaiden ikäryhmissä sukupuolen mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Perinnässä olevien asioiden keskimääräinen lukumäärä kasvoi tarkasteluajanjaksolla muissa ikäryhmissä paitsi 15–24-vuotiailla (ks. kuvio 18). Vuoden 2013 jälkeiset kolme vuotta erottuvat kasvun taittumisen vuosina perinnässä olevien asioiden lukumäärissä, mutta vuonna 2017 ne alkoivat jälleen kasvaa. Etenkin vuonna 2019 perinnässä olevien asioiden lukumäärät kasvoivat huomattavasti lähes kaikissa ikäryhmissä. Poikkeuksena ovat 15–24- ja 25–34-vuotiaiden ikäryhmät, joilla asioiden lukumäärä laski hieman edellisestä vuodesta. Vuonna 2019 eniten asioita oli perinnässä 45–54-vuotiailla (9,1 asiaa/velallinen) ja toiseksi eniten 55–64-vuotiailla (9,0 asiaa/velallinen), kun taas vähiten niitä oli 15–24-vuotiailla (4,5 asiaa/velallinen) ja vähintään 75 vuotta täyttäneillä (5,7 asiaa/velallinen) (ks. kuvio 18).

Kuvio 18. Perinnässä olevien asioiden ikäryhmittäiset lukumäärät ulosottovelallista kohden vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Tässä osiossa ei tehty tarkasteluja siitä, minkä suuruinen yksi ulosottovelka keskimääriin on. Valtakunnanvoudinviraston tiedotteen mukaan (2020b) ulosottoasiat ovat usein pieniä saatavia. Kulutusluottojen ja pikalainojen suhteelliset osuudet ovat nousseet perittävissä asioissa vuosien mittaan ja esimerkiksi 27 prosentilla velallisista velkasaldo ulosotossa oli edellä mainitun tiedotteen mukaan alle 500 euroa (emt).

3.5 Perhetyyppi ja lasten lukumäärä

Keskeiset tulokset

- Tarkasteltaessa ulosotossa olevia *perhetyypin* mukaan vuoden 2019 lopussa ulosotossa oli eniten perheeseen kuulumattomia henkilöitä (88 700 henkilöä) ja vähiten henkilöitä, jotka olivat yksinhuoltajia (17 400).
- Perheeseen kuulumattomien lukumäärä kasvoi etenkin vuoden 2018 ulosoton huippuvuotena, mutta se kääntyi laskuun vuonna 2019.
- Suurin ulosoton kokonaissaldo ulosottovelallista kohden oli vuonna 2019 avioliitossa olevilla (29 900 €) ja pienin se oli yksinhuoltajilla (15 300 €), joilla se kasvoi suhteellisesti eniten vuosina 2008–2019 (101 %).
- Eniten perinnässä olevia asioita vuonna 2019 oli aviopareilla (9,5 asiaa/velallinen) ja vähiten perheeseen kuulumattomilla (7,3 asiaa/velallinen).

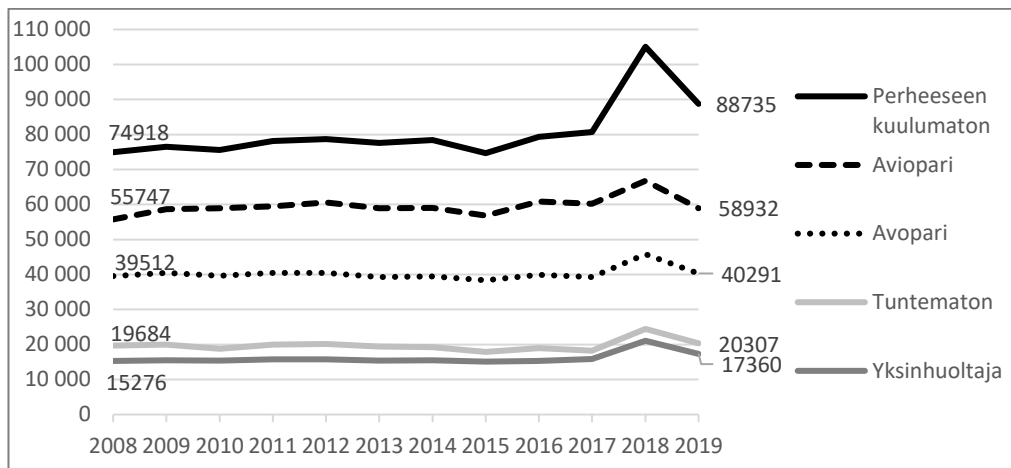
- Tarkasteltaessa ulosotossa olevia *lapsiluvun* mukaan lukumääräisesti eniten koko tarkasteluajanjakson ajan (vuodet 2008–2019) ulosotossa oli lapsettomia. Vuonna 2019 lapsettomia oli ulosotossa 136 800 henkilöä.
- Vuosi 2018 erottuu etenkin lapsettomien ulosotossa olevien henkilöiden lukumäärän kasvuna.
- Ulosotossa olevien henkilöiden lukumäärä laski lapsiluvun kasvaessa.
- Suurimmat ulosoton kokonaissaldon keskimääräiset euromäärät olivat lapsettomilla (22 500 €) ja pienimmät vähintään nelilapsisilla velallisilla (16 600 €). Ulosoton euromäärät kasvoivat etenkin viimeisenä tarkasteluvuonna eli vuonna 2019.
- Koko tarkasteluajanjakson aikana suhteellisesti eniten ulosoton euromäärät velallista kohden kasvoivat kolmi- ja nelilapsisilla velallisilla, joilla se kasvoi noin 70 prosenttia.
- Vuoden 2019 lopussa ulosotossa olevien asioiden lukumäärät olivat suurimmat kolmilapsisilla ulosottovelallisilla (9,2 asiaa/velallinen) ja matalimmat keskimääräiset lukumäärät löytyivät lapsettomilta (7,8 asiaa/velallinen).

3.5.1 Ulosottovelallisten lukumäärät ja ulosoton euromäärät velallista kohden perhetyypin mukaan vuosien 2008–2019 lopussa

Ulosotossa oli koko tarkasteluajanjakson ajan (vuodet 2008–2019) lukumääräisesti eniten perheeseen kuulumattomia, eli henkilöitä, jotka asuvat yksin tai samaa sukupuolta olevan toisen henkilön kanssa, jonka kanssa he eivät olleet rekisteröineet parisuhdetta (kuvio 19). Tilanteessa, jossa asuntokunnassa on useampia sukupolvia, esimerkiksi lapsensa perheen kanssa asuva anoppi tai appi, on hän perheeseen kuulumaton, ellei hänen kanssaan asu myös puoliso, jolloin vanha pariskunta muodostaa oman erillisen perheen (Tilastokeskus 2020a).

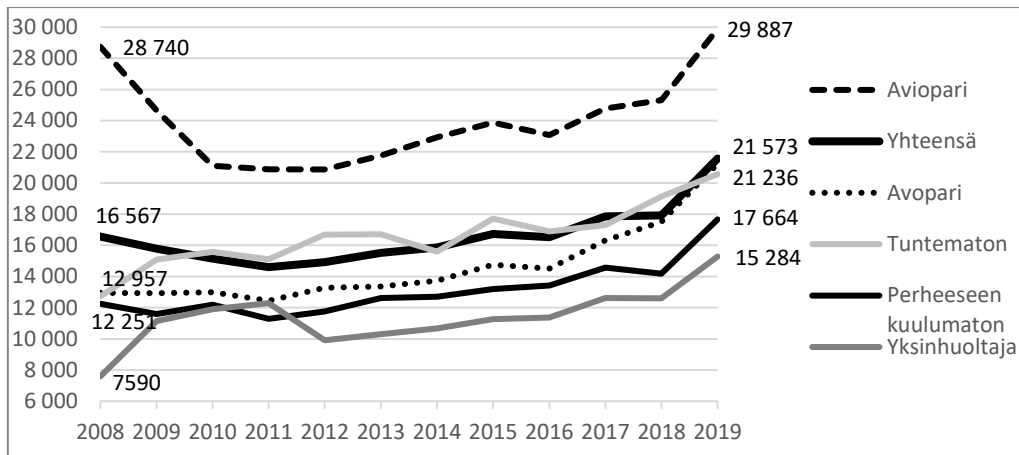
Vuoden 2019 lopussa ulosotossa oli 88 700 perheeseen kuulumatona henkilöä, eli useimmiten yksinasuvaa henkilöä (kuvio 19). Toiseksi ja kolmanneksi eniten ulosotossa oli henkilöitä, jotka kuuluivat perhetyypiltään ryhmiin avio- tai avopari, sen sijaan vähiten ulosotossa oli henkilöitä, jotka olivat yksinhuoltajia. Ajallisen muutoksen tarkastelu osoittaa, että etenkin perheeseen kuulumattomien lukumäärä kasvoi ulosottoon joutuneissa vuonna 2018. Perheeseen kuulumattomien lukumäärä ei myöskään palannut vuonna 2019 vuoden 2017 tasolle, vaan jäi selkeästi sitä korkeammalle (kuvio 19). Lähempi tarkasteltu osoitti (tulosta ei näytetä), että etenkin perheeseen kuulu-

mattomien naisvelallisten lukumäärä kasvoi 2010-luvun lopun vuosina. Yleisesti ottaen ulosotossa olevien henkilöiden lukumäärät kasvoivat hienoisesti kaikissa eri perhetyyppien ryhmissä.

Kuvio 19. Ulosotossa olevien lukumäärä perhetyypeittäin vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Tarkasteltaessa ulosoton kokonaissaldoa ulosottovelallista kohden perhetyypeittäin suurimmat summat löytyivät avioliitossa olevilta (kuvio 20), ja vuonna 2019 keskimääräinen ulosottosumma velallista kohden oli tässä perhetyypissä 29 900 euroa. Yksinhuoltajilla oli keskimäärin matalin ulosoton kokonaissaldo ja se oli lähes puolet avioliitossa olevien saldoa pienempi vuoden 2019 lopussa (15 300 euroa). Perheeseen kuulumattomilla oli keskimäärin toiseksi matalimmat keskimääräiset ulosottovelat eli 17 700 euroa. Kaikissa perhetyypeissä ulosoton kokonaissaldo kasvoi ulosottovelallista kohden, mutta suhteellisesti eniten se kasvoi yksinhuoltajilla vuosina 2008–2019 (101 %).

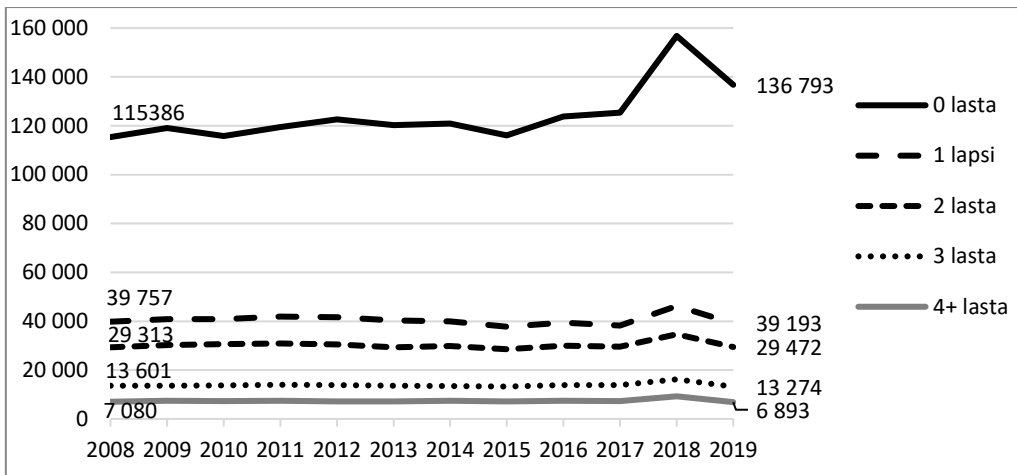

Kuvio 20. Ulosoton kokonaissaldo (€) ulosottovelallista kohden perhetyypeittäin vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Tarkasteltaessa ulosotossa olevien asioiden lukumäärien kehitystä perhetyypin (liitekuvio 5) mukaan vuosi 2013 erottuu kasvun taittumisen vuotena, mutta jälleen vuonna 2016 tai 2017 asioiden keskimääräinen lukumäärä kääntyy jälleen kasvuun. Eniten asioita oli *avioliitossa* olevilla (9,5 asiaa/velallinen), kun matalimmat keskimääräiset lukumäärät löytyvät *tuntemattomien* ja *perheeseen kuulumattomien* ryhmistä (7,2 ja 7,3 asiaa/velallinen). Ensimmäisenä tarkasteluvuonna eli vuoden 2008 lopussa kaikkien perhetyyppien keskimääräinen asioiden lukumäärä oli 5,2–6,2 välillä (liitekuvio 5).

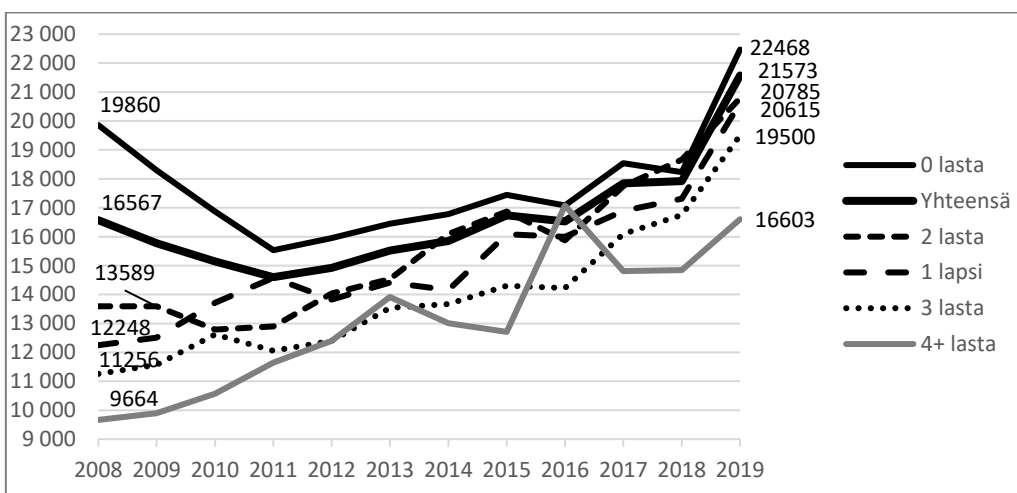
3.5.2 Ulosotossa olevien lukumäärät ja ulosoton euro määrät velallista kohden lasten lukumäärän mukaan vuosien 2008–2019 lopussa

Ulosotossa oli koko tarkasteluajanjakson ajan (vuodet 2008–2019) lukumääräisesti eniten lapsettomia, ja heidän lukumääränsä ulosotossa oli suurin koko tarkasteluajanjakson ajan (kuvio 21). Vuoden 2019 lopussa lapsettomien ulosottovelallisten lukumäärä oli 136 800. Toiseksi eniten oli henkilöitä, joilla oli yksi lapsi (39 200), kolmantena ryhmänä tulivat kaksilapsiset (29 500), neljäntenä ryhmänä kolmilapsiset (13 300) ja lukumääräisesti vähiten ulosotossa oli nelilapsisia velallisia (6 900). Luvut kertovat osittain siitä, että yli kaksilapsisten lapsiperheiden osuus on ylipäänsä matala väestössä. Esimerkiksi vuonna 2019 yli kaksilapsisia peheitä oli 101 000, mikä oli noin seitsemän prosenttia kaikista perheistä (SVT 2020a). Tarkasteltaessa ajallisesta muutosta ulosotossa olevien lasten lukumäärän ryhmissä jälleen kerran vuosi 2018 erottuu selkeästi ulosottoon joutuneiden lukumäärän lisääntymisenä (kuvio 21). Kyseisenä vuotena etenkin lapsettomien lukumäärä kasvoi ulosottoon joutuneilla.

Kuvio 21. Ulosotossa olevien lukumäärä lasten lukumäärän mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Ulosoton kokonaissaldo *lasten lukumäärän* mukaan tarkasteltuna (ks. kuvio 22) oli vuonna 2019 suurin lapsettomilla (22 500 euroa) ja pienin vähintään nelilapsisilla (16 600 euroa). 2000-luvun lopun vuosien jälkeen erot eri ryhmien välillä kapenivat, mutta kaikissa ulosottovelallisten lapsiluku-ryhmissä keskimääräiset ulosottovelat velallista kohden alkoivat kasvaa nopeasti vuoden 2016 jälkeen. Etenkin viimeisenä tarkasteltuvuotena (2019) kasvu oli huomattava kaikissa ryhmissä (kuvio 22). Suhteellisesti eniten ulosottovelan euromäärä kasvoi koko tarkasteluajanjakson aikana kolmi- ja nelilapsisilla velallisilla; molemmissa ryhmissä ulosoton euromäärät velallista kohden kasvoivat noin 70 prosenttia.

Kuvio 22. Ulosoton kokonaissaldo (€) ulosottovelallista kohden lasten lukumäärän mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Tarkasteltaessa ulosotossa olevien asioiden lukumäärien kehitystä lasten lukumäärän mukaan (liitekuvio 6) vuosi 2013 erottuu jälleen kasvun taittumisen vuotena. Vuoden 2019 lopussa ulosotossa olevien asioiden lukumäärät olivat suurimmat kolmilapsisilla ulosottovelallisilla (9,2) ja toiseksi korkeimmat kaksilapsisilla velallisilla (9,1). Matalimmat keskimääräiset lukumäärät löytyivät lapsettomilta (7,8). Erot erikokoisten (lapsi)perheiden välillä pysyivät melko samana kaikkina vuosina; kasvua kaikissa ryhmissä oli keskimäärin 2,4–2,7 asiaa. Toisin sanoen missään ryhmässä erot eivät juurikaan lisääntyneet tai kaventuneet muihin ryhmiin verrattuna (liitekuvio 6).

3.6 Koulutusaste, tulot ja pääasiallinen toiminta

Keskeiset tulokset

- Tarkasteltaessa ulosotossa olevia **tutkinnon mukaan** ulosotossa oli eniten toisen asteen tutkinnon suorittaneita ja vähiten ylemmän korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneita vuosina 2008–2019. Perusasteen tutkinnon suorittaneiden lukumäärät ulosotossa vähenivät aina vuoteen 2015, mutta muutaman tasaisen vuoden jälkeen vuosi 2018 erottuu heillä ulosotossa olevien huomattavana lisääntymisenä.
- Ulosottovelallisten lukumäärä kasvoi etenkin kahdessa korkeimmassa koulutusasteessa vuosina 2008–2019. Alempaan korkeakouluasteeseen lukeutuvien velallisten lukumäärä kaksinkertaistui ja ylempään korkeakouluasteeseen lukeutuvien lukumäärä nousi lähes 60 prosenttia.
- Suurimmat ulosoton kokonaisvelat velallista kohden (€) oli velallisilla, jotka olivat suorittaneet vähintään ylemmän korkeakouluasteen tutkinnon ja matalimmat velkasaatavat velallista kohden olivat perusasteen tutkinnon suorittaneilla.
- Ylemmän korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneilla keskimääräinen ulosottovelka laski koko tarkasteluajajakson (2008–2019), kun taas perusasteen ja toisen asteen tutkinnon suorittaneilla keskimääräiset ulosottovelat kasvoivat.
- Lukumääräisesti eniten asioita ulosotossa oli velallisilla, joilla oli alin korkeasteen tutkinto (10,4 asiaa/ulosottovelallinen), kun taas vähiten niitä oli korkeintaan perusasteen tutkinnon suorittaneilla (7,0 asiaa/ulosottovelallinen).
- Tarkasteltaessa ulosotossa olevia **tulojen mukaan** vuonna 2019 lukumäärällisesti eniten ulosotossa oli matalimpiin eli pienituloisimpiin tulodesiiliin kuuluvia velallisia ja vähiten niitä oli korkeimpiin eli varakkaimpiin tulodesiileihin kuuluvissa.

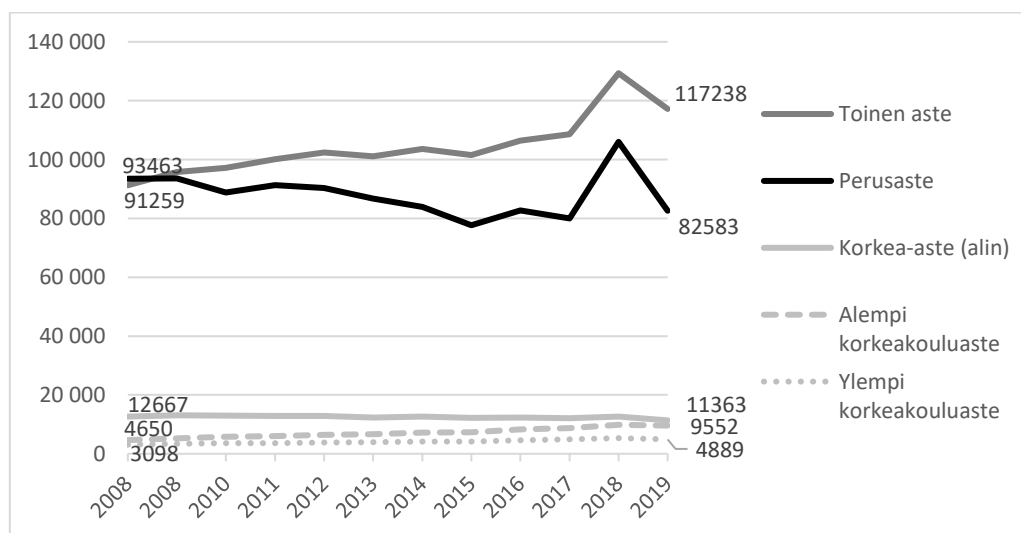
- Ulosottoon joutuneiden lukumäärän kasvu vuonna 2018 näkyi selkeänä piikkinä neljässä matalimmassa tulodesiilissä, eritoten toiseksi matalimmassa tulodesiilissä. Sen sijaan kolmessa varakkaimmasta tulodeiilissä ulosottovelallisten lukumäärä ei lisääntynyt vuonna 2018.
- Euromääräiset ulosottosaldot velallista kohden ovat huomattavan suuret varakkaimmasta, 10. tulodesiilissä, ja summat kasvoivat tarkasteluajanjakson alkuvuosien jälkeen. Matalimmat euromäärät velallista kohden oli 2. tulodesiilissä.
- Tarkasteltaessa ulosotossa olevien keskimääräisten asioiden lukumäärää velallista kohden kaikkina tarkasteluvuosina matalammassa tulodesiileissä eli pienituloisemmilla oli lukumääräisesti keskimäärin vähemmän asioita ulosotossa kuin korkeammassa tulodesiileissä.
- Tarkasteltaessa ulosotossa olevia **pääasiallisen toiminnan** mukaan vuoden 2019 lopussa eniten heitä oli työllisissä (117 000 henkilöä) ja kaksi seuraavaksi lukumääräisesti suurinta ryhmää olivat eläkeläiset (38 800 henkilöä) ja työttömät (36 000 henkilöä). Jos tuntemattomien ryhmää ei huomioida, vähiten ulosotossa oli opiskelijoita: vuoden 2019 lopussa noin 12 000 opiskelijaa oli ulosotossa.
- Pääasiallisen toiminnan ryhmistä lukumääräisesti eniten kasvoi ulosotossa olevien eläkeläisten lukumäärä vuosien 2008–2019 aikana (kasvua 9 400 henkilöä). Myös suhteellisesti tarkasteltuna eläkeläisten osuus kasvoi eniten, heidän osuutensa kasvoi reilulla 30 prosentilla tarkasteluajanjaksolla.
- Eläkeläisillä oli myös suurin keskimääräinen ulosottovelkojen kokonaissaldo. Vuonna 2019 se oli noin 28 400 euroa velallista kohden, kun työllisillä kokonaissaldo oli noin 24 900 euroa ulosottovelallista kohden. Pienimmät kokonaissaldot löytyivät lähes koko tarkasteluajanjakson ajan opiskelijoilta, ja vuoden 2019 lopussa velkaa oli keskimäärin 7 500 euroa ulosotossa olevaa opiskelijaa kohden.
- Vuodesta 2012 ulosoton kokonaissaldo velallista kohden kasvoi etenkin työllisillä ja eläkeläisillä.
- Vuonna 2019 lukumääräisesti eniten asioita perinnässä oli työllisillä velallisilla (9,9 asiaa/ulosottovelallinen), kun taas vähiten niitä oli opiskelijoilla (4,9 asiaa/ulosottovelallinen).

3.6.1 Ulosotossa olevien lukumäärät ja ulosoton euromäärät velallista kohden koulutusasteen mukaan vuosien 2008–2019 lopussa

Ulosottotilastojen koulutusaste on määritelty viiteen luokkaan. 1) *Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa tai koulutusaste tuntematon*. Tähän ryhmään luetaan henkilöt jotka

ovat suorittaneet nykyisen peruskoulun tai aikaisemman kansakoulun ja/tai keskikoulun. 2) *Toinen aste tai erikoisammattikoulutusaste 3, 4* (keskiaste) luokkaan kuuluvat muun muassa ylioppilastutkinnot, 1–3-vuotiset ammatilliset tutkinnot, ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot eli esimerkiksi lähihoitaja ja sähköasentaja. 3) *Alin korkea-aste*, jossa opinnot jatkuvat pääsääntöisesti 2–3 vuotta keskiasteen jälkeen, luokkaan kuuluvat esimerkiksi teknikon tutkinto. 4) *Alempi korkeakouluaste*, jonka suorittaminen vaatii 3–4 vuotta päätoimista opiskelua keskiasteen jälkeen, luokkaan luetaan ammattikorkeakoulututkinnot ja yliopistojen alemmat korkeakoulututkinnot. Esimerkiksi insinööri ja merikapteeni kuuluvat tähän ryhmään. 5) *Ylempi korkeakouluaste tai tutkijakoulutusaste 7, 8*. Tutkinnon suorittaminen vaatii pääsääntöisesti 5–6 vuotta päätoimista opiskelua keskiasteen jälkeen. Ryhmään luetaan muun muassa ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot ja yliopistojen ylemmät korkeakoulututkinnot (maisteritutkinnot). (Tilastokeskus 2020a.) Käytämme jatkossa näistä viidestä koulutusasteen luokasta hieman lyhennettyjä muotoja: 1) *perusaste*, 2) *toinen aste*, 3) *korkea aste (alin)*, 4) *alempi korkeakouluaste* ja 5) *ylempi korkeakouluaste*.

Eritoten toisen asteen tutkinnon ja perusasteen suorittaneita on lukumääräisesti huomattavasti enemmän ulosotossa kuin korkea-asteen (alin), alemman korkeakouluasteen tai vähintään ylemmän korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneita (ks. kuvio 23). Toisen asteen tutkinnon suorittaneiden lukumäärät ovat olleet nousujohteisia koko tarkasteluajanjakson ajan (kasvua noin 26 000 henkilöä), kun taas perusasteen tutkinnon suorittaneiden lukumäärät vähenivät aina vuoteen 2015 ja muutaman tasaisen vuoden jälkeen vuosi 2018 erottuu ulosotossa olevien huomattavana lisääntymisenä. Kaiken kaikkiaan perusasteen suorittaneiden lukumäärä ulosotossa laski tarkasteluajanjaksolla noin 11 000 henkilöllä.

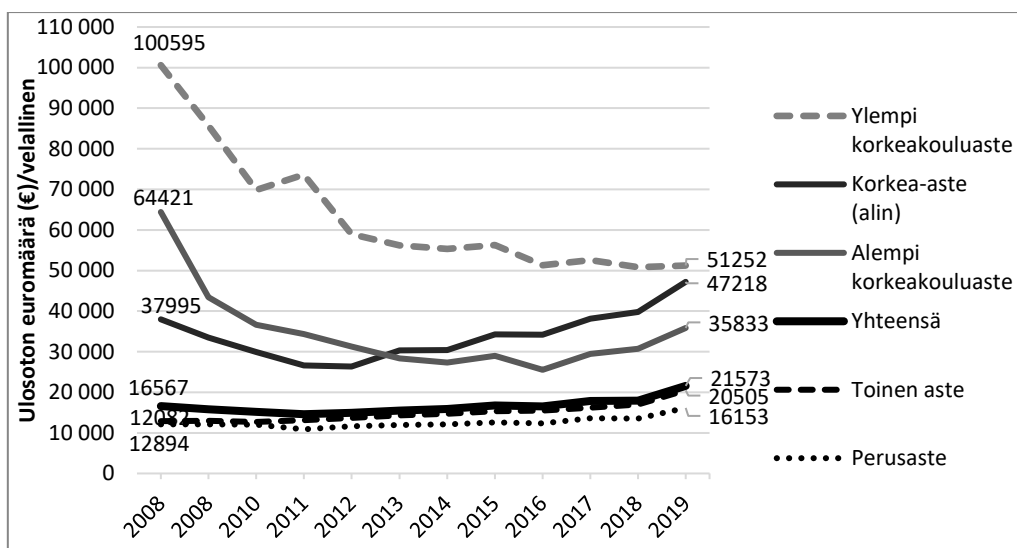

Kuvio 23. Ulosotossa olevien lukumäärä koulutusasteittain vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Kuviosta 23 voi havaita, että korkea-asteen tutkinnon (alin) suorittaneiden lukumäärä ulosotossa laski tarkasteluajanjaksolla 12 700 henkilöstä 11 400 henkilöön. Sen sijaan alemman ja ylemmän korkeakouluasteen suorittaneiden lukumäärät ulosotossa kasvoivat vuosina 2008–2019. Niiden ulosottovelallisten, joiden tutkinto lukeutui alempaan korkeakouluasteeseen, lukumäärä jopa kaksinkertaistui tarkasteluvuosina, eli vuoden 2008 lopussa heitä oli ulosotossa 4 650 henkilöä, kun vuoden 2019 lopussa lukumäärä oli kasvanut 9 550 henkilöön. Vähintään ylemmän korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneiden lukumäärän tarkasteluajajaksolla kasvoi 3 100 henkilöstä 4 900 henkilöön (kasvua 58 %).

Ulosoton kokonaissaldon euromääräinen suuruus velallista kohden eroaa koulutusasteittain tarkasteltuna (kuvio 24). Suurin keskimääräinen ulosottovelkojen kokonaissaldo on vähintään ylemmän korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneilla, mutta se laski lähes koko tarkasteluajanjakson ajan. Vuonna 2008 kokonaissaldo velallista kohden ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneilla oli noin 100 600 euroa, kun vuoden 2019 lopussa se oli laskenut lähes puoleen tästä eli noin 51 300 euroon. Ulosottovelkojen kokonaissaldo laski myös niillä velallisilla, joilla oli alempi korkeakouluasteen tutkinto, mutta vuoden 2016 jälkeen euromäärät kääntyivät jälleen nousuun. Vuoden 2008 lopussa tähän ryhmään kuuluvalla velallisella oli keskimäärin 64 400 euroa ulosottovelkaa, kun vuoden 2019 lopussa euromäärä oli noin 35 800. Saman tapainen trendi on nähtävillä myös korkea-asteen (alin) tutkinnon suorittaneilla, tosin heillä kasvu alkoi jo vuonna 2013. Samana vuonna keskimääräinen velkamäärä ylitti heillä alemman korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneiden keskimääräisen velkamäärän. Korkea-asteen (alin) tutkinnon suorittaneilla velallisilla oli vuoden 2019 lopussa keskimäärin 47 200 euroa ulosotossa (kuvio 24).

Matalimmat keskimääräiset ulosottovelat olivat koko tarkasteluajanjakson ajan perusasteen tutkinnon suorittaneilla (kuvio 24). Myös tässä ryhmässä ulosottovelat kasvoivat, mutta kasvu alkoi jo vuonna 2012. Vuonna 2019 ulosottovelkaa perusasteen suorittaneilla oli keskimäärin 16 200 euroa. Toisen asteen tutkinnon suorittaneilla keskimääräinen ulosottovelka alkoi kasvaa vuonna 2011 ja vuoden 2019 lopussa velkasaldo heillä oli keskimäärin 20 500 ulosottovelallista kohden.

Kuvio 24. Ulosoton kokonaissaldo (€) ulosottovelallista kohden koulutusasteittain vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

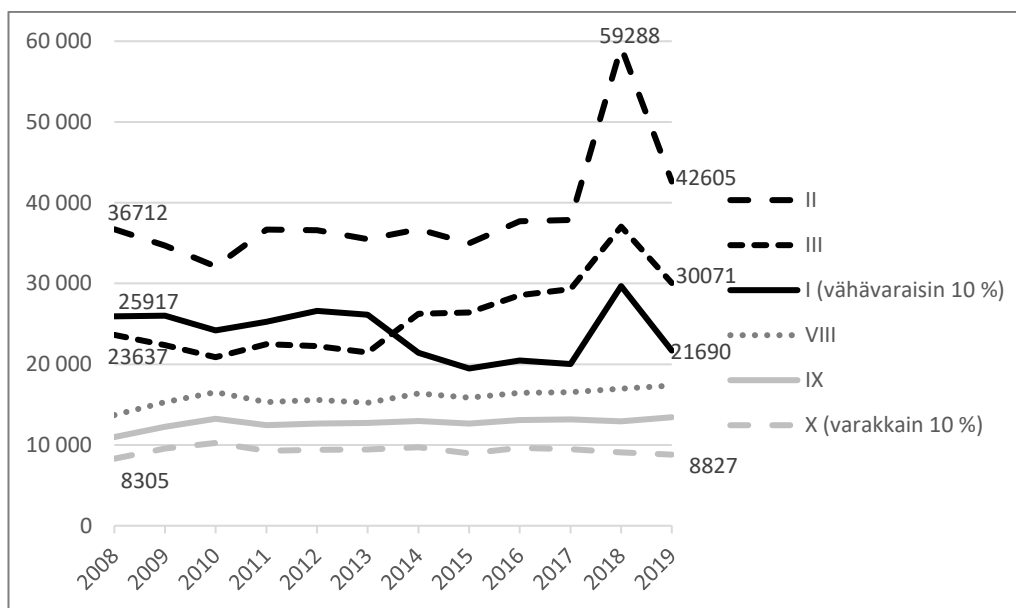
Asioiden keskimääräinen lukumäärä ulosottovelallista kohden kasvoi ulosotossa olevilla henkilöillä kaikissa koulutusasteissa vuoden 2013 loppuun asti (liitekuvio 7). Muutaman tasaisemman vuoden jälkeen asioiden lukumäärät kääntyivät jälleen kasvuun joko vuonna 2016 tai 2017. Tarkastelujakson lopussa, vuonna 2019, lukumääräisesti eniten asioita ulosotossa oli velallisilla, joilla oli alin korkea-asteen tutkinto (10,4 asiaa/ulosottovelallinen), kun taas vähiten niitä oli korkeintaan perusasteen suorittaneilla (7,0 asiaa/ulosottovelallinen).

3.6.2 Ulosotossa olevien lukumäärät ja ulosoton euro-määrät velallista kohden tulodesiileittäin vuosien 2008–2019 lopussa

Toinen ulosottovelallisen sosioekonomista asemaa mittaava muuttuja on tulot. Niistä oli saatavilla tietoa tulodesiileittäin⁷, mutta kuvioissa 25 ja 26 esitämme ulosotossa olevien henkilöiden lukumäärät ja ulosottosalidon suuruuden velallista kohden vuosina 2008–2019 kolmen alimman ja kolmen ylimmän tulodesiilin mukaan. Neljä keskimäistä tulodesiiliä (4.–7. tulodesiilit) esitetään liitekuviossa 8. Liitekuviossa esitetyt neljä tulodesiiliä sijoittuvat lähes kaikkina vuosina 1. ja 8. tulodesiilin väliin.

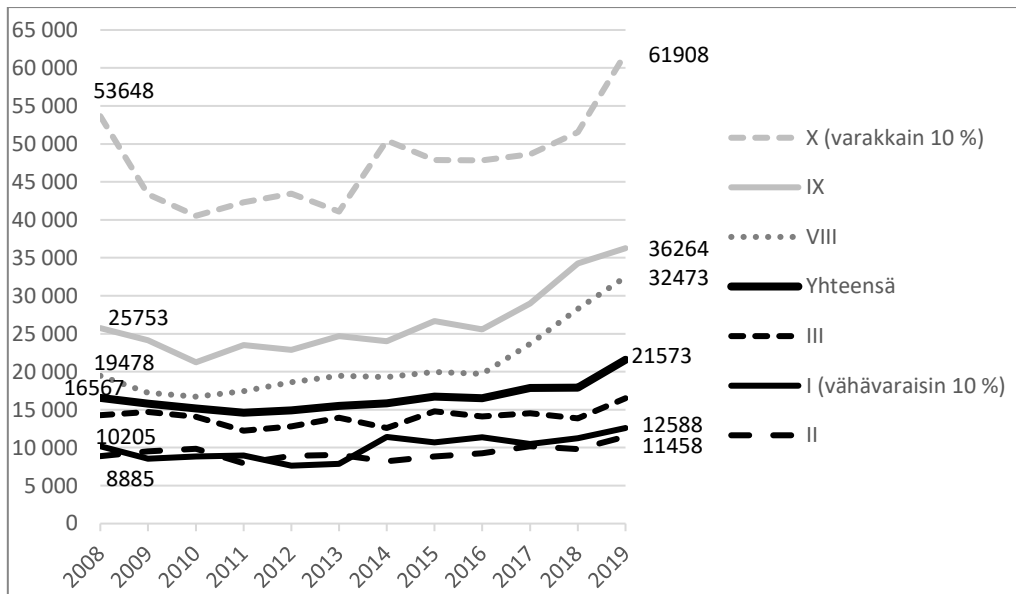
⁷ Ulosottovelalliset jaetaan tulojen mukaan 10 luokkaan, jossa jokaisessa on 10 prosenttia.

Tarkasteluajanjakson lopussa, eli vuonna 2019, lukumäärällisesti eniten ulosotossa oli neljään matalimpaan tulodesiiliin kuuluvia velallisia (kuvio 25; liitekuvio 8). Myös tarkasteluajanjakson alussa, vuonna 2008, ulosotossa olevat velalliset kuuluivat yleisimmin neljään matalimpaan tulodesiiliin, tosin tarkasteluajanjaksolla ulosottovelallisten lukumäärät hieman vaihtelivat desiileittäin. Ulosoton yleistyminen vuonna 2018 näkyy selkeänä piikkinä neljässä matalimmassa tulodesiilissä (kuvio 25; liitekuvio 8), ja ulosotossa olevien lukumäärä kasvoi hetkellisesti eritoten toiseksi matalimmassa tulodesiilissä. Sen sijaan kolmessa varakkaimmasta tulodesiilissä ulosottovelallisten lukumäärä ei lisääntynyt vuonna 2018.

Kuvio 25. Ulosotossa olevien lukumäärät 1.–3. ja 8.–10. tulodesiileissä vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Tarkasteltaessa ulosoton kokonaissaldoa velallista kohden tulodesiileittäin kuva ulosotosta muuttuu huomattavasti (kuvio 26; liitekuvio 9). Euromääräiset ulosottosaldo velallista kohden ovat huomattavan suuret varakkaimmasta, 10. tulodesiilissä, ja summat kasvoivat tarkasteluajanjakson alkuvuosien jälkeen. Vuoden 2019 lopussa kokonaissaldo velallista kohden oli lähes 62 000 euroa 10. tulodesiilissä, kun tarkasteluajanjakson alussa, vuonna 2008, se oli ollut alle 54 000 euroa (kuvio 26). Toiseksi korkeimmassa tulodesiilissä keskimääräinen ulosottosumma oli melkein puolet vähemmän korkeimman tulodesiilin euromäärästä, reilu 36 000 euroa velallista kohden vuoden 2019 lopussa (ks. kuvio 26). Pienituloisimmalla tulodesiilillä (1. tulodesiili) oli vuoden 2019 lopussa keskimäärin 12 600 euroa ulosotossa, kun taas matalimmat euromäärät velallista kohden oli 2. tulodesiilissä, 11 500 euroa vuoden 2019 lopussa.

Kuvio 26. Ulosoton kokonaissaldo (€) ulosottovelallista kohden tulodesiileittäin vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Tarkasteltaessa ulosotossa olevien keskimääräisten asioiden lukumäärää velallista kohden tulodesiileittäin (liitekuvio 10), asioiden lukumäärä kasvoi vuosina 2008–2013 muissa tulodesiileissä, paitsi kahdessa matalimmassa desiilissä (1. ja 2. tulodesiili). Asioiden lukumäärä kasvoi näiden viiden vuoden aikana keskimäärin kahdella asialla: 5,6 asiasta 7,6 asiaan. Vuoden 2019 lopussa velallisella oli jo keskimäärin 8,2 asiaa ulosotossa. Yleisenä linjauksena voi sanoa, että kaikkina tarkasteluvuosina matalammissa tulodesiileissä eli pienituloisemmilla oli lukumääräisesti keskimäärin vähemmän asioita ulosotossa kuin korkeammassa tulodesiileissä (ks. liitekuvio 10).

3.6.3 Ulosotossa olevien tarkastelua pääasiallisen toiminnan mukaan vuosien 2008–2019 lopussa

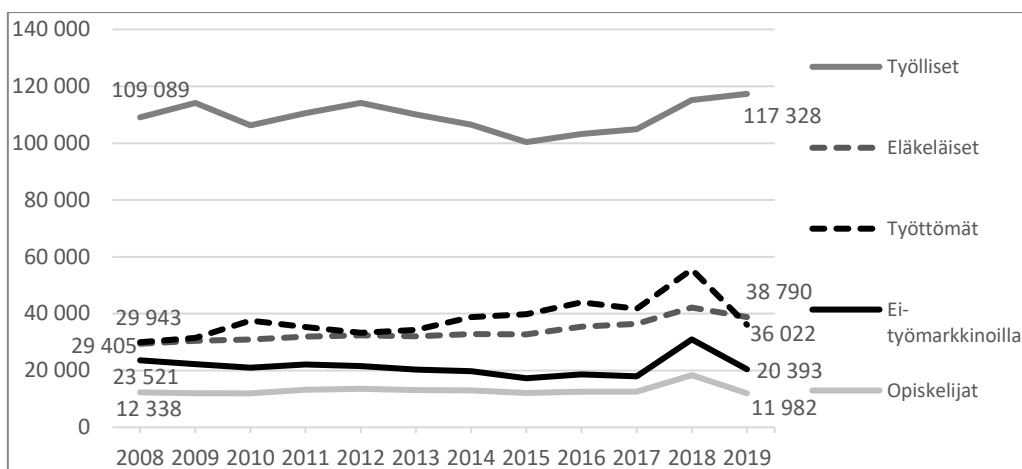
Pääasiallisen toiminnan käsite kuvaa henkilön taloudellisen toiminnan laatua. Ulosototilastojen pääasiallinen toiminta on määritelty kahteen pääluokkaan 1) työvoimaan kuuluvat ja 2) työvoiman ulkopuolella olevat, ja nämä on sitten eritelty tarkempiin alaluokkiin. Työvoima jakautuu työllisten ja työttömien luokkiin, ja työvoiman ulkopuoliset opiskelijoihin, eläkeläisiin ja muihin työvoiman ulkopuolella oleviin.

Tilastokeskuksen (2020a) määritelmien mukaisesti *työlliseksi* luetaan 18–74-vuotias henkilö, joka vuoden viimeisellä viikolla oli ansiotyössä eikä ollut työttömänä työnhakijana työ- ja elinkeinoministeriön työnhakijarekisterissä tai suorittamassa varusmies- tai siviilipalvelua. *Työttömäksi* katsotaan vuoden viimeisenä arkipäivänä työttömänä

ollut 16–64-vuotias henkilö. *Opiskelijaksi* luetaan 15 vuotta täyttänyt henkilö, joka opiskelee päätoimisesti jossain oppilaitoksessa eikä ole ansiotyössä eikä työtön. *Eläkeläiseksi* luetaan henkilö, joka Kansaneläkelaitoksen tai Eläketurvakeskuksen tietojen mukaan saa eläkettä (pois lukien perhe- ja osa-aikaeläke) eikä ole ansiotyössä. Kaikki yli 74-vuotiaat luetaan eläkeläisiksi. *Muu työvoiman ulkopuolella oleva*, jatkossa ***ei-työmarkkinoilla*** olevat, on työvoiman ulkopuolella eikä kuulu seuraaviin ryhmiin: opiskelijat, varusmiehet tai eläkeläiset. *Tuntematon*-luokassa ovat velalliset, joiden pääasiallisesta toiminnasta ei ole tietoa. Tuntemattomia koskevia lukuja ei esitetä kuviossa 27. Vuosina 2009–2019 tuntemattomien lukumäärät vaihtelivat 512 ja 777 henkilön välillä.

Työlliset erottuvat lukumäärältään omaksi, muita ryhmiä selvästi suuremmaksi ryhmäksi tarkasteltaessa ulosottovelallisten lukumääriä pääasiallisen toiminnan mukaan ja näissä lukumäärissä tapahtuneita viimeaikaisia muutoksia (ks. kuvio 27). Vuoden 2008 lopussa ulosotossa olevien työllisten lukumäärä oli noin 109 000, kun vuoden 2019 lopussa heidän lukumääränsä oli noussut noin 8 000 henkilöllä noin 117 000 henkilöön. Sen sijaan vuoden 2019 lopussa *työttömiä* oli ulosotossa noin 36 000 henkilöä. *Työvoiman ulkopuolisia* ryhmiä tarkasteltaessa *eläkeläiset* nousivat lukumäärältään suurimmaksi ryhmäksi viimeisen tarkasteluvuoden lopussa: ulosotossa heitä oli noin 38 800, kun tarkastelujakson alussa heitä oli ollut noin 9 000 henkilöä vähemmän, eli 29 400. *Ei-työmarkkinoilla* olevia oli noin 20 400, opiskelijoita noin 12 000 ja tuntemattomia 800 henkilöä vuoden 2019 lopussa, eivätkä tarkasteluajanjakson alun ja lopun lukumäärät näissä ryhmissä juurikaan eronneet toisistaan (kuvio 27). Vuosien 2008–2019 aikana lukumääräisesti eniten kasvoi näin ollen ulosotossa olevien eläkeläisten määrä (kasvua 9 400 henkilöä), kuten myös suhteellisesti tarkasteltuna: eläkeläisten osuus kasvoi reilulla 30 prosentilla tarkasteluajanjaksolla, kun esimerkiksi työllisten osuus kasvoi kahdeksan prosenttia.

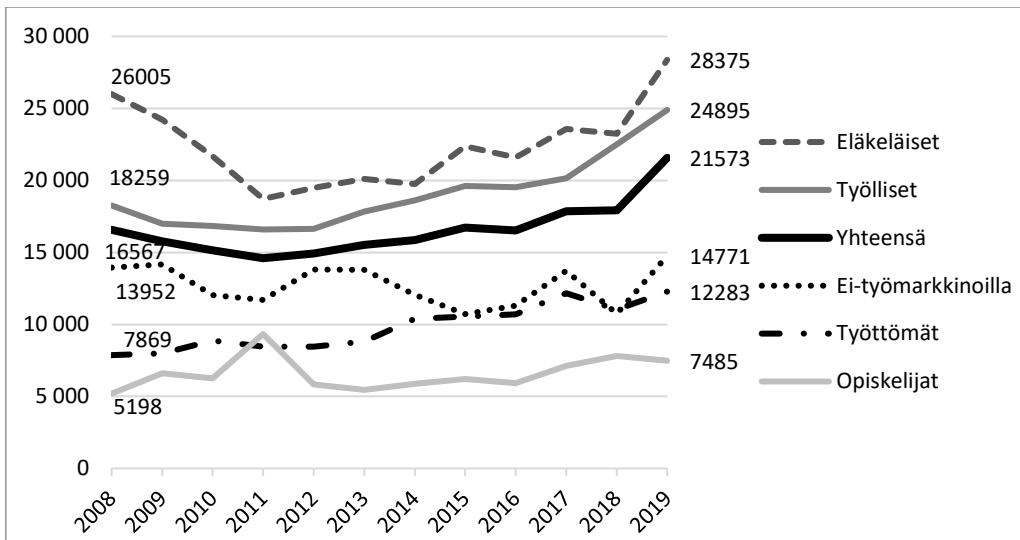
Ulosoton erityisvuonna, eli vuonna 2018, kasvoi etenkin *ei-työmarkkinoilla olevien* osuus ulosotossa olevista. Vuonna 2018 tämän ryhmän osuus nousi 11,8 prosenttiin (v. 2017: 8,4 %), mutta seuraavana vuonna (2019) heidän osuutensa laski jälleen 9,0 prosenttiin. *Työllisten* osuuksia tarkasteltaessa laski tämän ryhmän suhteellinen osuus 43,8 prosenttiin vuonna 2018 (v. 2017: 48,9 %), kun taas vuonna 2019 osuus nousi 52,1 prosenttiin.

Kuvio 27. Ulosotossa olevien lukumäärät pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Ulosoton kokonaissaldo velallista kohden vaihtelee suuruudeltaan pääasiallisen toiminnan eri ryhmissä (kuvio 28). Suurin keskimääräinen ulosottovelkojen kokonaissaldo oli eläkeläisillä (28 400 euroa vuonna 2019). Työllisillä oli toiseksi korkein ulosoton kokonaissaldo ja vuoden 2019 lopussa se oli 24 900 euroa ulosottovelallista kohden. Pienimmät kokonaissaldot löytyivät lähes koko tarkasteluajanjakson ajan opiskelijoilta; vuoden 2008 lopussa opiskelijoilla oli keskimäärin 5 200 euroa ulosotossa velallista kohden, kun tarkasteluajanjakson lopussa, vuonna 2019, velka oli kasvanut 7 500 euroon (kuvio 28).

Ulosoton kokonaissaldo ulosottovelallista kohden kääntyi alun laskun jälkeen kasvuun vuodesta 2012, tosin kasvuvuosi vaihteli hieman eri pääasiallisen toiminnan ryhmissä (kuvio 28). Suhteellisesti eniten ulosoton kokonaissaldo velallista kohden kasvoi työllisillä ja eläkeläisillä, joista molemmissa ryhmissä se kasvoi velallista kohden noin 50 prosenttia vuosien 2011 ja 2019 välillä.

Kuvio 28. Ulosoton kokonaissaldo (€) ulosottovelallista kohden pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Asioiden keskimääräinen lukumäärä ulosottovelallista kohden kasvoi lähes kaikissa pääasiallisen toiminnan ryhmissä vuoden 2013 loppuun asti ja kasvu oli voimakkainta työllisillä sekä eläkeläisillä (liitekuvio 11). Muutaman laskevan vuoden jälkeen asioiden keskimääräiset lukumäärät velallista kohden kääntyivät jälleen kasvuun joko vuonna 2016 tai 2017. Tarkastelujakson lopussa, vuonna 2019, lukumääräisesti eniten asioita perinnässä oli työllisillä velallisilla (9,9 asiaa/ulosottovelallinen), kun taas vähiten niitä oli opiskelijoilla (4,9 asiaa/ulosottovelallinen) (liitekuvio 11).

3.7 Ulosotto-osuus: Ulosottovelallisten tarkastelua koko väestöön suhteutettuna

Keskeiset tulokset

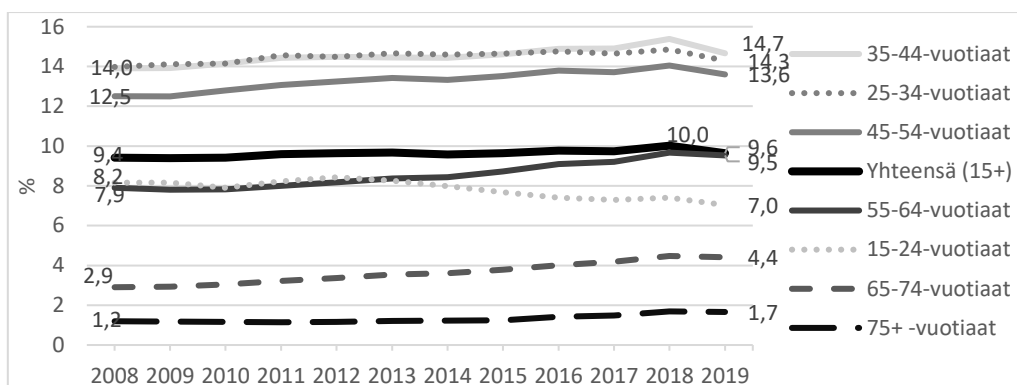
- Vuonna 2019 suomalaisten ulosotto-osuus oli 9,6 prosenttia eli noin joka 10. vähintään 15 vuotta täyttänyt suomalainen oli ollut ulosotossa vuoden 2019 aikana. Korkeimmat ulosotto-osuudet olivat 35–44-, 25–34- ja 45–54-vuotiailla ja matalimmat vähintään 75 vuotta täyttäneillä.
- Tarkasteltaessa vuoden 2019 lopun tilannetta suomalaisten ulosotto-osuus oli 4,8 prosenttia.
- Miehillä oli kaikkina tarkasteluvuosina (2008–2019) naisia korkeampi ulosotto-osuus, mutta naisten ulosotto-osuus kasvoi miehiä enemmän.
- Vuoden 2018 lopussa ulosotto-osuus oli korkein työttömillä (21,7 %) ja matalin eläkeläisillä (2,9 %).

- Nuorimmassa, 15–24-vuotiaiden, ikäryhmässä *työttömien* ulosotto-osuus oli korkein (13,5 %) ja *opiskelijoiden* matalin (2,3 %). Myös 25–34-, 35–44- ja 45–54-vuotiaiden ikäryhmissä ulosotto-osuus oli korkein *työttömillä* (24–28 %), mutta matalin se oli *työllisillä* (5–6 %). Sen sijaan kahdessa seuraavassa ikäryhmässä korkein ulosotto-osuus oli *ei-työmarkkinoilla olevilla*; 55–64-vuotiailla se oli 18,2 prosenttia ja 65–74-vuotiailla 7,2 prosenttia. Matalin ulosotto-osuus oli 55–64-vuotiaiden ikäryhmissä oli *työllisillä* (3,6 %) ja 65–74-vuotiailla *eläkeläisillä* (2,5 %). Eläkeläiset olivat ainoa pääasiallisen toiminnan ryhmä 75 vuotta täyttäneillä ja heillä ulosotto-osuus oli 0,8 prosenttia.

3.7.1 Ulosotto-osuus ikäryhmän mukaan vuosina 2008–2019

Ylivelkaantumisen yleisyyttä koko vuoden aikana, tässä ulosotto-osuus, tarkastellaan suhteuttamalla ulosotossa olevien lukumäärät kyseisen vuoden keskiväestöön (kuvio 29). Näin tarkasteltuna ikäryhmien koko tai väestön rakenteessa tapahtuneet muutokset eivät vaikuta saatuihin tuloksiin. Vuonna 2018 ulosotto-osuus oli 10 prosenttia eli joka kymmenennellä vähintään 15 vuotta täyttäneistä oli kyseisenä vuonna jotain velkaa ulosotossa. Vuonna 2019 ulosotto-osuus laski 9,6 prosenttiin (kuvio 29).

Korkein ulosotto-osuus vuonna 2019 oli 35–44-vuotiailla (14,7 %) ja matalin vähintään 75 vuotta täyttäneillä (1,7 %). Vuosien 2008–2019 välisenä aikana ulosotto-osuus kasvoi eniten (prosenttiyksiköittäin tarkasteltuna) 55–64-vuotiaiden ikäryhmässä (1,6 prosenttiyksikköä) ja toiseksi eniten 65–74-vuotiaiden ikäryhmässä (kasvua 1,5 prosenttiyksikköä). Suhteellisesti eniten ulosotto-osuus kasvoi kuitenkin 65–74-vuotiaiden ikäryhmässä (noin 50 %).

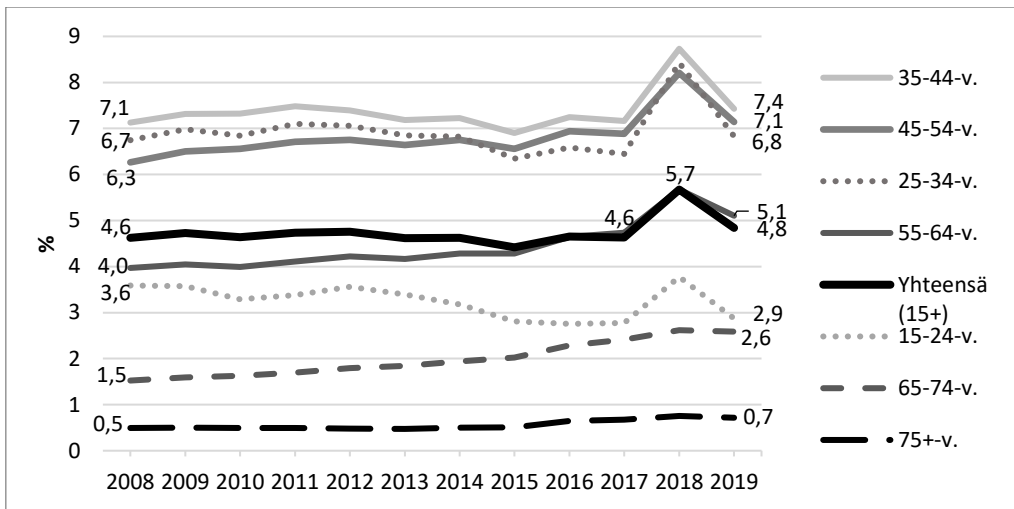
Kuvio 29. Suomalaisen ulosotto-osuus⁸ ikäryhmittäin ajanjaksolla 2008–2019, koko vuoden tilanne

Tarkasteltaessa ulosotto-osuutta vuoden lopussa eli suhteutettaessa vuoden lopussa ulosotossa olevien henkilöiden lukumäärä väestön lukumäärään vuoden lopussa, kuva ylivelkaantuneisuudesta muuttuu (kuvio 30). Ulosotto-osuus laskee puoleen koko vuoden tilanteeseen verrattuna (vrt. kuvio 29), ja vuoden 2019 lopussa 15 vuotta täyttäneiden ulosotto-osuus oli 4,8 prosenttia (kuvio 30).

Vuosi 2018 erottuu kuviossa 30 selkeästi ulosottoon joutuneiden huippuvuotena ja ulosotto-osuus oli kyseisen vuoden lopussa 5,7 prosenttia, kun vuoden 2017 lopussa se oli ollut 4,6 prosenttia. Jos vuoden 2018 piikki jätetään huomiomatta, vuoden lopun tilanne ikäryhmittäin tarkasteltuna (kuvio 30) on hyvin samansuuntainen kuin koko vuoden tilanne (kuvio 29), tosin ulosotto-osuus oli koko ajan matalammalla tasolla kuin tarkasteltaessa koko vuoden ulosotto-osuutta.

Tarkasteluajanjaksoilla ulosotto-osuus nousi kaikissa muissa ikäryhmissä paitsi 15–24-vuotiailla, joilla se laski 3,6 prosentista 2,9 prosenttiin vuosien 2005–2019 aikana. Suhteellisesti eniten ulosotto-osuus kasvoi kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä eli 65–74- ja vähintään 75-vuotiailla, tosin ulosotto-osuus oli molemmissa ikäryhmissä lähtökohtaisesti hyvin matalalla tasolla (0,5–1,5 %) tarkasteluajanjakson alussa (kuvio 30).

⁸ Ulosotossa vuoden aikana olleet suhteutettu kunkin vuoden keskväkilukuun.

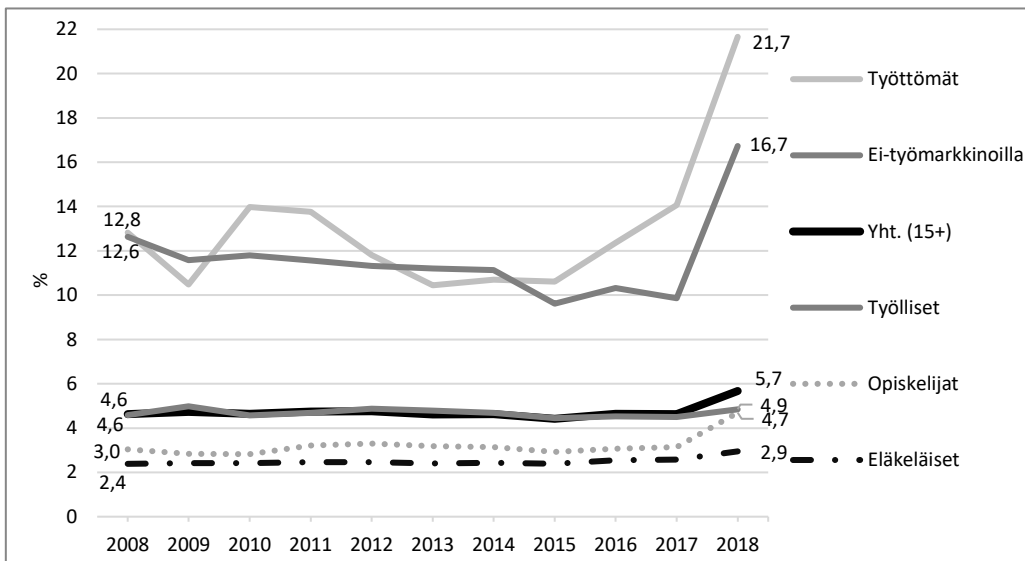
Kuvio 30. Suomalaisen ulosotto-osuus (%) ikäryhmittäin ajanjaksolla 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Tarkasteltaessa ulosotto-osuutta ikäryhmän ja sukupuolen mukaan vuoden lopussa (liitekuviot 12 ja 13), tulokset ovat hyvin samansuuntaisia kuin maksuhäiriömerkintäisiä tarkasteltaessa (vrt. kuviot 5 ja 6). Ensinnäkin, ulosotto-osuus on miehillä kautta linjan korkeammalla tasolla kuin naisten (liitekuviot 12 ja 13). Esimerkiksi vuoden 2019 lopussa miesten ulosotto-osuus oli kuusi prosenttia (liitekuvio 12), kun vastaava luku naisilla oli 3,7 prosenttia (liitekuvio 13). Sukupuolten väliset erot ovat suurimmat 35–44- ja 45–54-vuotiaiden ikäryhmissä. Tarkasteluajanjaksolla 2008–2019 miesten ja naisten väliset erot pienenevät kaikissa ikäryhmissä eli naisten ulosotto-osuus kasvoi miehiä enemmän (ks. myös kuvio 12).

3.7.2 Ulosotto-osuus pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2018, tilanne vuoden lopussa

Tarkasteltaessa ulosotto-osuuksia pääasiallisen toiminnan mukaan (kuvio 31), saatu kuva muuttuu melkoisesti kuviossa 27 esitetyistä, jossa esitettiin ulosotossa olevien lukumääriä pääasiallisen toiminnan mukaan. Koko väestöön suhteutettuna ulosottoaste on nyt korkein työttömillä, ja vuoden 2018 lopussa yli joka viides työtön oli ulosotossa (ulosotto-osuus: 21,7 %). Toiseksi korkein ulosotto-osuus oli ei-työmarkkinoilla olevilla (16,7 %), kun taas matalimmat ulosotto-osuudet olivat opiskelijoilla (4,7 %) ja eläkeläisillä (2,9 %). Työllisten ulosotto-osuus (4,9 %) oli vuoden 2018 lopussa hieman pienempi kuin koko Suomen väestöstä laskettu 15 vuotta täyttäneiden ulosotto-osuus (5,7 %).

Työttömien ja muiden ei-työmarkkinoilla olevien ryhmien ulosotto-osuuksissa tapahtui selkeä muutos tarkasteluajanjakson viimeisinä vuosina: ulosotto-osuus alkoi kasvaa työttömillä vuonna 2016 ja kasvua jatkui aina vuoteen 2018 saakka, kun ei-työmarkkinoilla olevien -ryhmässä huomattava ulosotto-osuuden kasvu tapahtui vuonna 2018 (kuvio 31). Vähiten ulosotto-osuus kasvoi koko tarkasteluajanjaksolla työllisillä (0,3 prosenttiyksikköä).

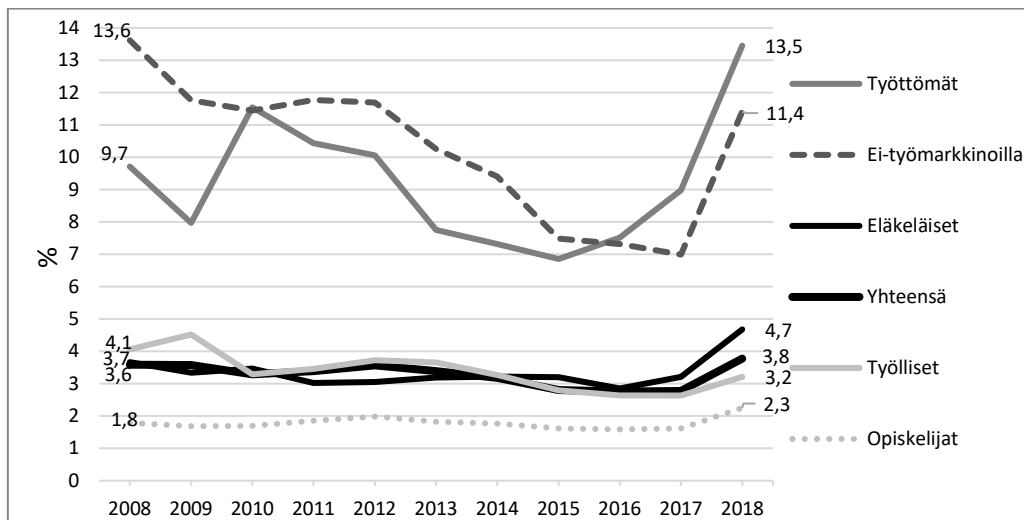

Kuvio 31. Suomalaisen ulosotto-osuus (%) pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2018, tilanne vuoden lopussa

Tarkasteltaessa pääasiallisen toiminnan ulosotto-osuuksia eri ikäryhmissä (ks. kuviot 32–38) korkeimmat osuudet löytyvät lähes kaikissa ikäryhmissä edelleen *työttömissä*. Kolme vanhinta ikäryhmää poikkeavat mallista (kuviot 36–38) ja lähes koko tarkasteluajanjakson ajan korkein ulosotto-osuus oli 55–64- ja 65–74-vuotiaissa *ei-työmarkkinoilla olevissa* ja 75 vuotta täyttäneillä *eläkeläisissä*. Matalin ulosotto-osuus oli 15–24-vuotiaissa *opiskelijoissa* (kuvio 32), 25–64-vuotiaissa *työllisissä* (kuviot 33–36), ja 65 vuotta täyttäneissä *eläkeläisissä* (kuviot 37 ja 38).

Kuviosta 32 on nähtävissä, että ulosotto-osuus väheni 3,6 prosentista 2,8 prosenttiin 15–24-vuotiaiden ikäryhmässä. Tosin viimeisenä tarkasteluvuonna, vuonna 2018, suunta muuttui ja ulosotto-osuus nousi jopa 3,8 prosenttiin tässä ikäryhmässä. Ulosotto-osuus kasvoi etenkin työttömällä nuorilla ollen vuonna 2018 noin 14 prosenttia. Matalin ulosotto-osuus oli opiskelijoilla: noin kaksi prosenttia 15–24-vuotiaista opiskelijoista oli ulosotossa vuoden 2018 lopussa (kuvio 32).

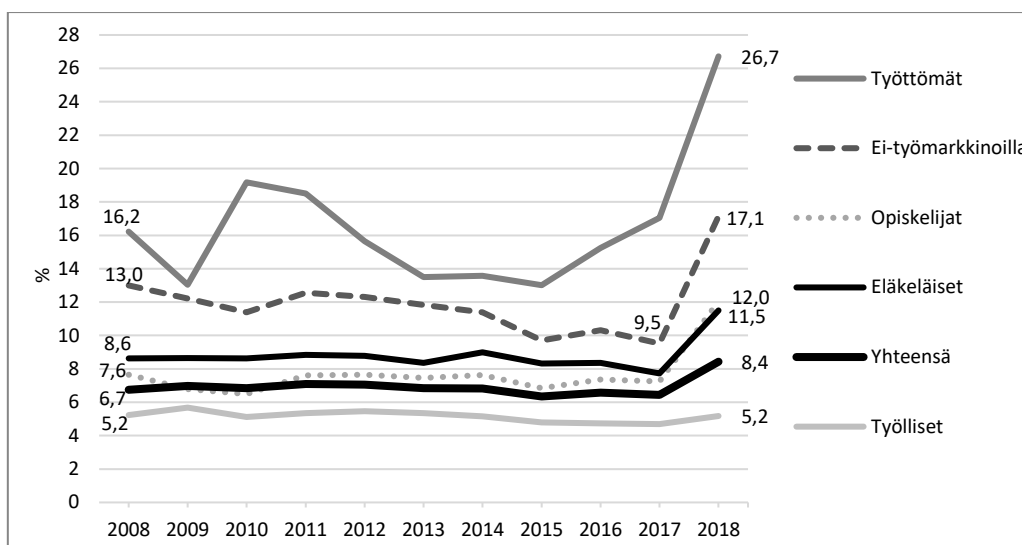
Pohdittaessa minkälainen ulosoton tilanne oli vuoden 2019 lopussa, täytyy tarkastella ulosotossa olevien *lukumääriä*. Liitekuvio 14 osoittaa, että vuoden 2018 ulosottoon liittynyt huomattava lisääntyminen 15–24-vuotiailla näyttäisi tasoittuvan opiskelijoilla, työttömällä sekä ei-työmarkkinoilla olevilla vuoden 2019 lopussa. Sen sijaan *työllisillä* ulosottoon joutuneiden lukumäärä oli vuoden 2019 lopussa lähes vuoden 2018 tasolla (7 060 henkilöä) eli työllisten ulosotto-osuus 15–24-vuotiailla todennäköisesti pysyi ennallaan vuonna 2019, kun muissa ryhmissä se laski.

Kuvio 32. Ulosotto-osuus (%) 15–24-vuotiailla pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2018, tilanne vuoden lopussa

Ulosotto-osuus laski myös 25–34-vuotiaiden ikäryhmässä koko tarkasteluajanjakson toiseksi viimeiseen vuoteen asti, mutta vuoden 2018 piikki nosti ulosotto-osuuden jopa 8,4 prosenttiin. Vuonna 2008 se oli 7,6 prosenttia (kuvio 33). Ulosotto-osuus kasvoi etenkin ei-työmarkkinoilla olevat -ryhmässä ja työttömällä. Yli neljäsosa (27 %) *työttömiksi* tilastoiduista 25–34-vuotiaista oli ulosotossa vuoden 2018 lopussa, kun vastaava osuus työllisillä oli viisi prosenttia.

Pohdittaessa ulosotto-osuuden kehitystä 25–34-vuotiaiden osalta vuonna 2019 liitekuvio 15 osoittaa, että tilanne näyttää tasoittuvan myös tässä ikäryhmässä muiden pääasiallisen toiminnan ryhmien paitsi työllisten osalta. Heillä ulosottoon joutuneiden lukumäärä jatkoi jopa kasvuaan, ja vuoden 2019 lopussa yli 28 000 työllistä 25–34-vuotiaista oli ulosotossa (liitekuvio 15). Näin ollen ulosotto-osuus jatkoi työllisten osalta todennäköisesti kasvuaan myös vuonna 2019.

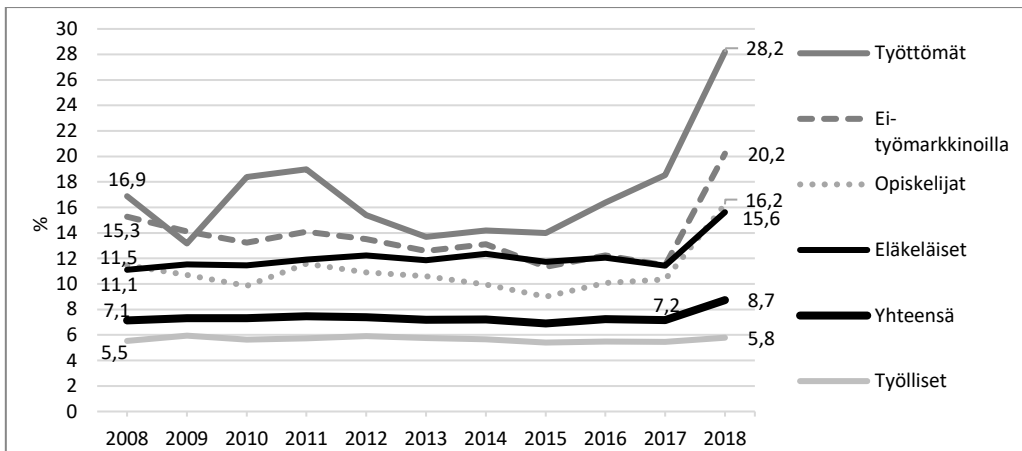

Kuvio 33. Ulosotto-osuus (%) 25–34-vuotiailla pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2018, tilanne vuoden lopussa

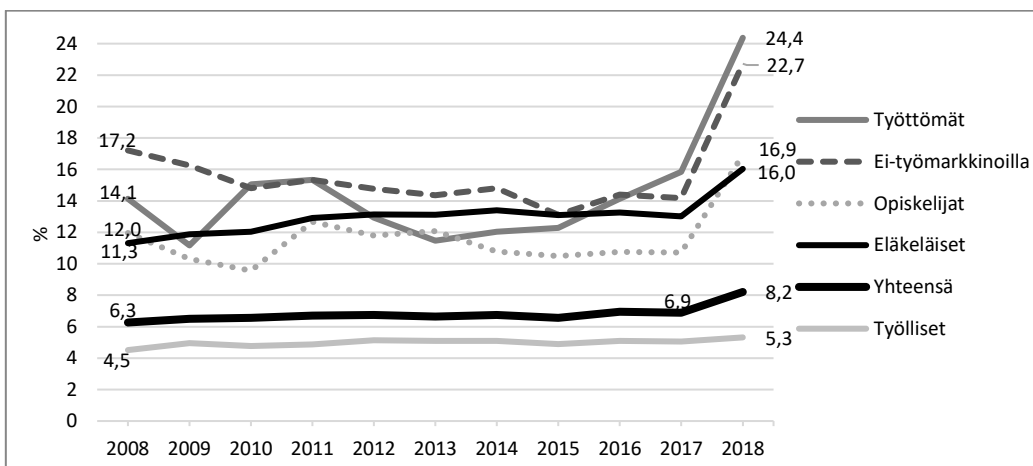
Ulosotto-osuus kasvoi 35–44- ja 45–54-vuotiaiden ikäryhmissä tarkasteluajanjaksolla, ja se yleistyi pääasiallisen toiminnan kaikissa ryhmissä (kuviot 34 ja 35). Ulosotto-osuus kasvoi eritoten työttömillä: 35–44-vuotiaiden työttömien ulosotto-osuus oli 28 prosenttia (kuvio 34) ja 45–54-vuotiaiden 24 prosenttia vuonna 2018 (kuvio 35). Matalin ulosotto-osuus oli molemmissa ikäryhmissä työllisillä, ja viidestä kuuteen prosenttiin *työllisistä* oli ulosotossa vuoden 2018 lopussa (kuviot 34 ja 35).

Ulosotto-osuus oli *eläkeläisillä* ja *opiskelijoilla* 16–17 prosenttia sekä 35–44- ja 45–54-ikäryhmissä vuoden 2018 lopussa (kuviot 34 ja 35). Lukuihin kannattaa suhtautua kuitenkin varauksella, sillä etenkin opiskelijoiden lukumäärät ulosotossa olivat hyvin pieniä näissä ikäryhmissä, kuten myös 35–44-vuotiaiden eläkeläisten lukumäärät (liitekuviot 16 ja 17).

Tarkasteltaessa kehityksen suuntaa, ulosottoon joutuneiden *työllisten lukumäärät* lisääntyivät molemmissa ikäryhmissä vuonna 2019 (liitekuviot 16 ja 17). Näin ollen voidaan olettaa, että ulosotto-osuudet jatkoivat kasvuaan 35–44- ja 45–54-vuotiailla työllisillä myös vuonna 2019.

Kuvio 34. Ulosotto-osuus (%) 35–44-vuotiailla pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2018, tilanne vuoden lopussa

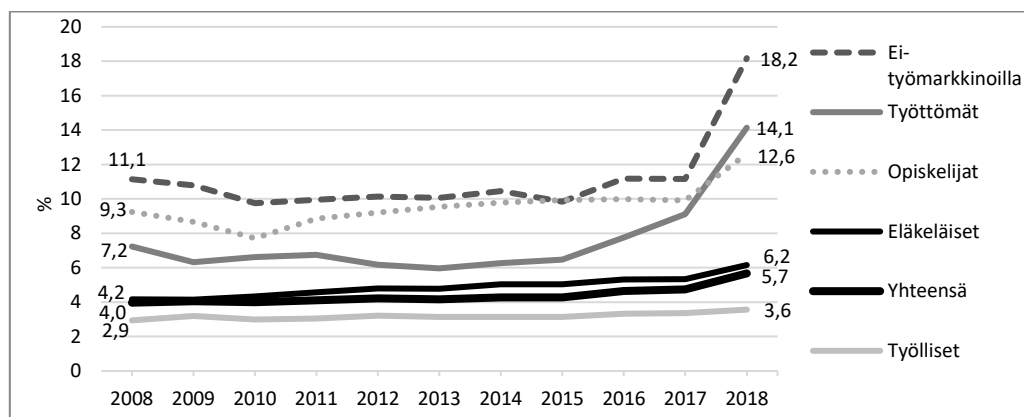

Kuvio 35. Ulosotto-osuus (%) 45–54-vuotiailla pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2018, tilanne vuoden lopussa

Kuten edellä totesimme, kolme vanhinta ikäryhmää (55–64-, 65–74- ja vähintään 75-vuotiaat) eroavat nuoremmista ikäryhmistä tarkasteltaessa ulosotto-osuutta pääasiallisen toiminnan suhteen. Vuoden 2018 lopussa lähes joka viides (18,2 %) ei-työmarkkinoilla oleva 55–64-vuotias oli ulosotossa (kuvio 36), kun 65–74-vuotiaiden ikäryhmässä osuus oli seitsemän prosentin luokkaa (kuvio 37). Opiskelijoiden korkeaan ulosotto-osuuteen kannattaa näissäkin ikäryhmässä suhtautua varauksella (kuviot 35–37), sillä ulosotossa olevien opiskelijoiden lukumäärä on alhainen (liitekuviot 18–20).

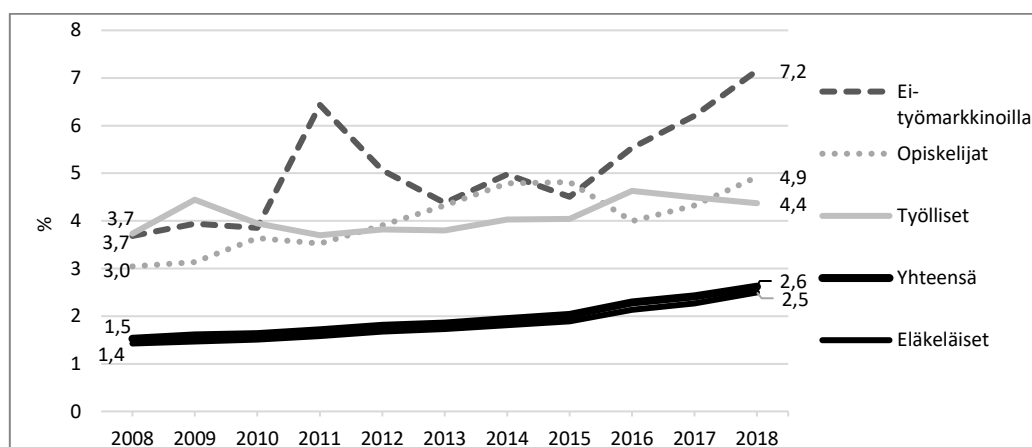
Kuviosta 36 on nähtävissä, että 55–64-vuotiailla työllisillä oli matalin ulosotto-osuus vuonna 2018 (3,6 %), mutta ulosotossa olevien työllisten lukumäärä alkoi kasvaa vuonna 2016 ja kasvu jatkui aina viimeiseen tarkasteluvuoteen eli vuoteen 2019

saakka (liitekuvio 18). Näin ollen vuoden 2019 lopussa 55–64-vuotiaista työllisistä noin 17 700 oli ulosotossa. Sen sijaan näyttäisi siltä, että työttömien, eläkeläisten ja ei-työmarkkinoilla olevien ryhmien vuoden 2018 korkeat ulosotto-osuudet (kuvio 36) kääntyivät laskuun vuonna 2019 (liitekuvio 18).

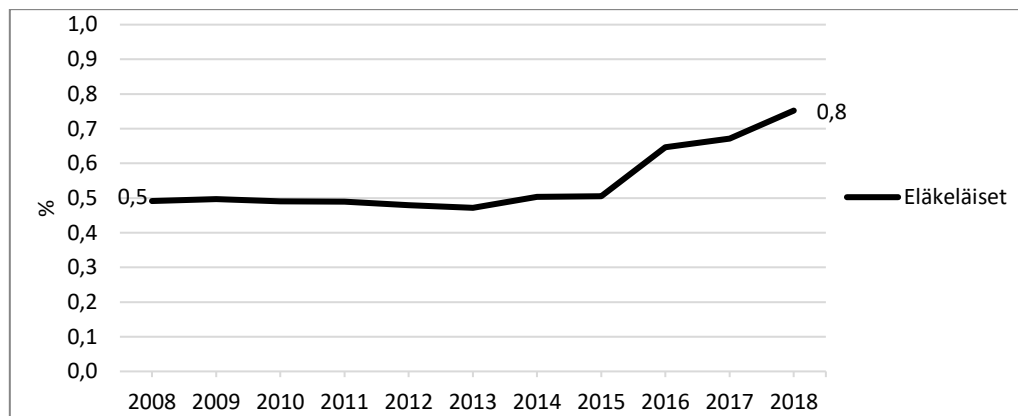
Kuvio 36. Ulosotto-osuus (%) 55–64-vuotiailla pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2018, tilanne vuoden lopussa

Kuvio 37 osoittaa miten ulosotto-osuus on kasvanut 65–74-vuotiailla eläkeläisillä tarkasteluajanjaksolla 1,4 prosentista 2,5 prosenttiin. Vuoden 2019 tilannetta arvioitaessa (ks. liitekuviosta 19) voidaan kuitenkin olettaa, että ulosotto-osuus ei jatka kasvua. Oletus perustuu siihen, että ulosotossa olevien eläkeläisten *lukumäärä* kasvoi vain reilulla 100 henkilöllä vuoden 2019 loppuun mennessä, jolloin noin 16 700 eläkeläistä oli ulosotossa.

Kuvio 37. Ulosotto-osuus (%) 65–74-vuotiailla pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2018, tilanne vuoden lopussa

Ulosotto-osuus kasvoi myös 75 vuotta täyttäneillä eläkeläisillä noin 0,3 prosenttiyksiköllä vuoden 2015 jälkeen tarkasteluajanjakson loppuun mennessä (kuvio 38). Myös tässä ikäryhmässä ulosotto-osuus näyttäisi taittuneen vuonna 2019, sillä ulosotossa olevien 75 vuotta täyttäneiden *lukumäärä* laski lähes 100 henkilöllä vuodesta 2018 (ks. liitekuvio 20).

Kuvio 38. Ulosotto-osuus (%) 75-vuotta täyttäneillä pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2018, tilanne vuoden lopussa

3.8 Valtakunnanvoudinviraston tilastot

Keskeiset tulokset

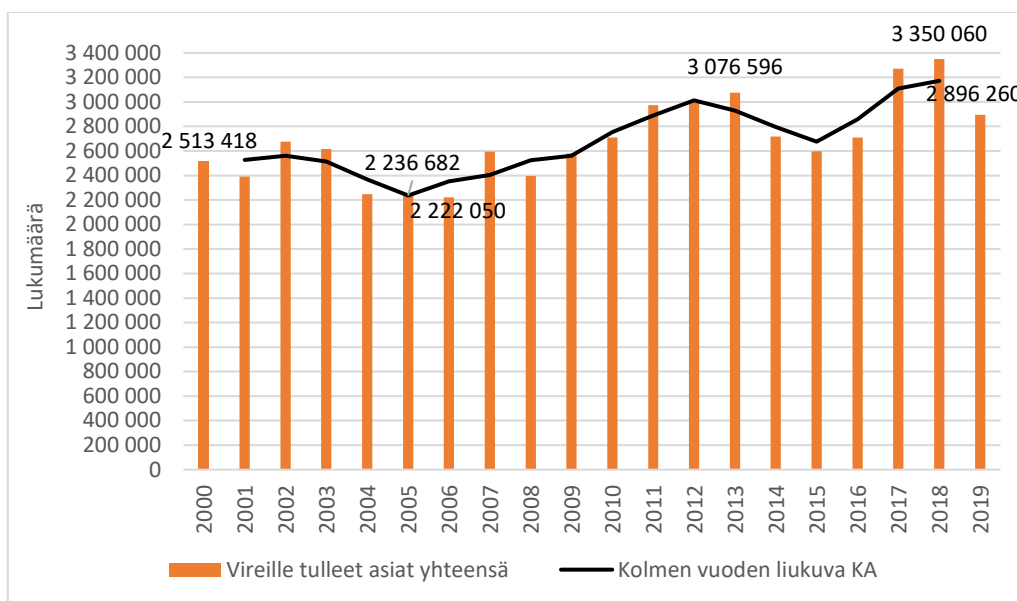
- Ulosottoon vireille tulleiden asioiden lukumäärä on vaihdellut viimeisen 20 vuoden aikana 2,2 miljoonasta yli 3,3 miljoonaan asiaan, mutta asioiden lukumäärä on lisääntynyt lähes koko tarkasteluajanjakson (vuodet 2000–2019).
- Vuosi 2013 oli yksi vireille tulleiden asioiden huippuvuosista; silloin ulosottoon saapui noin 3,1 miljoonaa asiaa. Toinen huippuvuosi oli 2018, jolloin ulosottoon saapui 3,35 miljoonaa asiaa.
- Yksityisoikeudellisten asioiden lukumäärä noin 2,5-kertaistui vuosien 2000 ja 2019 välillä; vuosien 2000 ja 2018 välillä kasvu oli jopa 3,3-kertaista.
- Tarkasteltaessa yksityisoikeudellisten asioiden euromääriä kaksi yksittäistä vuotta erottuu: vuoden 2008 ja 2018. Vuonna 2008 perittävänä olleiden muiden yksityisoikeudellisten asioiden euromäärät laskivat huomattavasti, kun taas vuonna 2018 ne nousivat.

Valtakunnanvoudinviraston tilastoissa esitetään asia-, raha-, velallis- ja toimenpide-määriä ja niiden kehitystä. Asia- ja rahamääriä voidaan tarkastella eri tilanteessa, esimerkiksi saapuneina, vireille tulleina tai käsiteltyinä ja perittävänä olevina asioina. Tilastollisesti *saapunut* tarkoittaa tämä sitä, että ulosottoa koskeva hakemus on saapunut ulosottomiehelle. Velalliselle on tällöin yleensä viipymättä lähetettävä vireilletuloilmoitus. *Käsiteltyihin* asioihin luetaan ulosottoon ja suoraan hakijalle maksetut asiat. Myös varattomiksi tai tuntemattomiksi todetut asiat ovat niin sanotusti *käsiteltyjä*. Toisaalta asian *vireillä olo* saattaa päättyä hakijan peruutukseen. Vuoden lopussa *perittävänä olleeksi* määritellään asiat, jotka olivat vuoden lopussa ulosotossa.

3.8.1 Vireille tulleet asiat asiaryhmittäin vuosina 2000–2019

Valtakunnanvoudinviraston tilastoissa on eroteltu omiksi asiaryhmikseen ulosotossa vireillä olleet *verot, sakot, elatusapuasiat, muut julkisoikeudelliset asiat ja muut yksityisoikeudelliset asiat*, ja niitä tarkastellaan seuraavaksi asiaryhmittäin vuosina 2000–2019. Yleiskuvan saamiseksi ensin tarkastellaan vireille tulleiden asioiden lukumääriä ja tämän jälkeen viiden asiaryhmän lukumäärissä tapahtuneita muutoksia viimeisen parinkymmenen vuoden ajalta. Viimeiseksi tarkastelun alla ovat *muut yksityisoikeudelliset asiat*. Tämä ryhmä pitää sisällään pääasiassa kuluttamiseen liittyviä velkasääntäviä.

Kuviossa 39 esitetään ulosottoon vireille tulleiden asioiden lukumäärät (oranssit palkit) ja niiden kolmen vuoden liukuvat keskiarvot (musta viiva) vuosina 2000–2019. Vireille tulleiden asioiden lukumäärä on vaihdellut viimeisen 20 vuoden aikana aina 2,2 miljoonasta yli 3,3 miljoonaan asiaan, mutta suurehkosta vaihteluvälistä huolimatta asioiden lukumäärä on lisääntynyt lähes koko tarkasteluajan.

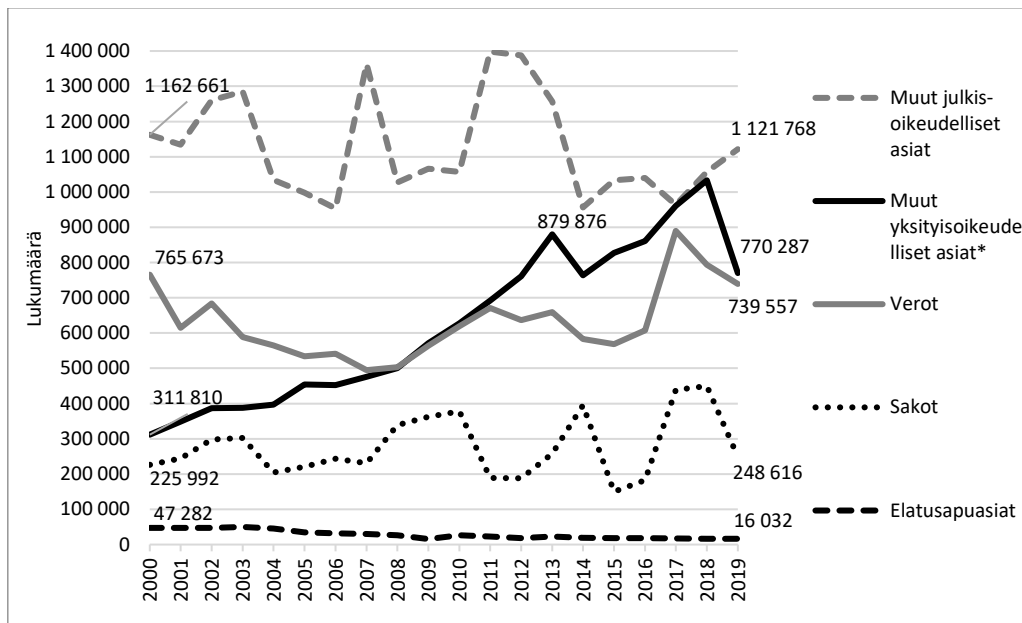

Kuvio 39. Vireille tulleet asiat (lkm) vuosina 2000–2019 ja niiden kolmen vuoden liukuva keskiarvo

Kolmen vuoden liukuva keskiarvo osoittaa, että vireille tulleiden asioiden lukumäärä kasvoi yhtäjaksoisesti lähes 10 vuotta vuodesta 2005 aina vuoteen 2012 saakka (kuvio 39, musta viiva). Yksittäinen huippuvuosi oli vuosi 2013, jolloin ulosottoon saapui noin 3,1 miljoonaa asiaa (oranssi palkki). Ulosottoon saapuneiden asioiden lukumäärä laski hetkellisesti, mutta alkoi jälleen lisääntyä vuonna 2016 ja vireille tulleissa asioissa uusi huippuluku saavutettiin vuonna 2018, jolloin ulosottoon saapui 3,35 miljoonaa asiaa. Vuonna 2019 asioiden lukumäärä laski 2,90 miljoonaan asiaan. Valtakunnanvoudinviraston verkkosivujen mukaan (Valtakunnanvoudinvirasto 2020b) vireille tulleiden asioiden määrän laskuun vaikutti se, että suurehko asiämäärä siirtyi vuodelta 2018 odottamaan vuoden 2019 aikaistunutta veronpalautusajankohtaa.

Lukumäärien kehitys oli erilaista verojen, sakkujen, elatusapuasioiden, muiden julkisoikeudellisten ja yksityisoikeudellisten asioiden kohdalla (kuvio 40). Vireille tulleiden asioiden lukumäärät ovat vaihdelleet vuosittain etenkin *sakoissa* ja *muissa julkisoikeudellisissa* asioissa, kun taas *elatusapuasioissa* suuntaus on ollut tasaisen laskeva. Esimerkiksi vuonna 2000 elatusapuun liittyviä asioita tuli vireille noin 47 000 kappaletta, kun 20 vuotta myöhemmin niiden lukumäärä oli laskenut tästä noin kolmasosaan (16 000 kpl). Vireille tulleiden *veroasioiden* lukumäärässä tapahtui laskua 2000-luvun alkupuolelta aina vuoteen 2007 asti. Muutaman nousuvuoden jälkeen niiden lukumäärä tasoittui, kunnes vuonna 2017 ulosotossa tuli vireille ennätyselliset 890 000 veroasiaa. Tosin vuosien 2017–2019 veroasioiden vertailu aikaisempiin vuosiin ei ole mielekäästä, koska poikkeuksellisen suuri kasvu kyseisinä vuosina selittyy pääosin Verohallinnon uudella tietojärjestelmällä (Valtakunnanvoudinvirasto 2020a, 11).

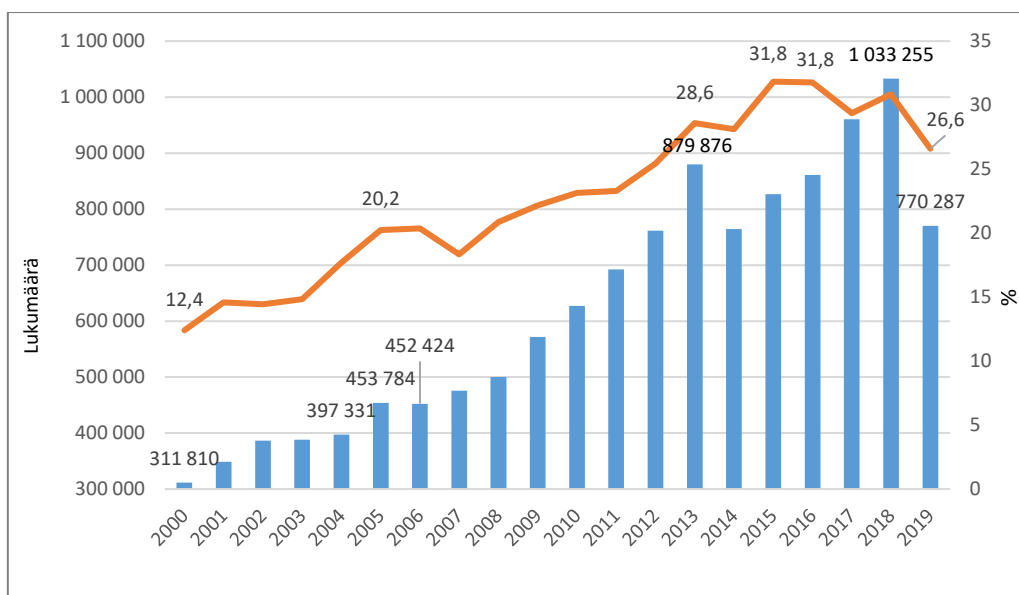
Muissa yksityisoikeudellisissa asioissa ulosotossa vireillä tulleiden asioiden lukumäärä lisääntyi voimakkaasti aina vuoteen 2018 saakka, jolloin niitä tuli vireille yksistään hieman yli miljoona kappaletta. Poikkeuksena erottuu vuosi 2014, jolloin yksityisoikeudellisia asioita tuli vireille noin 880 000 kappaletta. Myös vuosi 2019 erottuu yksityisoikeudellisten asioiden lukumääriä tarkasteltaessa laskevana, ja kyseisenä vuonna niitä tuli vireille noin 770 000 kappaletta (kuvio 40).

Kuvio 40. Ulosotossa vireille tulleiden asioiden lukumäärät asiaryhmittäin vuosina 2000–2019

Kuviosta 41 nähdään tarkemmin *muissa yksityisoikeudellisissa asioissa* tapahtuneet vuositaso muutokset. Siniset palkit osoittavat vireille tulleiden yksityisoikeudellisten asioiden lukumäärät (ks. myös kuvio 40 musta viiva), kun taas oranssi viiva ilmentää näiden osuutta kaikista ulosotossa vireille tulleista asioista. Ulosottoon vireille tulleiden yksityisoikeudellisten asioiden lukumäärä noin 2,5-kertaistunut vuosien 2000 ja 2019 välillä. Jos vertailuvuotena olisi vuosi 2018, kasvu olisi ollut jopa 3,3-kertaista.

Tarkasteltaessa vireille tulleiden yksityisoikeudellisten asioiden osuutta kaikista asioista (kuvio 41, oranssi viiva), kuva on melko saman tyyppinen kuin lukumääriä tarkasteltaessa. Tarkastelujakson ensimmäisenä vuonna (v. 2000) niiden osuus oli matalimmillaan eli 12,4 prosentissa ja viimeisenä vuonna (v. 2019) 26,6 prosentissa. Osuuksia tarkasteltaessa niin sanotut huippuvuodet sijoittuvat vuosille 2015 ja 2016, jolloin kaikista vireille tulleista asioista yksityisoikeudellisia oli lähes kolmasosa (31,8 %).

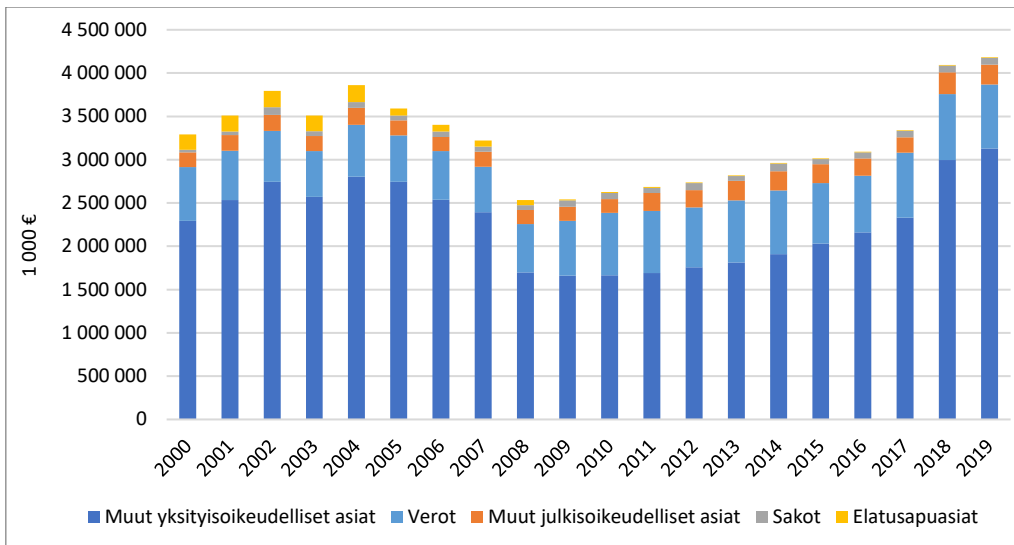

Kuvio 41. Vireille tulleet muut yksityisoikeudelliset asiat (lkm) ja niiden osuus kaikista asioista (%) vuosina 2000–2019

3.8.2 Ulosotossa perittävänä olleet rahasaatavat vuosien 2000–2019 lopussa

Ulosottolaitoksen tilastojulkaisussa esitetyt rahamäärät sisältävät vain velan pääomat, eli ne ovat korottomia (Valtakunnanvoudinvirasto 2020a, s. 9). Verohallinnon uuden tietojärjestelmän takia vuosina 2017–2019 vireille tulleet ja käsitellyt rahamäärä eivät ole kovin vertailukelpoisia, joten tässä osaluvussa tarkastellaan perittävänä olleita ulosoton rahamääriä vuoden lopussa.

Tarkasteltaessa vuoden lopussa ulosotossa perittävänä olleiden rahasaatavien euromääriä niissä esiintyy vaihtelua ajanjaksolla 2000–2019 (kuvio 42). Vuoden 2000 lopussa perittävänä oli noin 3,3 miljardia euroa, kun vuoden 2019 lopussa euromäärä oli kasvanut lähes 4,2 miljardiin. Yhtenä keskeisenä syynä kasvuun oli vuoden 2019 aikaistunut veronpalautusaikataulu, mutta myös vireille tulleiden rahasaatavien taso kasvoi edellisvuodesta (Valtakunnanvoudinvirasto 2020a, s. 13).

Kuvio 42. Ulosotossa perittävänä olleet rahasaatavat vuoden lopussa (1000 €) vuosina 2000–2019

Kuviossa 42 on havaittavissa kaksi selkeää muutosta: vuosina 2008 ja 2018. Vuonna 2008 perittävänä olleiden muiden yksityisoikeudellisten asioiden euromäärät laskivat huomattavasti, kun taas vuonna 2018 ne nousivat. Vuoden 2008 alusta astuivat voimaan säännökset velkojen lopullisesta vanhentumisesta (L 15.6.2007/705). Vanhentuminen koski velkoja, jotka oli tuomioistuimen päätöksen nojalla pantu ulosottoon. Ainakin osittain lakiuudistuksen seurauksena vuoden 2008 lopussa yksityisoikeudellisten rahasaatavien euromäärä kutistui 30 prosenttia edellisvuodesta, noin 1,7 miljardiin euroon (kuvio 42).

Kuviosta 42 näkyy, että perittävänä olleiden yksityisoikeudellisten rahasaatavien euromäärät alkoivat vuodesta 2008 jälleen pian tasaisesti kasvaa. Vuosi 2018 näyttäytyy kuitenkin poikkeuksellisenä (kuvio 42), sillä kyseisen vuoden lopussa yksityisoikeudellisten asioiden euromäärä kasvoi lähes 3 miljardiin euroon (2,995 Mrd. €). Kasvu jatkui muissa yksityisoikeudellisissä asioissa myös vuonna 2019 (kuvio 42), jolloin ulosotossa perittävänä olleiden rahasaatavien euromäärä ylitti 3 miljardin rajapyykin (3,127 Mrd. €). Valtakunnanvoudinviraston mukaan (2019) riidattomien velkomusasioiden määrän jyrkkä kasvu vuonna 2018 on seurausta etenkin kulutusluottojen ja pikalainojen yleistymisenä maksamattomien saatavien taustalla.

3.9 Ylivelkaantumistilanteeseen apua hakeneet

Keskeiset tulokset

- Ajanjaksolla 2000–2019 velkajärjestelyjä haettiin vuosittain keskimäärin noin 3 720. Vuonna 2018 niitä haettiin eniten (4 555 hakemusta) ja vähiten vuonna 2002 (2 803 hakemusta).
- Velkajärjestelyä hakeneiden henkilöiden lukumäärät kasvoivat vuodesta 2009 aina vuoteen 2018 asti.
- Vahvistettujen maksuohjelmien keskiarvo oli 81 200 euroa vuosina 2009–2019. Vuonna 2014 se oli tarkasteluajanjakson suurin, noin 107 000 euroa maksuohjelmaa kohden.
- 2010-luvulta lähtien miehet ja naiset jättivät lukumääräisesti yhtä usein velkajärjestelyhakemuksen.
- Velkajärjestely hakeneita oli eniten 45–54-, 35–44- ja 55–64-vuotiaiden ikäryhmissä ja vähiten alle 25-vuotiaissa.
- *Perhetyypin mukaan* tarkasteltuna, vuosina 2008–2019, eniten lisääntyivät *perheeseen kuulumattomien* velkajärjestelyhakemusten lukumäärä, noin 360 hakemuksella (30 %), kun taas suhteellisesti eniten lisääntyivät avoliitossa elävien hakemukset (36 %). Vuonna 2019 lukumääräisesti yleisimmin velkajärjestelyä hakivat perheeseen kuulumattomat ja vähiten yksinhuoltajat.
- Verrattaessa velkajärjestelyä hakeneiden osuuksia ulosottovelallisten osuuksiin perhetyypin mukaan, hakivat yksinhuoltajat yleisemmin velkajärjestelyä ja vähiten niitä hakivat avoliitossa olevat kuin ulosotossa olevien osuudet olisivat antaneet olettaa.
- *Pääasiallisen toiminnan mukaan* tarkasteltuna tarkasteluajanjaksolla (2008–2019) lukumääräisesti eniten lisääntyivät työllisten hakemusten määrät, noin 430 hakemuksella (38 %) ja toiseksi eniten eläkeläisillä, noin 230 hakemuksella (30 %). Vuonna 2019 lukumääräisesti yleisimmin velkajärjestelyä hakivat työlliset ja vähiten opiskelijat.
- Verrattaessa velkajärjestelyä hakeneiden osuuksia ulosottovelallisten osuuksiin pääasiallisen toiminnan mukaan, hakivat *eläkeläiset* keskimääräistä yleisemmin velkajärjestelyä, kun taas oletettua vähemmän niitä hakivat opiskelijat.
- Takuusäitiön Velkalinjassa ja chat-palvelussa käytyjen keskustelujen keskimääräiset kuukausittaiset lukumäärät ovat kasvaneet: vuonna 2018 Velkalinjassa käytiin keskimäärin 316 neuvontakeskustelua kuukaudessa, vuonna 2019 niitä käytiin 349 ja vuonna 2020 jo 451. Vastaavat luvut chat-palvelussa olivat 106, 134 ja 184.
- Vuoden 2019 syksyllä käytyjen neuvontakeskustelujen lukumäärä nousi voimakkaasti.

Ylivelkaantumista ja siinä tapahtunutta kehitystä voi tarkastella myös avun hakemisen näkökulmasta. Suomessa se tarkoittaa pitkälti talous- ja velkaneuvonnan palvelun piiriin hakeutumista ja erityisesti velkajärjestelyä. Toisaalta apua ylivelkaantumistilanteeseen haetaan usein myös esimerkiksi järjestöiltä, ja merkittävini niistä on tänä päivänä Takuusäätiö. Saatu apu voi täyttää objektiivisen ylivelkaantumisen kriteerit, sillä esimerkiksi myönteinen velkajärjestelypäätös tai Takuusäätiön takaus aiheuttavat velalliselle merkinnän luottotietorekisteriin.

Velkajärjestelyä hakeneita henkilöitä tarkastelemalla etsitään vastausta muun muassa kysymykseen siitä, onko yhteiskunnan tarjoama apu (ts. velkajärjestelyyn pääsy) lisääntynyt samassa suhteessa ylivelkaantumisen kanssa. Osiossa tarkastellaan ensin yleisesti vuosina 2000–2019 velkajärjestelyä hakeneiden ja saaneiden lukumäärissä tapahtunutta kehitystä sekä vahvistettujen maksuohjelmien euromäärien muutosta vuosina 2009–2019. Tämän jälkeen tarkastellaan velkajärjestelyä hakeneita sukupuolen, ikäryhmän, pääasiallisen toiminnan ja perhetyypin mukaan, ja saatuja tuloksia verrataan joiltain osin yleisemmin ulosotossa tapahtuneeseen kehitykseen. Luvun lopussa tehdään vielä lyhyt katsaus Takuusäätiöltä apua hakeneista henkilöistä ajanjaksolla 1.1.2018–30.10.2020. Takuusäätiöön yhteyttä ottaneiden lukumäärien kehityksellä halutaan saada tietoa siitä, onko kaksi uusinta kuluttajaluottoihin tehtyä lakimuutosta mahdollisesti lisännyt apua hakevien ylivelkaantuneiden määriä.

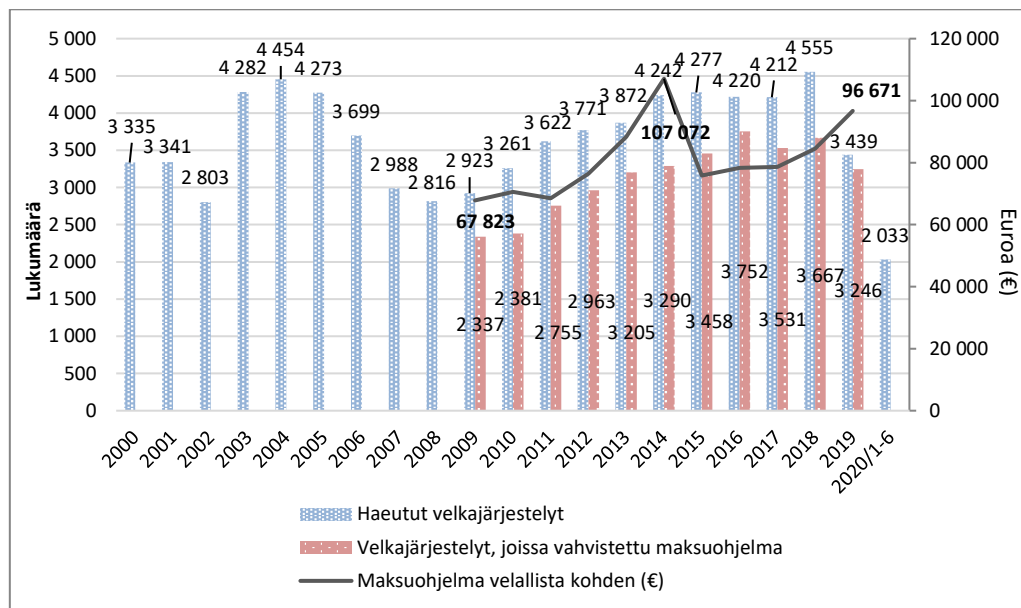
3.9.1 Velkajärjestelyhakemuksissa tapahtunut yleishitys vuosina 2000–2020/6

Velkajärjestelyjä haettiin vuosittain keskimäärin noin 3 720 ajanjaksolla 2000–2019. Eniten niitä haettiin vuonna 2018, jolloin hakemuksia jätettiin noin 4 560 ja vähiten vuonna 2002, jolloin noin 2 800 henkilöä haki käräjäoikeudelta velkajärjestelyä (kuvio 43). Velkajärjestelyhakemukset ylittivät 4 000 vuosittaisen lukumäärän vuonna 2003, mutta hakemusten lukumäärät kääntyivät pian laskuun. Vuodesta 2009 velkajärjestelyhakemusten lukumäärä kääntyi jälleen nousuun ja nousu jatkui lähes yhtämittaisena aina vuoteen 2018 asti. Vuoden 2019 alussa talous- ja velkaneuvonta siirtyi oikeusapu- ja edunvalvontapiirien tehtäväksi, mikä näkyy kyseisen vuoden velkajärjestelyhakemuksen jättäneiden lukumäärän huomattavana laskuna (ks. kuvio 43). Uudistukseen liittyvät talous- ja velkaneuvojen uudet työtehtävät, kuten Venla-asiakastietojärjestelmän käyttöönotto, lisääntyneet asiakasmäärät ja asiakkaiden vaikea velkatilanne saattoivat olla tämän kehityksen taustalla (ks. esim. Majamaa ym. 2019b).

Velkajärjestelyjen lukumäärä, joissa maksuohjelma vahvistettiin, noudattelee pitkälti kyseisen vuoden haettujen velkajärjestelyjen lukumäärää (kuvio 43). Hieman vuo-

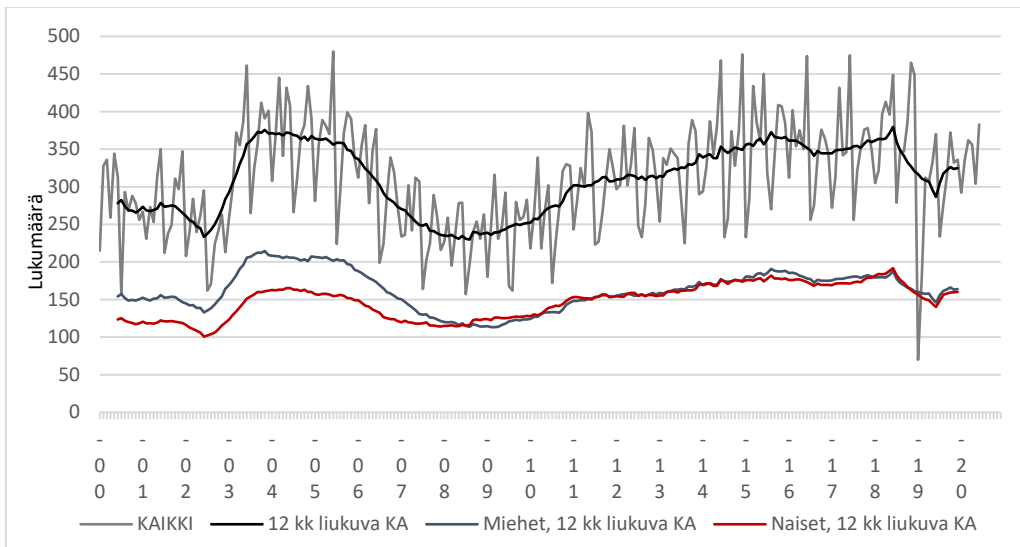
desta riippuen keskimäärin 80 prosenttia velkajärjestelyhakemuksista etenee vahvistettuun maksuohjelmaan, ja esimerkiksi vuonna 2019 vahvistettiin noin 3 400 velkajärjestelyä. Tosin hakemusten käsittely kestää usein pitkään ja saattaa siirtyä seuraavalle vuodelle, näin ollen haettujen ja vahvistettujen velkajärjestelyjen vuosittaisten osuuksien vertailu ei kerro koko kuvaa vuosittaisesta tilanteesta.

Velkajärjestelyjen vahvistetut maksuohjelmat olivat vuonna 2009 velallista kohden keskimäärin noin 67 800 euroa (kuvio 43, musta viiva). Vuodesta 2012 maksuohjelmien keskimääräinen euromäärä velallista kohden alkoi kasvaa ja vuonna 2014 se oli noin 107 000 euroa. Seuraavana vuonna, eli vuonna 2015, vahvistettujen velkajärjestelyjen keskimääräinen euromäärä laski, mutta se kääntyi heti seuraavana vuonna jälleen kasvuun. Vuonna 2019 maksuohjelmissa vahvistettu euromäärä lähenei jälleen 100 000 euroa (96 671 €). Vahvistettujen maksuohjelmien keskiarvo oli 81 200 euroa vuosina 2009–2019.

Kuvio 43. Velkajärjestelyhakemuksen jättäneiden lukumäärät vuosina 2000–2020/1-6 sekä vahvistettujen maksuohjelmien lukumäärät ja niiden keskimääräiset euromäärät (€) vuosina 2009–2019

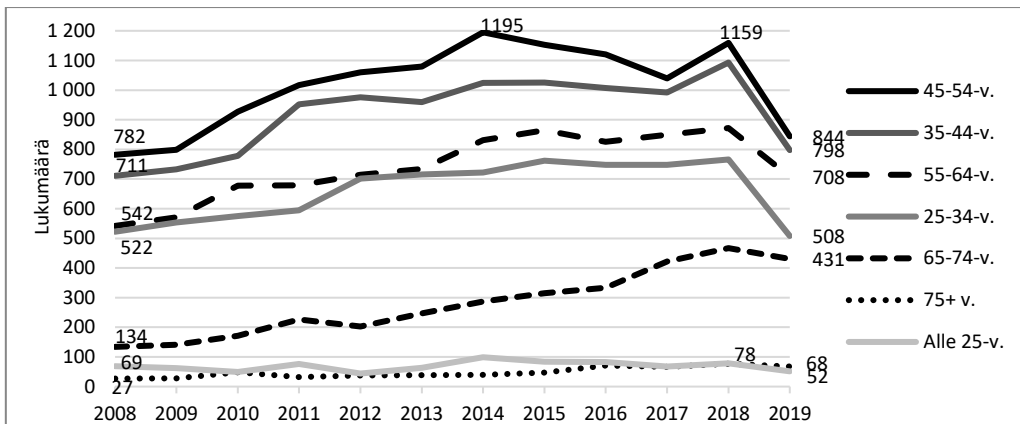
Velkajärjestelyä hakeneiden lukumäärät vaihtelevat kuukaudesta toiseen, mutta usein tammi-, heinä- ja elokuussa hakemusten lukumäärät ovat keskimäärin muita kuukausia alhaisemmalla tasolla (kuvio 44). Kuviossa 44 näkyy selvästi myös vuoden 2019 tammikuun talous- ja velkaneuvonnan siirtyminen oikeusaputoimistojen yhteyteen, jolloin velkajärjestelyhakemuksen jättäneiden lukumäärä romahti 70 hakemukseen, kun edellisen vuoden tammikuussa niiden lukumäärä oli ollut 305.

Kuvio 44. Velkajärjestelyhakemuksen jättäneiden kuukausittaiset lukumäärät ja 12 kuukauden liukuvat keskiarvot (KA) vuosina 2000–2020/6

Kuviossa 44 esitetään myös 12 kuukauden mies- ja naisvelallisten liukuvat keskiarvot velkajärjestelyä hakeneiden lukumääristä. Vuosina 2000–2007 miehet jättivät hieman vajaa 30 prosenttia naisia enemmän velkajärjestelyhakemuksia, mutta vuodesta 2008 erot ovat tasoittuneet miesten ja naisten jättäessä käräjäoikeuteen lukumääräisesti yhtä usein velkajärjestelyhakemuksen.

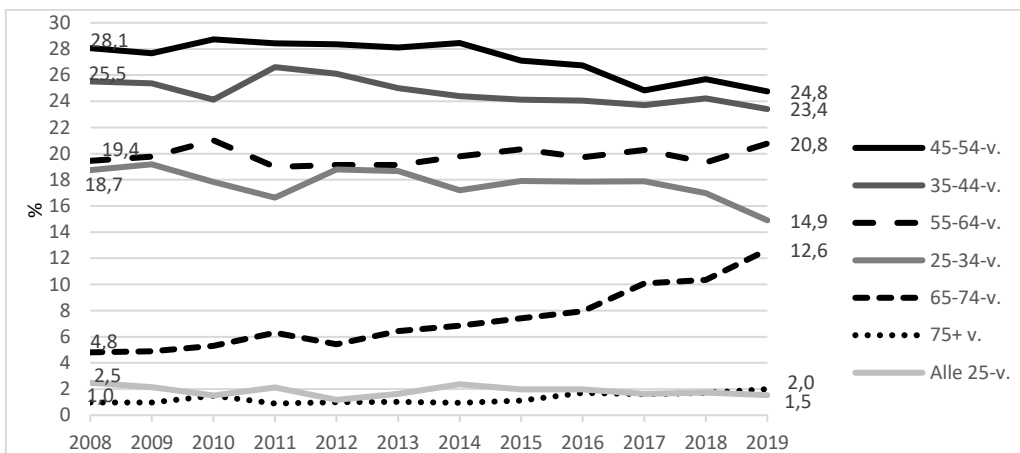
Kolmen kärki velkajärjestelyhakemuksen jättävistä ikäryhmistä ovat 45–54-, 35–44- ja 55–64-vuotiaat (kuvio 45). Vuosina 2008–2019 velkajärjestelyä hakeneiden lukumäärä lisääntyi kuitenkin etenkin 65–74-vuotiaiden ikäryhmässä, ja hakemuksen jättäneiden lukumäärä yli kolminkertaistui tarkasteluajanjaksolla (kuvio 45). Toiseksi eniten ylivelkaantumistilanteeseen apua hakeneiden lukumäärät kasvoivat vähintään 75 vuotta täyttäneillä, joilla ne yli kaksinkertaistuivat vuosina 2008–2019. Vähiten kasvua oli alle 25-vuotiailla nuorilla, ja ylipäänsä alle 25-vuotiaiden lukumäärä on hyvin matala velkajärjestelyn hakeneiden joukossa; vain noin 50–80 alle 25-vuotiaasta ylivelkaantunutta vuotta kohden jätti velkajärjestelyhakemuksen käräjäoikeuteen (kuvio 45). Yhtenä velkajärjestelyn edellytyksenä on maksukyvyyn heikentyminen. Kuitenkin tilanteessa, jossa maksukyvyttömyys on väliaikaista (esimerkiksi opiskelu, äitiysloma tai väliaikaiseksi arvioitu työttömyys), velkajärjestelyn saaminen voi estyä (Oikeus.fi 2018). Tämä on yksi syy alle 25-vuotiaiden vähäiseen määrään velkajärjestelyä hake-neissa.

Kuvio 45. Velkajärjestelyhakemuksen jättäneet lukumäärät ikäryhmittäin vuosina 2008–2019

Velkajärjestelyhakemuksen jättäneiden ikäryhmittäisessä tarkastelussa näkyy vuoden 2019 lasku etenkin neljässä keskimmaisessa ikäryhmässä eli 25–64-vuotiailla (kuvio 45). Lukumäärän pudotus vuonna 2019 oli vähäisempi vähintään 75 vuotta täyttäneiden ja alle 25-vuotiaiden ikäryhmissä, sekä 65–74-vuotiailla.

Huomioitaessa velkajärjestelyä hakeneiden lukumäärien vuosittaiset muutokset eli suhteutettaessa ikäryhmien lukumäärät kaikkiin velkajärjestelyä hakeneisiin, kuva ikäryhmien painoarvosta muuttuu hieman (kuvio 46). Näin tarkasteltuna 65–74-vuotiaiden ja 75 vuotta täyttäneiden osuudet kasvoivat selkeästi tarkasteluajanjaksolla, kun taas 55–64-vuotiaiden osuuden kasvu oli huomattavasti maltillisempaa tarkasteluajanjaksolla. Sen sijaan neljässä alle 55-vuotiaiden ikäryhmässä (alle 25-v., 25–34-, 35–44- ja 45–54-v.) velkajärjestelyä hakeneiden osuudet laskivat lähes koko tarkasteluajanjakson (kuvio 46).

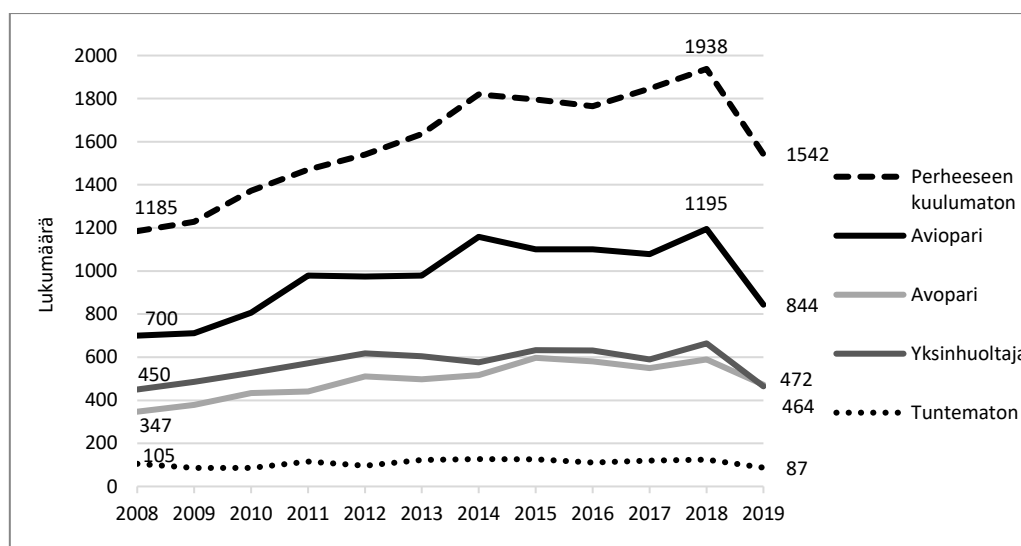

Kuvio 46. Velkajärjestelyhakemuksen jättäneiden osuus (%) ikäryhmittäin vuosina 2008–2019

3.9.2 Velkajärjestelyä hakeneet perhetyypin mukaan vuosina 2008–2019

Tarkasteltaessa velkajärjestelyyn hakeneita perhetyypin mukaan lukumääräisesti yleisimmin velkajärjestelyä hakivat perheeseen kuulumattomat (kuvio 47). Seuraavaksi eniten hakemuksia jättivät avioliitossa olevat. Kolmanneksi ja neljänneksi eniten hakemuksia jättivät avioliitossa elävät ja yksinhuoltajat.

Tarkasteluajanjakson aikana, vuosina 2008–2019 (kuvio 47), lukumääräisesti eniten lisääntyivät perheeseen kuulumattomien hakemusten määrä, noin 360 hakemuksella (30 %), mutta suhteellisesti eniten lisääntyivät avioliitossa olevien hakemukset (36 %). Jätettyjen hakemusten lukumäärä laski voimakkaasti vuonna 2019 perheeseen kuulumattomilla ja avioliitossa olevilla (kuvio 47).

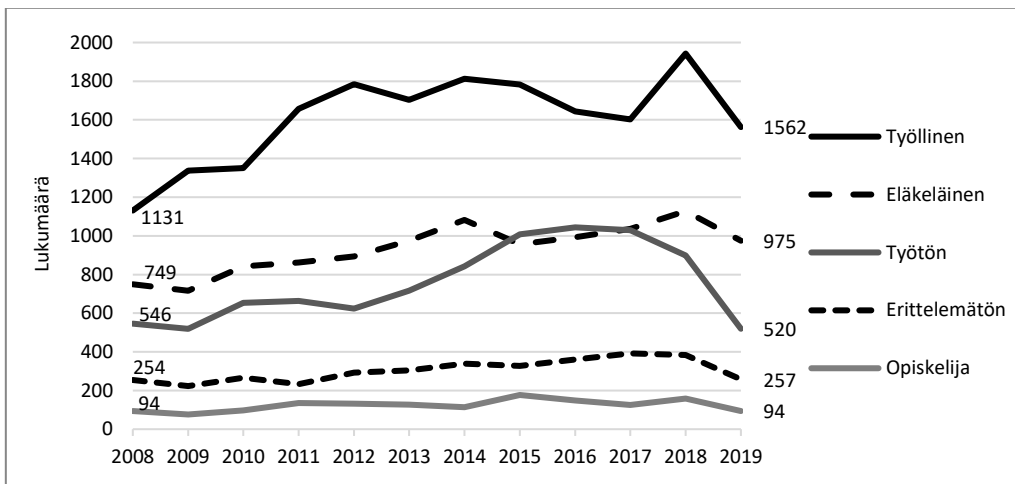

Kuvio 47. Velkajärjestelyhakemuksen jättäneet (lkm) perhetyypin mukaan vuosina 2008–2019

3.9.3 Velkajärjestelyä hakeneet pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019

Lukumääräisesti yleisimmin velkajärjestelyä hakivat työlliset (kuvio 48). Seuraavaksi eniten hakemuksia jättivät muutamaa tarkasteluvuotta lukuun ottamatta eläkeläiset. Kolmanneksi eniten hakemuksia jättivät työttömät ja neljänneksi eniten erittelemättömät, kun taas vähiten hakemuksia jättivät opiskelijat.

Tarkasteluajanjakson aikana, vuosina 2008–2019, lukumääräisesti eniten lisääntyivät työllisten hakemusten määrät, noin 430 hakemuksella (38 %) ja toiseksi eniten eläkeläisten hakemusten määrä, noin 230 hakemuksella (30 %). Sen sijaan velkajärjestelyä hakeneiden työttömien lukumäärä (kuvio 48) ja osuus (liitekuvio 22a) kaiken kaikkiaan jopa hieman laskivat vuosien 2008–2019 välisenä aikana. Työttömien jättämien hakemusten lukumäärä laski voimakkaasti vuosina 2018 ja 2019 (kuvio 48).

Kuvio 48. Velkajärjestelyhakemuksen jättäneet (lkm) pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019

Liitekuvioissa 21a ja 21b esitetään velkajärjestelyä hakeneiden ja ulosotossa olevien osuudet (potentiaaliset avun hakijat) *perhetyypeittäin* vuosina 2008–2019. Ylivelkaantumistilanteeseen apua hakeneiden osuudet eroavat tarkasteluajanjaksolla jälleen jossain määrin ulosotossa olevien vastaavista osuuksista. Molemmista ryhmissä (velkajärjestelyä hakeneet ja ulosotossa olevat) korkeimmat osuudet löytyvät *perheeseen kuulumattomilta*. Sen sijaan yksinhuoltajat hakevat velkajärjestelyä keskimääräistä ahkerammin, kun taas avoliitossa elävät hakevat velkajärjestelyä keskimääräistä harvemmin ylivelkaantumistilanteensa nähden (ks. liitekuviot 21a ja 21b).

Verrattaessa velkajärjestelyä hakeneiden osuuksia ulosotossa olevien hakijoiden osuuksiin pääasiallisen toiminnan mukaan voidaan huomata kaksi selkeää eroavaisuutta (ks. liitekuviot 22a ja 22b). Ensinnäkin, *työllisten* ja *opiskelijoiden* osuudet velkajärjestelyä hakeneiden joukossa ovat kautta linjan matalampia kuin ulosotossa olevilla. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että työlliset ja opiskelijat eivät hae apua ylivelkaantumistilanteeseen niin yleisesti kuin ulosottotilastojen perusteella voisi olettaa. Toiseksi, *eläkeläisten* osuudet ovat korkeampia velkajärjestelyä hakeneissa verrattuna ulosotossa olevien eläkeläisten osuuksiin. Toisin sanoen eläkeläiset hakevat keskimääräisesti muita ylivelkaantuneita ahkerammin apua ylivelkaantumistilanteeseensa.

Esitimme osion alussa kysymyksen, onko yhteiskunnan tarjoama apu (ts. velkajärjestelyyn pääsy) lisääntynyt samassa suhteessa ylivelkaantumisen kanssa. Tarkasteltaessa ylivelkaantuneiden henkilöiden lukumäärän (ulosotossa olevat) suhdetta ylivelkaantumistilanteessa apua saaneisiin (vahvistetun maksuohjelman saaneet), apua saaneiden suhteellinen osuus kasvoi aina vuoteen 2016 saakka. Vuonna 2009 ulosotossa oli 95 kertaa enemmän ihmisiä kuin kyseisenä vuonna maksuohjelman saaneita, sen sijaan vuonna 2016 luku oli ”vain” 61-kertainen. Tämän jälkeen suhdeluku kääntyi jälleen nousuun ja vuonna 2018 suhdeluku oli 77-kertainen. Vuonna 2019 suhdeluku kääntyi jälleen laskuun, ollen kyseisenä vuonna 74. Voidaan siis todeta, että suhteutettaessa ulosottoon joutuneita velkajärjestelyn saaneisiin kehitys parani 2010-luvun puoliväliin asti, jonka jälkeen tilanne heikkeni muutamaksi vuodeksi. Vuonna 2019 tilanne on jälleen hieman parantunut.

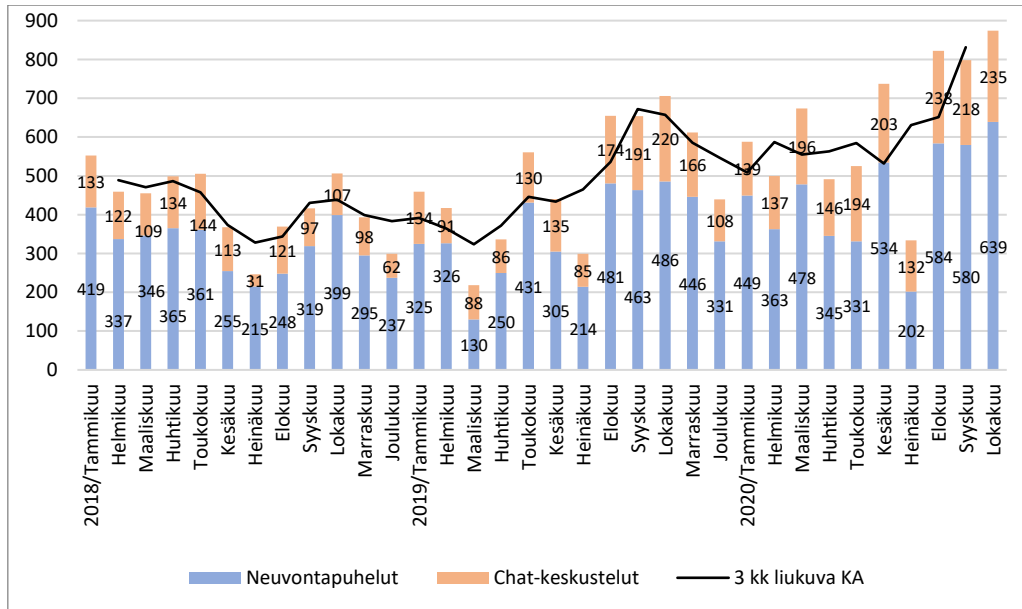
3.9.4 Takuusäätiön neuvontapalvelut

Seuraavaksi tarkastellaan Takuusäätiön Velkalinjassa (puhelinneuvontapalvelu) ja chat-palvelussa käytyjen keskustelujen lukumäärien kehitystä vuoden 2018 tammi-kuusta lokakuuhun 2020 saakka. Samalla pohditaan, mitkä tekijät ovat voineet vaikuttaa yhteydenottojen lukumäärän kasvuun ja laskuun. Osiossa tarkastellaan vain käytyjä keskusteluja (puhelin ja chat), ei yhteydenottoyrityksiä. Sama henkilö on voinut yrittää soittaa palveluun useamman kerran⁹, mutta näiden useampaan kertaan yhteyttä ottaneiden lukumäärästä ei ole saatavilla kattavaa tietoa koko ajanjaksolta. Toisaalta käytyjen keskustelujen määrä on myös jossain määrin myös riippuvainen Takuusäätiön resursseista, esimerkiksi käytettävissä olevista määrärahoista. Toteutuneet keskustelut ovat kuitenkin yksi mittari tarkastella avun hakijoiden lukumäärien ajallista muutosta.

Takuusäätiössä puhelimitse ja chat-palvelussa käydyissä neuvontakeskusteluissa on melko paljon kuukausittaista vaihtelua (kuvio 49). Kuukausittaisten keskusteluiden lukumäärä vaihteli vuoden 2018 alusta lokakuun 2020 loppuun 130 puhelusta aina 639 puheluun, kun taas chat-keskustelujen lukumäärä vaihteli 31 ja 238 välillä. Velkalinjassa ja chat-palvelussa käytyjen keskustelujen keskimääräiset kuukausittaiset lukumäärät kuitenkin kasvoivat tarkasteluajanjaksolla: vuonna 2018 Velkalinjassa käytiin keskimäärin 316 neuvontakeskustelua kuukaudessa, vuonna 2019 taas 349 keskustelua ja vuonna 2020 jo keskimäärin 451 keskustelua. Vastaavat luvut chat-palvelussa olivat 106, 134 ja 184. Heinäkuut näkyvät Velkalinjassa ja chat-palvelussa käytyjen

⁹ Takuusäätiön viestintäpäällikkö Minna Mattila kertoi, että erään ajanjakson tarkastelut osoittivat, että sama henkilö yrittää soittaa keskimäärin kolme kertaa.

keskustelujen osalta muita kuukausia selkeästi pienempinä lukumäärinä, kun taas syksyt ovat keskimääräistä vilkkaampia.

Kuvio 49. Takuusäätiössä käydyt kuukausittaiset neuvontapuhelut ja chat-keskustelut (lkm) 2018/1–2020/10 ja niiden yhteenlaskettu kolmen kuukauden keskiarvo

Käytyjen keskustelujen määrässä näkyy selvää kasvua vuoden 2019 syksyn kohdalla (kuvio 49). Vuoden 2019 syyskuun alussa tuli voimaan 20 prosentin korkokatto (HE 230/2018 vp), joka saattoi olla yksi yhteydenottoja lisännyt tekijä. Todennäköisesti luotonantajat kiristivät luotonantoehtojaan ja yhä useampi jäi ehkä ilman hakemaansa lainaa. Korona-kevällä (huhti—toukokuu 2020) käytyjen neuvontakeskustelujen lukumäärä väheni esimerkiksi syksyyn 2019 verrattuna, mutta kolmen kuukauden liukuvat keskiarvot osoittavat (kuvio 49, musta viiva), että niiden keskimääräinen lukumäärä oli kuitenkin vuosien 2019 ja 2018 keskimääräisiä lukumääriä korkeammalla tasolla. Huhti-toukokuussa 2020 neuvontakeskusteluiden lukumäärän lasku voi johtua COVID-19-viruksen aiheuttamasta yleisestä epätietoisuudesta, sillä ihmisten huomio saattoi olla muualla kuin omissa veloissa.

Syksyllä 2020 neuvontakeskustelujen (puhelin ja chat) lukumäärät alkoivat jälleen kasvaa. Elo–lokakuussa 2020 neuvontakeskusteluja käytiin keskimäärin 830 kuukaudessa, kun vuonna 2019 samaan aikaan niitä oli käyty keskimäärin 670 ja vuonna 2018 noin 430 keskustelua. Heinäkuun 2020 voimaan tullut kuluttajansuojalain uudistus (HE 53/2020 vp), jossa korkokatto laskettiin 10 prosenttiin, saattaa olla eräs tekijä lisääntyneiden keskustelujen taustalla.

4 Yhteenveto tuloksista

Tässä luvassa käydään ensin lyhyesti läpi tilasto-osioista saatuja keskeisimpiä tuloksia. Saatuja tuloksia tiivistetään myös ajallisesti, ja toinen alaluku kuvaa ylivelkaantumiskehitystä 2000-luvun alkupuolelta aina tähän päivään asti. Kolmannessa alaluvussa nostamme esiin sekä aikaisemman tutkimuksen että tämän selvityksen esiin nostaman ylivelkaantumisen riskitekijät ja pohdimme ylivelkaantumista ilmiönä yksinkertaistetun yleiskaavion avulla. Osiossa vastataan myös alussa esitettyihin kolmeen tutkimuskysymykseen. Neljännessä ja viimeisessä alaluvussa pohditaan kuluttajansuojalain viimeaikaisia uudistuksia ja niiden mahdollisia vaikutuksia ylivelkaantumiskehitykseen.

4.1 Yleiskatsaus ylivelkaantuneista

Ylivelkaantuminen on viimeisen 10 vuoden aikana lisääntynyt kaikilla tässä selvityksessä käytetyillä objektiivisilla mittareilla. Maksuhäiriöisten suomalaisten lukumäärä kasvoi vuosien 2009–2019 aikana 305 000 henkilöstä 387 000 henkilöön, eli 10 vuoden aikana maksuhäiriöisten lukumäärä kasvoi reilulla 80 000 henkilöllä. Sama kasvu-suuntaus, tosin vähäisempänä, oli nähtävissä tarkasteltaessa 15 vuotta täyttäneiden suomalaisten ulosotto-osuuksia: vuonna 2008 osuus oli 9,4 prosenttia, kun vuonna 2019 osuus oli noussut 9,6 prosenttiin. Vuonna 2018 ulosottoon joutuneita oli poikkeuksellisen paljon, joka kymmenes 15 vuotta täyttänyt suomalainen oli ollut jossain vaiheessa vuotta ulosotossa (10,0 %).

Myös ulosottovelkojen keskimääräiset euromäärät velallista kohden kasvoivat tarkasteluajanjaksolla, ja sama kasvu havaittiin perinnässä olevien asioiden lukumäärissä. Ulosoton euromäärän kasvu painottui erityisesti vuosiin 2018 ja 2019. Ikäryhmittäin tarkasteltuna euromäärät kasvoivat etenkin 25–34- ja 35–44-vuotiailla, vaikkakin eläkeläisillä (65–74-vuotiaat ja vähintään 75-vuotiailla) keskimääräiset ulosottovelat olivat korkeammat velallista kohden. Tosin heidän osuutensa ulosottovelallisista on vielä verrattain matala, 10 prosentin luokkaa vuoden 2019 lopussa.

Ylivelkaantumiskehitys on kuitenkin ollut erilaista eri väestöryhmissä. Keskeisenä linjana nähdään, että naisten ylivelkaantuneisuus on suhteellisesti lisääntynyt ja miesten vähentynyt. Toinen selkeä piirre on ylivelkaantumisen väheneminen alle 25-vuotiailla nuorilla. Nuorten ylivelkaantuminen väheni lähes kaikilla ylivelkaantumismittareilla. Poikkeuksena oli nuorten ulosottovelkojen (€) kasvu, eli ylivelkaantuneet nuoret olivat velkaantuneet suuremmista summista tarkasteluajanjakson lopussa kuin sen alussa.

Kolmas selkeä muutos on ylivelkaantumisen lisääntyminen vähintään 65 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä. Vanhemmissa ikäryhmissä etenkin naisten ylivelkaantuneisuus (lkm) lisääntyi suhteellisesti miehiä enemmän, kuten myös naisten euromääräiset ulosottovelat.

Ulosotossa olevien **perheasemaa** ja **lasten lukumäärää** koskevat tarkastelut osoittivat, että lukumääräisesti eniten ulosotossa oli perheeseen kuulumattomia ja lapsettomia henkilöitä. Keskimääräisesti suurimmat ulosottovelan kokonaissaldot velallista kohden olivat henkilöillä, jotka elivät avioliitossa sekä lapsettomilla velallisilla. Ulosotossa olevien henkilöiden **sosioekonomista asemaa** tarkasteltiin kolmen muuttujan avulla: *pääasiallinen toiminta, koulutus ja tulot*. Yleisesti voidaan todeta, että matalassa sosioekonomisessa asemassa olevien lukumäärä ja suhteellinen osuus korostuvat kaikilla kolmella mittarilla korkeassa sosioekonomisessa asemassa oleviin verrattuna. Sen sijaan *euromääräiset* ulosottovelat ovat korkeampia paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevilla kuin heikommassa sosioekonomisessa asemassa olevilla. Poikkeuksena olivat eläkeläiset, joilla oli keskimäärin korkeimmat ulosottovelat.

Pääasiallisen toiminnan mukaan tarkasteltuna ulosotossa oli eniten *työllisiä*, mutta suhteutettaessa luvut koko väestöön ulosotossa eniten oli *työttömiä* ja muita työvoiman ulkopuolella olevia. Vuoden 2018 lopussa noin viidesosa *työttömistä* (22 %) oli ulosotossa ja *ei-työmarkkinoilla olevista*¹⁰ 17 prosenttia. Vastaava *työllisten* osuus jäi viiteen prosenttiin (4,9 %) ja eläkeläisten kolmeen prosenttiin (2,9 %). Ulosoton kokonaissaldo (€) oli suurin *eläkeläisillä* ja toiseksi suurin *työllisillä*. Vuoden 2019 lopussa *työttömillä* oli toiseksi matalin ulosoton kokonaissaldo opiskelijoiden jälkeen.

Ulosotossa olevien tarkastelut **koulutuksen** mukaan osoittivat, että lukumääräisesti eniten ulosotossa olevia oli vuonna 2019 toisen asteen (117 200 henkilöä) ja perusasteen (82 600 henkilöä) tutkinnon suorittaneissa, kun taas korkea-asteen (alin), alemman ja vähintään ylemmän korkeakouluasteen tutkinnon suorittaneita oli ulosotossa huomattavasti vähemmän (koulutusasteesta riippuen 5 000–11 400 henkilöä). Ulosoton keskimääräinen kokonaissaldo ulosottovelallista kohden kasvoi pääpiirteittäin sitä mukaa, mitä ylempi koulutus velallisella oli.

Tarkastelut **tulojen** mukaan osoittivat, että lukumääräisesti eniten ulosotossa oli henkilöitä, joiden tulot sijoituivat kahteen matalimpaan tulodesiiliin. Harvimmin ulosotossa oli kaikkein parhaiten tienaavia henkilöitä, eli niitä joiden tulot sijoituivat 10. tulodesiiliin. Vuonna 2018 etenkin matalimpiin tulodesiileihin sijoittuvien velallisten lukumäärät kasvoivat, mutta samaa suuntausta ei ollut nähtävissä korkeimmissa tulodesiileissä.

¹⁰ Ei-työmarkkinoilla olevilla tarkotetaan tässä muita työvoiman ulkopuolella olevia, jotka eivät kuulu seuraaviin ryhmiin: opiskelijat, varusmiehet tai eläkeläiset.

Vaikuttaa siis siltä, että velallisten määrän kasvu on painottunut erityisesti pienituloisten lisääntyneeseen ylivelkaantumiseen. Tarkasteltaessa euromääräisiä ulosottosummia velallista kohden, havaittiin, että varakkaimmalla tulodesiillillä oli velallista kohden euromääräisesti eniten ulosottovelkaa. Sen sijaan pienimmät keskimääräiset ulosottovelat velallista kohden olivat 2. ja 1. tulodesiiliin sijoittuvilla velallisilla.

Ylivelkaantumistilanteeseen **apua hakeneita** koskevat tarkastelut osoittivat, että Ta-kuusäätiön Velkalinjassa ja chat-palvelussa käytyjen keskustelujen keskimääräiset kuukausittaiset lukumäärät kasvoivat: vuonna 2018 Velkalinjassa käytiin keskimäärin 316 neuvontakeskustelua kuukaudessa, vuonna 2019 niitä käytiin 349 ja vuonna 2020 keskusteluja oli 451. Vastaavat luvut chat-palvelussa olivat 106, 134 ja 184. Etenkin vuosien 2019 ja 2020 syksyllä käytyjen neuvontakeskustelujen lukumäärät kasvoivat voimakkaasti. Kuluttajansuojalain uudituksiin (HE 230/2018 vp; HE 53/2020 vp) liittyvillä korkokattorajoituksilla saattoi olla vaikutusta yhteydenottojen lisääntymiseen.

Velkajärjestelyhakemusten lukumäärät kasvoivat vuodesta 2009 aina vuoteen 2018 saakka. Vuonna 2008 velkajärjestelyhakemuksia jätettiin 2 816, kun vuonna 2018 hakemuksia jätettiin 4 555 kappaletta. Vuosi 2019 oli poikkeuksellinen, sillä kyseisenä vuonna talous- ja velkaneuvontapalvelut siirtyivät oikeusaputoimistoihin. Etenkin alkuvuonna 2019 velkajärjestelyhakemusten lukumäärät romahtivat lähes puoleen edelliseen vuoteen verrattuna, mutta kaikkiaan vuonna 2019 jätettiin 3 439 hakemusta. Vahvistettujen maksuohjelmien euromääräinen keskiarvo oli 81 200 euroa vuosina 2009–2019.

Miehet ja naiset jättivät lukumääräisesti yhtä usein velkajärjestelyhakemuksen 2010-luvun alkupuolelta lähtien. Hakemuksen jättäneitä oli eniten keski-ikäisissä (45–54-, 35–44- ja 55–64-vuotiaiden ikäryhmät) ja vähiten nuorissa, alle 25-vuotiaissa. Lukumääräisesti yleisimmin velkajärjestelyä hakivat yksinasuvat ja vähiten yksinhuoltajat vuonna 2019. Pääasiallisen toiminnan mukaan tarkasteltuna lukumääräisesti yleisimmin velkajärjestelyä hakivat työlliset ja vähiten opiskelijat.

4.2 Yhteenveto viime vuosien ajallisesta ylivelkaantumiskehityksestä

Ylivelkaantuneiden lukumäärän väheneminen 1990-luvun laman jälkeen (ks. Oksanen ym. 2015, kuvio 1) jatkui aina vuoteen 2004 asti (kuvio 3). Tämän jälkeen tilanne muuttui ja maksuhäiriöisten henkilöiden lukumäärä alkoi jälleen kasvaa. Kasvu jatkui tarkasteluajanjakson loppuun asti, eli tässä vuoteen 2019 (kuvio 3), mutta kasvun in-

tensiteetti vaihteli ajallisesti. Poikkeuksena oli maksuhäiriöisten henkilöiden lukumäärän hetkellinen väheneminen vuonna 2008, mikä oletettavasti johtui saman vuoden luottotietolain ja maksuhäiriömerkinnän tallennusaikojen muutoksesta, jota ilman maksuhäiriöisten kuluttajien lukumäärä olisi jatkanut kasvuaan myös vuonna 2008 (Rantala & Tarkkala 2009).

Eräs syy ylivelkaantuneisuuden kasvuun näyttäisi olevan kuluttajaluottojen lisääntynyt käyttö. Yksinomaan Suomen Pankin tilastoima kuluttajaluottokanta kasvoi tasaisesti koko 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen ajan (kuvio 2). Sen sijaan pienlainayritysten luottokanta kasvoi melko maltillisesti vuosina 2008–2010 (liitekuvio 1). Vaikka luottokanta ei kasvanutkaan voimakkaasti, pikavipeistä johtuvat velkaongelmat näkyivät melko pian vuoden 2005 markkinoille tulon jälkeen. Muutos havaittiin useissa tutkimuksissa, ja erityisesti nuorten kohdalla pikavipeistä johtuvat velkaongelmat lisääntyivät (Valkama & Muttilainen 2008; Rantala & Tarkkala 2010; Rantala 2012). Pikavippien tulo luottomarkkinoille vuonna 2005 näkyi myös yksityisoikeudellisten velka-asioiden lukumäärien huomattavana lisääntymisenä: vuonna 2005 yksityisoikeudellisten velka-asioiden lukumäärä kasvoi lähes 56 500 asialla (14 %) edellisestä vuodesta, ja kasvu jatkui aina vuoteen 2013 saakka (kuvio 41).

Vuonna 2010 kuluttajaluottokannan kasvukäyrässä tapahtui muutos (kuvio 2). Vaikka kuluttajaluottokanta edelleen kasvoi, kasvu oli loivempaa. Ajallisesti kasvun taittuminen sijoittuu helmikuun 2010 kuluttajasuojalain uudistukseen (HE 64/2009 vp), jolloin kiellettiin muassa myöhään illalla tai yöllä haettujen ja myönnettyjen kulutusluottojen varojen välitön maksaminen. Pieni lasku näkyi myös pienlainayrityksiä koskevassa kuluttajaluottokannassa (liitekuvio 1). Sen sijaan joulukuun 2010 uudistuksen (HE 24/2010 vp) aikoihin kummankin luottokannan euromääräinen kasvu pysyi maltillisena, eikä minkäänlaista laskua luottokantojen suuruuksissa tapahtunut (kuvio 2; liitekuvio 1). ***Vuosia 2005–2010 voidaan pitää ylivelkaantumisen lisääntymisen kautena.***

Ajanjaksolla 2011–2013 sekä kulutus- että pienlainayritysten luottokannat alkoivat jälleen kasvaa 2010-luvun taitetta voimakkaammin (kuvio 2; liitekuvio 1). Näyttäisikin siltä, että vuoden 2010 lainsäädäntöuudistukset eivät vähentäneet esimerkiksi pikavippeihin liittyviä nuorten velkaongelmia (Rantala 2012). Ylipäänsä suomalaisten ylivelkaantuminen kasvoi voimakkaasti useilla objektiivisilla mittareilla mitattuna 2010-luvun alkupuolella. Ensinnäkin uusien maksuhäiriömerkintöjen lukumäärä nousi ennätyksellisen korkeaksi vuonna 2013, lähes 1,8 miljoonaan ja maksuhäiriöisten henkilöiden lukumäärä ylitti 360 000 rajapyykin (kuvio 3). Toiseksi vuonna 2013 saapuneiden yksityisoikeudellisten summaaristen asioiden lukumäärä (kuvio 41) kasvoi edellisestä vuodesta noin 118 400 asialla (kasvua 16 %). Kolmanneksi ulosotossa olevien asioiden keskimääräinen lukumäärä nousi tuolloin 7,4 asiaan ulosottovelallista kohden (kuvio 14) ja ulosotossa olevien asioiden lukumäärä oli lähes 1,6 miljoonaa (kuvio 8).

Vuosia 2011–2013 voidaan pitää ylivelkaantumisen intensiivisen kasvun kautena.

Intensiivisen kasvun kausi päättyi kuitenkin vuonna 2013. Vuoden 2013 kesäkuussa astui voimaan myös kuluttajansuojalain uudistus (taulukko 1) (HE 78/2012 vp). Uudistuksen myötä rajoitettiin muun muassa luotonantajan oikeutta periä korkoja ja muita kustannuksia pienissä, alle 2 000 euron luotoissa, sekä luotonantajia veloitettiin selvittämään aikaisempaa tarkemmin kuluttajan luottokelpoisuus. Heti ylivelkaantumisen intensiivisen kasvun jälkeisinä vuosina velkajärjestelyitä haettiin yhä enemmän: vuosina 2014 ja 2015 noin 4 250 henkilöä haki velkajärjestelyä (kuvio 40). Myös velkajärjestelyihin liittyvien maksuohjelmien suuruus velallista kohden oli huipussaan vuonna 2014: keskimäärin 107 000 euroa velallista kohden (kuvio 40).

Ylivelkaantuneiden lukumäärä jatkoi kasvuaan, mutta vuoden 2013 jälkeen kasvu ei enää ollut yhtä voimakasta (kuvio 3). Ylivelkaantuminen alkoi kuitenkin eriytyä yhä vahvemmin eri väestöryhmissä. Yksi selkeä muutos on eläkeikäisten ylivelkaantumisen kasvu (kuviot 5, 29 ja 30). Huomioitavaa kuitenkin on se, että vaikka suhteellisesti ylivelkaantumisen kasvu oli voimakkainta eläkeikäisten eli vähintään 65 vuotta täyttäneiden joukossa, lähtökohtaisesti hyvin harva eläkeikäinen oli ylivelkaantunut objektiivisin mittarein mitattuna. Esimerkiksi noin neljällä sadasta 65–69-vuotiaasta oli maksuhäiriömerkintä vuoden 2017 lopussa (kuvio 4). Toinen huomionarvoinen muutos oli ylivelkaantumisen väheneminen alle 25-vuotiailla vuodesta 2014 lähtien (kuviot 4–6, 29 ja 30) ja vuoden 2016 jälkeen myös 25–29-vuotiailla nuorilla (kuvio 4). Ulosottovelkojen kokonaissaldo jatkoi kuitenkin kasvuaan vuotta 2016 lukuun ottamatta (kuvio 10). ***Vuosia 2014–2017 voidaan pitää ylivelkaantumisen lievemmän kasvun kautena, jolloin kuitenkin monen velallisen taloudellinen ahdinko syveni ulosottovelan euromäärien kasvaessa*** (kuvio 18).

Vuoden 2013 uudistuksen myötä 2000-luvun kaltaisia pikavippituotteita ei juurikaan enää ollut luottomarkkinoilla vuosina 2014–2017, vaan markkinaosuutta kasvattivat näitä huomattavasti suuremmat korkeakorkoiset jousto- ja limiittiluotot (Järvelä ym. 2019). Esimerkiksi ESAVI:n listalle rekisteröityneiden korkeakorkoisia kulutusluottoja tarjoavien toimijoiden lainasaamiset kasvoivat 52 prosenttia vuonna 2017 (Saada 2019). Näyttäisikin siltä, että markkinaosuuttaan kasvattaneet euromääräisesti suuremmat vakuudettomat kulutusluotot kompensoivat pikavippien vähenemistä markkinoilta, sillä vuoden 2015 alusta pienlainayritysten myöntämien luottojen keskimääräiset lainamäärät kasvoivat ja luottokanta kääntyi jälleen kasvuun (liitekuvio 1). Kasvua jatkui aina viimeiseen pienlainayritysten luottokantaa kuvaavan tilastovuoden loppuun eli vuoden 2015 loppuun asti.

Euromääräisesti suuremmat kulutusluotot, joista tänä päivänä yhä suurempi osa on digipankkien myöntämiä, antavat velkaantuneille ehkä lisäaikaa taloudellisen tilanteen

kohtaamisessa, mutta jossain vaiheessa lisävelkaantuminen ei syystä tai toisesta ole enää mahdollista ja ylivelkaantuminen realisoituu. Vuosi 2018 näyttäytyikin hyvin poikkeuksellisenä vuotena lähes kaikilla tilasto-osion ylivelkaantumista mitanneilla mittareilla. Tarkasteltaessa vuoden 2018 ulosotossa tapahtunutta piikkiä voidaan tehdä kaksi selkeää havaintoa. Ensinnäkin näyttäisi siltä, että ylivelkaantuminen lisääntyi etenkin **parhaassa työiässä olevilla eli 25–54-vuotiailla** (kuvio 30), **yksinasuvilla** (kuvio 19) ja **lapsettomilla** (kuvio 21). Ylivelkaantumiskehitys oli vuonna 2018 molemmilla sukupuolilla samanlaista (liitekuviot 12 ja 13).

Toinen nopeaan ylivelkaantumisen kasvuun liittyvä asia oli se, että ulosottoon joutuneiden lukumäärät kasvoivat vuonna 2018 etenkin **sosioekonomiselta asemaltaan matalimpiin ryhmiin** kuuluvilla henkilöillä. Ulosotossa olevien lukumäärä nousi vuoden 2018 lopussa etenkin *työttömillä*, mutta nuorimmissa ikäryhmissä (15–24- ja 25–34-vuotiaat) myös *opiskelijoilla* ja *ei-työmarkkinoilla olevilla* (liitekuviot 14 ja 15). Vanhimmissa ikäryhmissä eli vähintään 65 vuotta täyttäneillä velkaantumisen kasvu koski etenkin eläkeläisiä (liitekuviot 19 ja 20). Koulutuksen ja tulojen perusteella tarkasteltuna ulosottovelallisten lukumäärä kasvoi erityisesti perusasteen ja toisen asteen tutkinnon suorittaneilla (kuvio 23) ja kolmeen matalimpaan tulodesiiliin kuuluvilla (kuvio 25).

Vaikka vuosi 2018 erottui erityisesti ulosottotilastoissa, ei velkaantumiskehityksen voida katsoa taittuneen vuonna 2019. Vuoden 2019 osalta on huomionarvoista todeta, että vaikka ulosotossa olleiden henkilöiden lukumäärät laskivat (kuvio 9), ulosottovelka (€) ja perinnässä olevien asioiden lukumäärä velallista kohden kasvoivat (kuvio 14). Ikäryhmittäin ja sukupuolittain tarkasteltuna ulosottovelkojen euromäärät kasvoivat kaikissa muissa ryhmissä, paitsi 15–24-vuotiailla naisilla (kuvio 15). Ulosottovelat kasvoivat vuonna 2019 euromääräisesti poikkeuksellisesti etenkin korkeimmissa tulodesiileissä eli erittäin hyvätuloisilla (kuvio 31). Uusien maksuhäiriömerkintöjen lukumäärä kertoi myös omaa karua kieltään ylivelkaantumistilanteen kehittymisestä: niiden lukumäärä nousi vuodesta 2018 toistamiseen ennätyskellisen korkeaksi, lähes 1,9 miljoonaan merkintään. Ennätyskellisen moni haki myös apua talous- ja velkaneuvonnasta (kuvio 43), sillä vuonna 2018 velkajärjestelyhakemuksen jätti 4 555 ylivelkaantunutta. Näin ollen viime vuodet 2018 ja 2019 näyttävät ylivelkaantuneiden kuluttajien näkökulmasta erityisen huonoilta.

Vuodelta 2020 ei ole vielä juurikaan saatavilla julkista tilastotietoa ylivelkaantumistilanteesta. Maksuhäiriömerkintäisten henkilöiden lukumäärä näyttää jatkavan kasvuaan, mutta *uusien maksuhäiriömerkintöjen lukumäärä* näyttäisi taittuneen (kuvio 3) ja niiden lukumäärä näyttäisi jäävän vuonna 2020 lähes samalle tasolle kuin vuonna 2014 (Suomen Asiakastieto Oy 2020b). Myös kulutusluottokannan kasvu (kuvio 2) näyttäisi tasaantuvan vuoden 2020 lopussa. Onkin hyvin todennäköistä, että vuoden

2019 (HE 230/2018 vp) ja etenkin vuoden 2020 uudistukset (HE 53/2020 vp) ovat johdaneet monen kuluttajan ylivelkaantumistilanteen realisoitumiseen luotonannon kriteerien tiukentumisen myötä. Toisin sanoen yhä useamman kuluttajan velkakierre on katkennut, kun vanhaa luottoa ei voi maksaa pois uudella. Toisaalta taloudellinen ahdinko on saattanut kasvaa monessa taloudessa, koska yhä useampi kotitalous jää lainamarkkinoiden ulkopuolelle (ks. esim. Luotonen, Puttonen & Rantapuska 2020). Onkin mahdollista, että **vuodet 2018–2020 ilmentävät ylivelkaantumistilanteen realisoitumisen kautta, jolloin moni päätyi ulosottoon.**

4.3 Ylivelkaantumisen riskitekijät selvityksen perusteella

Selvityksen alussa esitimme kolme tutkimuskysymystä: 1) Minkälaisia myötävaikuttavia riskitekijöitä ylivelkaantumisen taustalta löytyy; 2) Mitkä väestöryhmät ovat erityisen alttiita ylivelkaantumiselle ja onko ajassa tapahtunut joitain merkittäviä muutoksia väestöryhmien välillä; 3) Mitkä tekijät selittävät selvityksen mukaan ylivelkaantumisen kasvua.

Tilasto-osiossa saatujen tulosten perusteella yhtenä *ylivelkaantumisen yksilötason riskitekijänä* voidaan pitää **yksinasumista**. Myös aikaisemman tutkimuksen perusteella tarkasteltaessa siviilisäätystä erityisesti naimattomilla, eronneilla ja leskillä oli yleisemmin velkaongelmia kuin parisuhteessa elävillä (Oksanen ym. 2015; Majamaa ym. 2019a), eli parisuhde (avoliitto tai avioliitto) näyttäisi suojaavan ylivelkaantumiselta. Myös **lapsettomuus** nousi tuloksissa esiin yhtenä ylivelkaantumisen riskitekijänä (kuvio 50). Ulosotossa olevien henkilöiden lukumäärä sen sijaan laski **lapsiluvun** kasvussa. Saatu tulos liittyy useampilapsisten pienempään määrään väestössä ja näin ollen myös ulosottovelallisissa (vrt. pääasiallisen toiminnan tarkastelut). Aikaisemman tutkimuksen mukaan (Oksanen ym. 2015) lapsiluvun kasvun on havaittu olevan yhteydessä suurempaan riskiin joutua ulosottoon

Matala sosioekonominen asema, eli **matala koulutus** ja **pienet tulot**, olivat tilasto-osiossa esiinnousseita ylivelkaantumisen riskitekijöitä (kuvio 50). Nämä ovat myös aikaisemman tutkimuksen perusteella monen ylivelkaantuneen taustalta löytyviä yksilötason tekijöitä (Oksanen ym. 2015; Majamaa ym. 2019a; Majamaa & Lehtinen 2020). Kotitalouksien absoluuttisen velkamäärän on huomattu korreloivan positiivisesti sosioekonomisten indikaattoreiden kanssa, ja esimerkiksi hyvätulosilla kotitalouksilla on keskimäärin suuremmat velat kuin pienituloisilla (Sweet ym. 2013). Tämä suuntaus näkyi myös tilasto-osiossa saaduissa tuloksissa: paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevilla oli euromääräisesti suuremmat ulosottovelat kuin matalassa sosioekonomisessa asemassa olevilla.

COVID-19-epidemian myötä lisääntyneet lomautukset ja työttömyysluvut (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020) eivät näy vielä tilasto-osion tuloksissa, sillä pääasiallista toimintaa koskevat tilastot olivat joko vuosilta 2018 tai 2019. Saatujen tulosten perusteella voidaan kuitenkin todeta (kuvio 50), että etenkin **työttömillä, eläkkeelle jääneillä** sekä **ei-työmarkkinoilla olevilla** oli selkeästi korkeampi riski ylivelkaantua kuin työssä käyvällä väestöllä, vaikka **työlliset** nousivat esiin suurimpana ulosotossa olevana ryhmänä korkean lukumääränsä takia (ks. kuvio 27). Saatujen tulosten perusteella ei voida kuitenkaan sanoa esimerkiksi sitä, että lisääkö työttömyys ylivelkaantumisen riskiä vai johtaako ylivelkaantuminen työttömyyden yleistymiseen esimerkiksi kannustinloukun myötä. Työntekoa ei ehkä koeta mielekkääksi, sillä esimerkiksi yksinasuvan palkan ollessa enintään kaksi kertaa suojaosuutta suurempi¹¹ ulosmitataan suojaosuuden ylittävistä palkasta kaksi kolmasosaa (Oikeus.fi 2020).

Aikaisemman tutkimuksen mukaan myös erilaiset **riippuvuudet**, etenkin peliriippuvuus, ovat ylivelkaantumisen yksilötason riskitekijöitä (ks. tarkemmin luku 2.2.4). Tilasto-osioista saatujen tulosten perusteella ei kuitenkaan ole mahdollisuutta sanoa, miten riippuvuudet ovat yhteydessä ylivelkaantumiseen, vaan siihen vaaditaan muunlaisia tiedonkeruutapoja.

Yksilötaso	<p>Yksilön asema/yhteiskunnaallinen konteksti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Yksinasuminen, sis. lapsettomuus - Korkea lapsiluku - Työikäinen, mutta ei työmarkkinoilla - Matala koulutus - Pienet tulot - Riippuvuudet, etenkin peliriippuvuus - Puutteet talousosaamisessa 	<p>Muutos:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Täysi-ikäistyminen ja kotoa pois-muutto - Lapsen syntymä - Ero parisuhteesta, puolison kuolema - Sairastuminen (oma/läheisen) - Työttömyys - Eläkkeelle jääminen
Institutionaalinen taso	<ul style="list-style-type: none"> - Kuluttajaluottomarkkinat, joiden toimintaa ei rajoiteta - Heikko hyvinvointivaltio - Riittämätön yhteiskunnan tarjoama apu ylivelkaantumistilanteessa 	<ul style="list-style-type: none"> - Odottamattomat sääntelyn vaikutukset - Uudet toimijat kuluttajaluottomarkkinoilla (esim. digipankit) - Sosiaaliturvan heikennykset

Kuvio 50. Ylivelkaantumisen riskitekijöitä

Eräs ylivelkaantumiseen voimakkaasti vaikuttanut tekijä on **lisääntynyt luottotarjonta**, ja kuluttajat ottavat tänä päivänä yhä enemmän erilaisia luottoja (kuviot 1 ja 2 sekä liitekuvio 1). Kuluttajilta vaaditaan 2000-luvulla yhä parempaa **talusosaamista** (kuvio 50). On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että hyvä taloudellinen osaaminen ei auta, jos kuluttaja ei voi käyttää talusosaamistaan. Esimerkiksi pienet ja epä säännölliset tulot voivat estää luottokortin saamisen, ja nuoret käyttävät Aution ym.

¹¹ Esimerkiksi yksinasuvalla suojaosuus oli 678,90 euroa vuoden 2020 alussa (Oikeus.fi 2020).

(2009) tutkimuksen mukaan pienlainoja luottokortinomaisesti, paikkaamaan hetkellisesti arjen rahavajeita.

Ylipäänsä kuluttajien suhde luottoon on arkipäiväistynyt, ja luotot kuuluvat vahvasti elämän eri vaiheisiin. Nykyisessä tilanteessa, jossa esimerkiksi asuntolainojen korot ovat alhaisia ja kulutusluotojen saatavuus suhteellisen helppoa, saattavat luottojen koron nousu tai muut yllättävät muutokset asettavat erityisiä haasteita velallisen taloudelle. Kuten esimerkiksi COVID-19-epidemia on osoittanut; kuluttaja voi joutua lomautetuksi, jäädä yllättäen työttömäksi tai vaikkapa sairastua. Epidemian seuraukset eivät vielä näkyneet tilasto-osion ylivelkaantumista kuvaavissa mittareissa, mutta muutaman vuoden viiveellä ne varmasti näkyvät.

Sääntelyn vaikutuksista ylivelkaantumiskehitykseen on melko vähän näyttöä, mutta näyttäisi kuitenkin siltä, että vuoden 2013 korkokattolakiin tehty uudistus (HE 78/2012 vp) vähensi nuorten aikuisten ylivelkaantumista. Joitain viitteitä on myös siitä, että vuoden 2019 (HE 230/2018 vp) ja 2020 uudistukset (HE 53/2020 vp) rajoittaisivat vakuudettomien kulutusluottojen saatavuutta esimerkiksi tulojen perusteella, mikä saattaa näkyä tulevaisuudessa ylivelkaantumiskehityksen pysähtymisenä ainakin joissain väestöryhmissä ja joillain mittareilla. Esimerkiksi ulosttoon joutuminen jatkuu vielä usean vuoden ajan.

Selvityksen alussa kysyttiin myös, mitkä väestöryhmät ovat erityisen alttiita ylivelkaantumislle ja onko ajassa tapahtunut joitain merkittäviä muutoksia väestöryhmien välillä. Vastauksena toiseen tutkimuskysymykseen voidaan todeta, että aikaisempien tutkimusten (Oksanen ym. 2015) perusteella **miehet** ylivelkaantuvat naisia yleisemmin, ja myös tässä selvityksessä saatujen tulosten mukaan näin on yhä edelleen, mutta erot miesten ja naisten välillä ovat kaventuneet viime vuosina. Tämä selvitys ei kuitenkaan pysty antamaan vastausta kysymykseen, miksi näin on tapahtunut.

Tarkasteltaessa ylivelkaantuneiden ikärakennetta ylivelkaantumisen liittyvät ongelmat koskevat etenkin parhaassa **työiässä olevia eli 30–59-vuotiaita** (kuvio 4), ja esimerkiksi ulosottotilastojen mukaan noin kaksi kolmasosaa ulosottovelallisista on 25–54-vuotiaita (liitetaulukot 3 ja 4). Saatut tulokset myös osoittivat, että työikäisten ylivelkaantuminen on pahentunut, eli ylivelkaantuneiden osuus väestötasolla tarkasteltuna on kasvanut, ja keskimääräiset ulosottovelat (€) velallista kohden ovat samalla nousseet (kuviot 15 ja 16).

Saatujen tulosten mukaan **eläkeikäisten** tai **eläkeikää lähestyvien** ylivelkaantuminen alkoi kuteinkin yleistyä 2010-luvun alun jälkeen ja suuntaus näyttää jatkuvan. Eläkeikäisillä keskimääräiset ulosottovelat aluksi laskivat, mutta alkoivat jälleen kasvaa

2010-luvun puolivälin tienoilla. Etenkin eläkeikäisten **naisten** osuus ylivelkaantuneissa on kasvanut (kuvio 4), kuten myös heidän keskimääräiset ulosottovelkansa (kuvio 17).

Sen sijaan **alle 25-vuotiailla** ylivelkaantumiskehitys näyttäisi vähentyneen monien objektiivisten ylivelkaantumista koskevien mittareiden perusteella, mutta joitain viitteitä on myös siitä, että 25–29-vuotiaiden ikäryhmässä ylivelkaantumiskehitys on kääntynyt laskuun vuoden 2015 jälkeen (ks. kuvio 4). Huomionarvoista on kuitenkin se, että vaikka entistä harvempi nuori ylivelkaantuu, ovat velkasummat suurempia. Tämä suuntaus näkyi esimerkiksi ulosoton euromäärien tarkasteluissa (kuvio 15): keskimääräiset ulosottovelat (€) velallista kohden kasvoivat alle 35-vuotiaiden ikäryhmissä.

Kysyimme alussa myös, *mitkä tekijät selittävät ylivelkaantumisen kasvua*. Tähän ei ole annettavissa selvityksen tulosten perusteella yksiselitteistä vastausta, mutta edellä mainittu luottojen käytön lisääntyminen arkipäivän kulutuksessa on yksi selittävä tekijä. Jos pohditaan esimerkiksi vuoden 2018 huomattavaa ulosotossa olevien henkilöiden lukumäärän kasvua (kuvio 9), maksuhäiriöisten henkilöiden lukumäärän kasvua (kuvio 3), yksityisoikeudellisten saatavien lukumäärän kasvua (kuvio 41) ja käräjäoikeuksiin saapuneiden asioiden lukumäärän kasvua (kuvio 8), antaa Valtakunnantoudivirasto yhden mahdollisen vastauksen (2020b): **kulutusluottojen ja pikalainojen yleistymisen** ulosoton taustalla.

Alussa totesimme myös ulkomaisten toimijoiden, eli niin sanottujen digipankkien, kasvattaneen markkinaosuuttaan Suomessa. Tällä hetkellä yhä suuremman osan kulutusluotoista myöntävät muut kuin Suomessa toimivat luottolaitokset (Aaltonen & Koskinen 2019). Työttömien ja pienituloisten osuuksien lisääntyminen ulosotossa vuodesta 2017 (kuvio 31) saattaa viitata siihen, että viime vuosien voimistunut ylivelkaantumiskehitys on osittain seurausta digipankkien myöntämistä vakuudettomista kulutusluotoista. Aaltonen ja Koskinen mukaan (2019) digipankkien liiketoimintamalli perustuu siihen, että luottoja voidaan myöntää myös riskialttiille kuluttajille, sillä tappiolliset luotot voidaan myydä kootusti esimerkiksi perintäyhtiöille.

Ylivelkaantumisen kasvun taustalla voi myös olla esimerkiksi sosiaaliturvassa tapahtunut viimeaikainen kehitys. Esimerkiksi perusturvan riittävyden arviointiraportin mukaan (THL 2019) perusturvan takaama tulotaso ei riitä monissa elämäntilanteissa kattamaan kohtuullista minimikulutusta¹² vuonna 2019. Kohtuullinen minimikulutus ei täyty työttömän, kotihoidon tuen, vähimmäismääräisen sairaus- tai vanhempainpäivärahan saajilla, ja etenkin toimeentulotuen rooli työttömän perusturvan paikkaajana on kasvanut huomattavasti vuosina 2015–2019. Elämäntilanteesta riippuen perusturvan

¹² Mitä kohtuullisen ja vähimmäiskulutustason antava eläminen maksaa (THL 2019).

taso on yleisesti ottaen heikentynyt tai pysynyt muuttumattomana vuosien 2015–2019 välillä. Sen sijaan esimerkiksi nuorten ylivelkaantumistilannetta on voinut helpottaa toimeentulotuen siirtyminen Kelan hoidettavaksi vuonna 2017. Uudistuksen myötä toimeentulotuen hakeminen helpottui erityisesti digitaitoisilla ja vuonna 2017 lähes joka viides 18–24-vuotias sai toimeentulotukea (Kemppinen 2018). Näiden yhteyksien selvittämiseksi tarvitaan lisätutkimusta.

Ylivelkaantuminen näyttäisi olevan tilastojen perusteella kasautuva ilmiö. Esimerkiksi vuonna 2018 ulosottoon joutuminen yleistyi selkeästi työikäisillä yksinasuvilla, joilla ei ollut lapsia ja joilla oli matala sosioekonominen asema. COVID-19-epidemia saattaa aiheuttaa entistä suurempia taloudellisia haasteita erityisesti yksinasuville, joista monella ei ole lainkaan säästöjä eikä puskurirahastoa esimerkiksi lomautuksen varalle. Voidaankin todeta, että suuri osa kuluttajista selviää hyvin, mutta vaikeuksiin joutuneiden lukumäärä todennäköisesti kasvaa lähiaikoina.

4.4 Kuluttajansuojalain uudistukset ja kuluttajien ylivelkaantuminen

Suomessa sääntelyllä viitataan usein lainsäädäntöön ja erityisesti laajempaan yhteiskunnalliseen sääntelyyn, eikä esimerkiksi pelkästään markkinoita ja yritystoimintaa koskevaan sääntelyyn, kuten angloamerikkalaisessa sääntelykirjallisuudessa (Rantala ym. 2018). Sääntelyä voidaan tarkastella esimerkiksi *käyttäytymistaloustieteellisestä* näkökulmasta, jonka yhtenä keskeisenä oletuksena on *rajoittunut rationaalisuus*. Sillä viitataan kuluttajien rajalliseen kykyyn tehdä parhaita mahdollisia päätöksiä käytettävissä olevan tiedon puitteissa. (Kotakorpi 2017). Sääntelyn keinoin voidaan pyrkiä estämään tai rajoittamaan kuluttajien epärationaalisten päätösten tekemistä, jotta yritykset eivät voisi vapaasti hyötyä kuluttajien epärationaalisista päätöksistä (emt). Tästä hyvänä esimerkkinä voidaan pitää muun muassa vuoden 2013 uudistusta (taulukko 1), jossa veloitettiin myös pienten luottojen tarjoajia varmentamaan luottoa hakevan kuluttajan luottokelpoisuus entistä tarkemmin (HE 78/2012 vp).

Lähes kaikkien kuluttajansuojalakiin liittyvien muutosten taustalla ja tavoitteena on ollut ylivelkaantumisen hillitseminen ja kuluttajan aseman parantaminen luottomarkkinoilla. Lainsäädännön avulla on siis pyritty estämään muun muassa kuluttajien epärationaalista toimintaa lisäämällä luotonantajan veloitteita ja näin estämällä kuluttajaa saamasta luottoa tilanteessa, jossa hänellä ei ole edellytyksiä maksaa luottoa takaisin. Sääntelyn ongelmaksi nousee usein kuitenkin (luotto)markkinoiden ketteryys (Keinänen & Vartiainen 2016).

Vuoden 2013 uudistuksen 50 prosentin korkokattoa ei ulotettu 2 000 euron suuruisiin tai sitä suurempiin luottoihin, koska erityisesti määrältään pienemmät kulutusluotot aiheuttivat kuluttajille ongelmia ja koska oletettiin, että suurempien luottojen korkotaso jää kilpailuilla luottomarkkinoilla huomattavasti säädettyä korkokattoa alemmaksi (HE 230/2018 vp). Jälkimmäinen oletus perustui luotonantajan luottoriskin kasvuun luotto-summan suurentuessa. Oletettiin, että luotonantajat eivät halua kasvattaa luottoriskiään siirtymällä enenevässä määrin tarjoamaan korkokattorajaa eli vähintään 2 000 euroa suurempia luottoja (emt). Kuten sittemmin on havaittu, oletus oli väärä, sillä uudentyypiset jousto- ja limiittiluotot yleistyivät velkaongelmien taustalla, eikä sääntely tehonnut niiden erilaiseen toimintalogiikkaan (Majamaa ym. 2017). Vuosien 2019 ja 2020 uudistuksilla on pyritty puuttumaan myös kalliimpien kulutusluottojen aiheuttamiin velkaongelmiin sekä parantamaan kuluttajan asemaa kulutusluottomarkkinoilla.

Vuosien 2019 ja 2020 uudistuksissa (ks. taulukko 1) haluttiin puuttua suurempien kulutusluottojen aiheuttamiin velkaongelmiin pääosin korkokattosääntelyä tiukentamalla ja laajentamalla. Vuoden 2019 uudistuksessa asetettiin 20 prosentin korkokatto kaikkiin luottoihin ja vuoden 2020 väliaikaisessa uudistuksessa korkokatto laskettiin 10 prosenttiin kyseisen vuoden loppuun asti. Molemmilla uudistuksilla vaikuttaa olleen ainakin hienoista vaikutusta kotimaisten luottomarkkinoiden toimintaan (kuvio 1), mutta tietoa siitä, vähentävätkö uudistukset kuluttajien ylivelkaantumista, saadaan vasta myöhemmin. Toisaalta on jo viitteitä siitä, että osa luotonottajista ei enää saa hakeamaansa luottoa. Alkuvuonna 2020 noin 23 prosenttia alle 2 000 euroa ansaitsevista sai luottihakemukselleen myönteisen päätöksen, kun heinä-syyskuussa vastaava luku oli enää 14 prosenttia (Sortter 2020). Tämä saattaa johtaa osalla kuluttajista aiemmin mainittuun ylivelkaantumisen realisoitumiseen, mikä puolestaan saattaa johtaa ulosottotapausten lisääntymiseen.

Avun hakeminen ylivelkaantumistilanteeseen on jonkin verran lisääntynyt. Esimerkiksi Takuusäätiön syksyn 2020 tilastot osoittavat apua tarvitsevien yhteydenottojen lukumäärän lisääntymisen, kuten myös erityisesti työttömien asiakkaiden lukumäärän kasvun (Takuusäätiö 2020b). Myös maksuhäiriötilastojen mukaan maksuvaikeudet ovat yleistyneet vuoden 2020 aikana, ja vuoden 2020 lokakuun alussa lähes 392 000 kuluttajalla oli maksuhäiriömerkintä (Suomen Asiakastieto Oy 2020b).

Takuusäätiön toimitusjohtaja Juha Pantzar pohti Ylen (2020b) haastattelussa lokakuussa, että korkokaton väliaikainen laskeminen 10 prosenttiin (HE53/2020 vp) voi nostaa ihmisiä ottamaan isompia luottoja, jolloin maksuvaikeudet realisoituvat koron noustessa vuoden 2021 alussa jälleen enimmillään 20 prosenttiin. Yli 4 000 euroa ansaitsevien luotonhakijoiden nostamien lainojen mediaanikorko oli laskenut 23,5 prosenttia vuoden ensimmäisen ja kolmannen kvartaalin välillä. Vuoden 2020 korkokatto-uudistus näyttäisi siis jakavan luottomarkkinoita entistä voimakkaammin (Sortter 2020).

Voidaankin todeta, että kuluttajaluottojen sääntely on osoittautunut haastavaksi. Sääntelyn keinoin voidaan pyrkiä vähentämään kuluttajien riskiä ylivelkaantua erilaisien mekanismien kautta, kuten rajoittamalla helposti saatavien, mutta kalliiden luottojen tarjontaa. Samalla kuitenkin vaikutetaan olemassa olevien velkaongelmien realisoitumiseen, jos uusia lainoja ei olekaan enää saatavilla vanhojen lainojen maksuun. Kuluttajien rahankäyttö- ja kulutustottumusten hallitseminen onkin kuin löysä ilmapallo: kun puristaa yhdestä kohdasta, pallon reunat kiristyvät toisesta reunasta ja pallo uhkaa puhjeta. Lukujen 4.1 ja 4.2 perusteella voidaan todeta, että viime vuosien sääntelyllä on joltain osin pystytty rajoittamaan nuoria kuluttajia tekemästä huonoja luottopäätöksiä, mutta vaikka yhdellä ryhmällä ongelmat alkaisivat jollain mittarilla vähentyä, niin toisaalla, kuten ikäihmisillä, ne ovat lisääntyneet. Lisäksi osa maksukykyisistä ja hyvillä taloustaidoilla varustetuista kuluttajista ei välttämättä saa korkokaton kiristysten myötä tarvitsemaansa luottoa, ja osalla erityisesti hyvätuloisista kuluttajista ylivelkaantuminen saattaa pitkittyä ja pahentua suurempien luottojen myötä.

Ehkäpä heinäkuussa 2020 voimaan tullut tilapäinen 10 prosentin korkokatto ohjaa yhä suurempaa kuluttajajoukkoa tekemään parempia luottopäätöksiä. Tärkeää olisikin tutkia, tapahtuuko viimeisimpien uudistusten jälkeen velkaongelmaisten joukossa jakaantumista. Voisi olettaa, että uudistuksen myötä erottuu ainakin kolme ryhmää: 1) pitkään vanhoilla luottosopimuksilla sinnittelevät, 2) uuden sääntelyn vuoksi nopeasti ulosottoon joutuivat (koska he eivät enää pysty hoitamaan lainojaan), 3) matalampien korkojen innoittamat kokonaan uudet kulutusluottoasiakasryhmät. Todennäköisesti osa kuluttajista säästyy ylivelkaantumiselta uusien tiukennettujen lakien vuoksi, mutta tämän ryhmän luonteen tai suuruuden arvioiminen voi olla tutkimuksellisesti haastavaa. Olisi myös tärkeä osata hahmottaa, missä määrin on olemassa epävirallisia lainamarkkinoita, jotka eivät noudata lakia tai missä määrin kuluttajat ovat alttiita tarttumaan muihin epäsuotuisiin ratkaisuihin taloudellisen umpikujan pelossa.

5 Pohdinta ja johtopäätökset

5.1 Tilastotiedon rajat

Tässä raportissa esitetty tietopohja luo niin perusteellisen kuvan ylivelkaantumisesta Suomessa, kuin mitä julkisesti saatavilla tilastoaineistoilla on mahdollista rakentaa. Ennen kaikkea kuva on huolestuttava ja kertoo siitä, että nykyiset keinot velkaongelmien hillitsemiseksi ovat riittämättömiä ja että uusia keinoja on perusteltua ottaa käyttöön. Toisaalta raportti kertoo myös siitä, että velkaongelmien sääntelyllä saatetaan myötävaikuttaa uusien ongelmallisten ilmiöiden syntymiseen, kuten tapahtui joustoluottojen kehittämisessä tai siinä, että luotonannon tyrehtymisen vuoksi monen kuluttajan jo kerryttämä velkatakaakka saattaa realisoitua ja johtaa ulosottoon, tai ainakin erittäin tiukkaan taloudelliseen tilanteeseen. Lisäksi havaitaan, että eri väestöryhmät reagoivat muuttuvaan luotontarjontaan eri tavoin. Kaikella tällä saattaa olla moniulotteisia yksilötason ja yhteiskunnallisia vaikutuksia liittyen esimerkiksi lisääntyneeseen toimeentulotuen tarpeeseen, henkiseen hyvinvointiin ja lasten asemaan perheissä. Toisin sanoen hyvillä tavoitteilla voikin olla osin ennalta arvaamattomia seurauksia, joita tilastollinen tieto ylivelkaantumisen kehityskulusta ei pysty yksilöidysti tarkoin ennakoimaan. Sen katsauksen tuottama tietopohja kuitenkin kertoo, että uusia keinoja harkittaessa kannattaa panostaa huolella ennakkolliseen vaikutusarviointiin pohtien rohkeasti mahdollisia vaikutusketjuja ja keinoja minimoida sääntelystä koituvia mahdollisia haittavaikutuksia.

Vaikka raportti antaakin kattavan tilastoperustaisen yleiskuvan velkaongelmien kehitymisestä viime vuosilta, se keskittyy etupäässä velkaongelmien objektiivisiin mittareihin. Objektiivisella ylivelkaantumisella tai velkaongelmalla tarkoitetaan siis sitä, että maksamaton velka tai lasku on (ollut) oikeudellisen toimenpiteen kohteena, toisin sanoen henkilö on saanut siitä velkomustuomion tai maksuhäiriömerkinnän tai laskuja tai velkoja on perinnässä tai ulosotossa (Muttillainen 2002; Oksanen ym. 2015; 2016; Majamaa ym. 2016; 2017; 2019a). Kuten raportin alussa totesimme, velkaongelman tarkastelu vain objektiivisin mittarein vaikuttaa siihen kuvaan, joka velkaongelmasta piirtyy. Se jättää ulkopuolelle subjektiiviset kokemukset maksuvaikeuksista, jotka eivät ole vielä realisoituneet velkasaataviksi. Samoin se jättää huomiotta tilanteet, joissa velkojen tunnollisen hoidon vuoksi käyttöön ei jää riittävästi rahaa lääkkeisiin tai ruokaan tai joissa objektiivisesti mitattavissa olevaa tietoa ei ole tutkimuksen käyttöön saatavilla. Usein henkilö on nimittäin yksityisoikeudellisten velkojen vapaaehtoisien perinnän kohteena ilman, että velkoja eli käytännössä perintätoimisto lähtee perimään saataviaan oikeusteitse. Joko oikeudelliseen perintään ei tarvitse mennä, koska velal-

linen maksaa perinnän myötä velkansa, tai sitten velallinen joutuu jälkiperintäasiakkaaksi, mikä voi kestää vuosia. Nämä tilanteet eivät välttämättä synnytä maksuhäiriömerkintää. Vuonna 2012 ilmestyneessä raportissa (Rantala 2012, s. 4) todetaan seuraavasti:

Suomen Perimistöimistöjen Liitolta saadun tiedon mukaan vuonna 2010 sen jäsenistöimistöt hoitivat 90–95 % Suomessa tapahtuvasta ulkoistetusta yksityisoikeudellisten saatavien perintätoiminnasta. Vuonna 2010 jäsenistöimistöt hoitivat yhteensä yli kuusi miljoonaa toimeksiantoa, joista 60–70 prosenttia oli kuluttaja-saatavan perintätoimeksiantoja. Saman vuoden kuluessa ainoastaan 250 000 perintätoimeksiantoa siirtyi oikeudelliseen perintään. Toisin sanoen selvästi suurin osa perintätoimeksiannoista hoidetaan vapaaehtoisen perinnän menettelyin.

Velkoihin liittyvien ongelmien luonne ja laajuus lienevätkin vielä huolestuttavampia kuin mitä raportin tilastolliset analyysit kertovat. Yksi vaikeasti haltuunotettava seikka on myös ylivelkaantumisen yksilötason riskitekijät ja kytkeytyminen laajoihin yhteiskunnallisiin trendeihin. Näitä seikkoja on avattu raportissa tutkimuskirjallisuuteen perustuen, ja tulokset kertovat velkaongelmien syntyminen monimutkaisesta problematiikasta. Siksi pelkästään luotonannon sääntelyyn kytkeytyvillä uudistuksilla on lähtökohtaisesti vaikea vaikuttaa kaikkiin niihin tekijöihin ja siihen, miksi ihmiset ylipäänsä velkaantuvat enemmän kuin olisi mielekästä suhteessa taloudenhallintaan tai konkreettiseen maksukykyyn. Luotonannon vaikeutuessa monilla saattaa olla voimakas tarve saada edelleen rahaa käyttöön enemmän kuin tulot, yhteiskunnalliset tuet ja säästöt mahdollistavat. Tällöin herää huoli siitä, mistä taloudelliseen umpikujaan päätyneet saavat tarvitsemansa tai haluamansa rahan. Yksi mahdollisuus on se, että uuden rajoittavan sääntelyn synnyttyä luoton tarjoajat pystyvät kehittämään sääntelyn kiertäviä uusia tuotteita tai rahoituskanavia. Toinen mahdollisuus on lisääntyvät pimeät ja yksityiset lainamarkkinat, ja kolmantena on laillisuuden rajamailla tai tuolla puolen tapahtuva palvelujen tarjonta, kuten prostituutio tai palvelut rikollispiireille. Vaikka moni tuskin näille poluille lähtisikään, niin osa saattaa niihin tarttua.

5.2 Kohti uusia keinoja

Tässä jaksossa pohditaan mahdollisuuksien mukaan raportin tuottamaa ja kokoamaa tietopohjaa ja tilastollisen analyysin tuloksia suhteessa keinoihin, joita harkitaan otettavaksi käyttöön lähitulevaisuudessa kuluttajien velkaongelmien helpottamiseksi. Pohdimme, kuinka käsillä olevan selvityksen tietopohja voisi tukea suunnitteilla olevaa sääntelyä, millaisiin kysymyksiin tietopohjalla on vaikea ottaa kantaa ja millaisia tar-

peellisen tiedon katvealueita raportti ei tavoita. Analyysi on melko kevyt, sillä hankkeen resursointi ja aikataulu ei mahdollistanut kovin syvällistä paneutumista aiheeseen.

Sanna Marinin hallitusohjelmaan (Valtioneuvoston julkaisu 2019, s. 82) on kirjattu useita *ylivelkaantumisen ehkäisyyn* sekä *ylivelkaantumistilanteen korjaamiseksi* tehtäviä uudistuksia. Ohjelmassa mainitaan muun muassa tavoite tukea kaikkien ikäryhmien talousosaamista ja talouden hallintaa, sekä lisätä talousosaamista tukevaa opetusta eri asteisessa koulutuksessa. Sosiaalinen luototus otetaan vaalikauden aikana käyttöön koko maassa, sekä poikkihallinnollista yhteistyötä vahvistetaan velkakierteen syntymisen ehkäisemiseksi. Ylivelkaantumistilanteen korjaamiseksi ohjelmaan on kirjattu talous- ja velkaneuvontaa koskeva lisämääräraha, jonka puitteissa parannetaan talous- ja velkaneuvonnan saatavuutta ja tehostetaan palveluun ohjaamista. Lisäksi tavoitteena on velkajärjestelyjen ja niiden kattavuuden parantaminen. Ulosoton suojaosaa on myös tarkoitus korottaa vähintään takuueläkkeen tasolle. Näiden lisäksi positiivinen luottorekisteri otetaan käyttöön hallituskauden aikana, ja samalla lyhennetään maksuhäiriömerkintöjen kestoaikaa. (Emt).

Taloulosaaminen nähdään nykyisin keskeisenä kansalaistaitona (Raijas & Brander 2020). Useimmissa maissa korostetaan lasten ja nuorten taloulosaamista, ja strategioita on usein linkitetty kouluopetukseen ja opettajien täydennyskoulutukseen (emt). Nuorten taloulosaamisen tukeminen on hyvin tärkeää, mutta kuten hallitusohjelmassa on määritelty, pyrkimys on kehittää kaikkien ikäryhmien taloulosaamista ja talouden hallintaa. Kaikkien ikäryhmien taloulosaamisen kehittämisen tavoite on perusteltua myös tarkasteltaessa selvityksen tuloksia, sillä etenkin keski-ikäisten, eläkeikää lähestyvien ja eläkeikäisten ylivelkaantuminen on lisääntynyt viime vuosina. Toisaalta sellaisen toiminnan taustalla, mikä saattaa vaikuttaa ulospäin huonolta taloulosaamiselta, voi kuitenkin olla pikemminkin yleisiä elämänhallinnan ongelmia tai voimakkaita sosiaalisia paineita tietyn tyyppiseen kuluttamiseen. Talouskysymysten tiedollinen hallinta ei välttämättä auta näissä asetelmissä.

Nuorten osalta on toisaalta tärkeä ottaa huomioon täysi-ikäistyminen keskeisenä ”porttina” erityisesti kuluttamislähtöisten velkaongelmien syntyyn. Nuorten taloulosaamiskoulutusta olisikin erityisen mielekästä suunnata juuri aikuistumisen kynnykselle, jotta opit eivät unohdu ennen kuin niille on kunnolla käyttöä. Ennen täysi-ikäisyyttä nuorilla on varsin rajalliset mahdollisuudet päätyä vakaviin velkaongelmiin, ellei huomioon oteta sitä, että alaikäisiä päätyy ulosottoon esimerkiksi mopoiluun (sakot, vakuutus- ja veromaksut) ja liikennetarkastusmaksuihin liittyen (Rantala, Majamaa & Oksanen 2015). Toisin sanoen teini-ikäisille kannattaisi korostaa myös rikosoikeudellista ja muuta oikeudellista vastuuta ulottuvuuksineen aikana ennen täysi-ikäisyyttä.

Toisaalta tutkimuksissa on havaittu, että ylivelkaantuminen kytkeytyy myös olosuhteisiin (sairastuminen, irtisanominen), jolloin talousosaamisen tukeminen ei poista riskiä ylivelkaantua. Ylivelkaantuminen onkin yksi tekijä eriarvoistumiskehityksessä, johon on vahvasti kytkeytyneenä myös pienet tulot, matala koulutus ja työttömyys, sekä yksinasuminen. Siksi ylivelkaantumista tulisi arvioida osana tätä kokonaisuutta (ks. esim. Hiilamo 2018). Selvityksessä tulikin esiin, että ulosottovelkaantuneissa esiin nousevat erityisesti kahteen alimpaan tulodesiiliin kuuluvat, työttömät ja ne, joilla on matalin koulutus. Tulosten valossa olisi myös keskeistä arvioida, miten ylivelkaantuminen on yhteydessä muihin yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Lakiuudistuksia suunnitellussa olisikin mielekästä ottaa huomioon myös sosiaaliturvajärjestelmä ja siinä tapahtuvat muutokset. Tässä selvityksessä ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta ottaa tätä ulottuvuutta huomioon.

Oikeusministeriö (2019) on myös korostanut varhaisen puuttumisen ja ennakoivan talousneuvonnan merkitystä ylivelkaantumisen ehkäisemisessä sekä sen haittojen pienentämisessä. **Poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäminen** esimerkiksi sosiaalitoimen, ulosoton sekä talous- ja velkaneuvonnan kesken on tulosten mukaan yksi tärkeä kehittämiskohde, sillä työmarkkinoiden ulkopuolella olevien työkäisten ylivelkaantuminen on saatujen tulosten perusteella lisääntynyt.

Sen sijaan työttömien työnhakijoiden toimintamahdollisuuksia voisi parantaa **ulosoton suojaosan korotus**, jonka myötä myös palkkatulosta jäisi enemmän käytettäväksi arkielämän menoihin. Tämän selvityksen perusteella ei kuitenkaan voida sanoa, olisiko uudistuksella työllistävää vaikutusta. Jos olisi, niin viime vuosina tapahtunut työttömien osuuden lisääntyminen voisi johtaa ulosotossa olevien työttömien vähenemiseen. Poikkihallinnolliseen yhteistyöhön kannattaisi sisällyttää myös mielenterveystyö ottaen huomioon, että jo nyt uudet korkosääntelymuutokset ovat synnyttäneet huolta velkaantuneiden parissa, ja riski joutua ulosottoon saattaa olla hyvin ahdistava kokemus.

Talous- ja velkaneuvonnalle suunnattu lisämääräraha voisi selvityksessä esitettyjen tulosten perusteella vähentää joltain osin ylivelkaantuneisuuskehitystä, tosin velkajärjestelyllä, jonka järjestämiseen talous- ja velkaneuvonnan työ pitkälti perustuu, pystytään auttamaan hyvin pientä osaa ylivelkaantuneista. Palvelussa olisikin tärkeä painottaa myös talousneuvontaa, jolloin päästäisiin puuttumaan jo orastaviin velkaongelmiin. Onkin huolestuttavaa, että talous- ja velkaneuvontaa koskevan selvityksen mukaan (Majamaa ym. 2019b) tyytymättömyyttä talous- ja velkaneuvonnan asiakaskunnassa aiheutti etenkin palvelusta tiedottaminen ja palveluun pääsyn pitkät jonotusajat. Vuoden 2019 siirtymän myötä talous- ja velkaneuvonnassa pyrittiin kuitenkin panostamaan tiedotukseen, ja ensikontaktin saaminen palveluun on tehty nopeammaksi (emt). Myös tämän käsillä olevan selvityksen tulokset osoittivat siirtymän aiheuttaneen

haasteita, tai ainakin velkajärjestelyä haettiin vuonna 2019 aikaisempia vuosia vähemmän. Jätettyjen hakemusten lukumäärät ovat vuoden 2020 alkupuolella jälleen lisääntyneet, mutta niiden lukumäärä ei ole vielä palautunut uudistusta edeltävälle tasolle.

Sosiaalisen luototuksen laajentaminen koskemaan kaikkia kuntia olisi myös eräs keino auttaa kuluttajia ratkaisemaan ylivelkaantumistilanteen luisuminen pahemmaksi. Esimerkiksi Järvelä ym. (2019) totesivat selvityksessään, että sosiaalista luottoa haakeva oli ollut tyypillisesti velkaongelmissa noin pari vuotta ennen luoton hakemista ja moni käytti sitä velkajärjestelyn tavoin. Toisaalta sosiaalinen luotto voisi myös mahdollistaa heikossa taloudellisessa tilanteessa oleville kuluttajille pääsyn käsiksi kohtuuhintaiseen luottotuotteeseen, minkä avulla olisi mahdollista välttää korkeakorkoisen kulutusluoton ottaminen. Näin ollen sosiaalisen luoton laajentaminen voisi näkyä yhtenä ylivelkaantumiskehityksen hillitsijänä, ja sen avulla osa ylivelkaantuneista voisi löytää ratkaisun tilanteeseensa. Tosin luotonannon yhteydessä kannattaisi eri tavoin tukea myös hakijan taloustaitoja sekä mahdollisesti ja mahdollisuuksien mukaan myös yleistä elämänhallintaa.

Luottojen hintasääntelyn vaikuttavuuden arvioinnista ylivelkaantumiskehitykseen on tehty vähän tutkimusta. Luottojen hintasääntelyllä ylivelkaantumiseen voidaan vaikuttaa välillisesti; luottokustannusten rajoittamisella voidaan vaikuttaa kustannusten lisäksi luottojen tarjontaan ylipäänsä, ja siten voidaan yrittää ehkäistä ylivelkaantumiskierrettä tai sen pahentumista. Vuoden 2013 korkokattouudistus näyttäisikin hillinneen nuorten ylivelkaantumiskehitystä kääntäen sen jopa laskuun, joskin haittapuolena on ollut velkaongelmia aiheuttaneiden luottojen euromäärän kasvu (Majamaa ym. 2016; 2017; Majamaa & Lehtinen 2020). Tässä selvityksessä saadut tulokset sen sijaan vahvistavat, että työ- ja eläkeikäisten ylivelkaantuminen on jatkanut kasvuaan uudistuksesta huolimatta.

Vuosien 2019 (HE 230/2018 vp) ja 2020 (HE 53/2020 vp) korkokaton uudistukset ovat saattaneet edistää monen ylivelkaantuneen velkaongelman realisoitumista, mistä oli huolta jo vuoden 2013 uudistuksen yhteydessä, tai ainakin on olemassa viitteitä siitä, että apua ylivelkaantumistilanteeseen haetaan aikaisempaa enemmän. Tämän oletettaman tueksi tarvitaan kuitenkin vielä lisätutkimusta. Olisi myös keskeistä arvioida, noudattavatko luotonantoyritykset hintasääntelyä, eli koituuko uudistus tosiasiasa velallisten hyväksi vai pyritäänkö sitä kiertämään. Tällöin tulisi tarkastella myös käräjäoikeuksien ja ulosoton toimintaa muun muassa korkojen ja velan vanhentumisen osalta. Tarkastelun alla olisi myös hyvä olla koko ylivelkaantumisketju mahdollisista velkaantumisen taustasyistä luoton ottoon ja mahdolliseen oikeudelliseen perintään saakka.

Hallitus aikoo esittää väliaikaisen kulutusluotoille asetetun 10 prosentin korkokaton sekä suoramarkkinointikiellon jatkamista vuoden 2021 syksyyn loppuun asti (HE

234/2020 vp). Korkokatto koskisi kaikkia vuodenvaihteen 2020–2021 jälkeen nostettuja luottoja, eikä se siis koskisi esimerkiksi syksyllä 2020 nostettuja luottoja, joiden sopimuksen mukaan korko nousee vuodenvaihteessa. Poikkeuksena tästä on vuoden 2020 heinäkuun jälkeen sovittujen niin sanotuista *jatkuvista luotoista* tehdyt uudet nostot, joissa 10 prosentin korkokatto on voimassa.

Positiivista luottotietorekisteriä on useissa selvityksissä (ks. esim. Peura-Kapanen ym. 2016; Kontkanen & Lång 2018) ehdotettu tärkeäksi ylivelkaantumista ehkäiseväksi keinoksi, sillä se mahdollistaisi kuluttajan velkataakan arvioinnin jokaisen luottihakemuksen yhteydessä erikseen. Positiivinen luottorekisteri antaisi myös tutkimuksellisesti kattavaa yksilötason tietoa ylivelkaantumiskehityksestä ja siinä tapahtuvista muutoksista ajassa. Ylivelkaantumisen taustalla on usein velkaantumista useisiin lähteisiin, eivätkä kaikki velat koostu kuluttajaluotoista tai muista luotoista. Tämän selvityksen tulokset osoittivat ulosottovelkojen euromäärien sekä perinnässä olevien asioiden lukumäärien kasvaneen velallista kohden lähes kaikkina tarkastelu vuosina eli ajanjaksolla 2008–2019. Tulos kertoo ainakin osittain sitä, että luotonsaannin helpous on johtanut monella velkaongelman pirstaloitumiseen ja pahenemiseen. Positiivinen luottotietorekisteri ja sen yksilöä koskeva tietosisältö voisi parantaa ajan myötä kuluttajan ymmärrystä omasta taloudellisesta tilanteesta, ja luottotietorekisterin käyttö saattaisi myös edistää velkaantumiskierteen katkeamista (Kontkanen & Lång 2018; Pyykkö 2013). Samalla asetelma todennäköisesti tarkoittaisi monelle pahasti jo velkaantuneelle samankaltaista tilannetta kuin edellä on käsitelty hintasääntelyyn liittyen, eli toimeentulon kannalta haastavia aikoja ja mahdollista päätymistä ulosottoon.

Positiivisen luottotietorekisterin toimivuus tarkoitetulla tavalla edellyttää ylipäänsä erityisen huolellista suunnittelua, eikä pelkästään tietosuojan näkökulmasta, mikä on usein käsitelty ilmeinen huolialue. Oikeudellisessa keskustelussa on kiinnitetty esimerkiksi huomiota siihen, että positiivisten luottotietojen avulla potentiaalisia asiakkaita saatettaisiin pyrkiä luokittelemaan tavalla, joka edistää kullekin kohderyhmälle suunnattavaa erityistä markkinointia, ml. jo valmiiksi huonossa asemassa olevat (ks. Kontkanen & Lång 2018; s. 10; Pyykkö 2013, s. 21; Juurikkala 2012, s. 457). Huonosti suunniteltu järjestelmä ja mahdolliset puutteet sen sisältämien luottotietojen sisällössä ja luotettavuudessa saattavat puolestaan johtaa virheellisiin ja epäoikeudenmukaisiin ratkaisuihin ja kuluttajien välisiin yhdenvertaisuusongelmiin (Pyykkö 2013, s. 20–22).

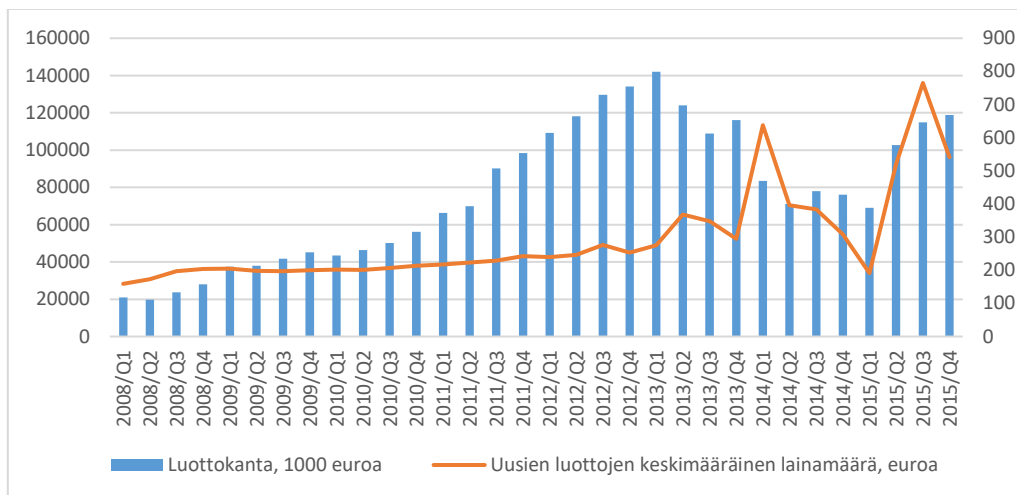
Oikeusministeriön tiedonannossa (2020b) todettiin, että maksuhäiriötietoja ei olisi tarpeen säilyttää yhtä pitkään kuin nykyään, jos positiivinen luottotietorekisteri olisi voimassa, koska sen avulla luotonantajat voivat arvioida henkilön maksukykyä helpommin ja luotettavammin. **Maksuhäiriömerkintöjen säilytysaikojen lyhentäminen** parantaisikin erityisesti ylivelkaantumistilanteen hoitaneiden kuluttajien *toimijuutta* ja

asemaa yhteiskunnassa, mikä on itsessään erittäin tärkeä tavoite ja asia. Tässä selvityksessä saatujen tilastollisten tulosten perusteella maksuhäiriömerkintöjen säilytysaikojen lyhentäminen ei kuitenkaan näkyisi juuri muuten kuin maksuhäiriöisten lukumäärien vähenemisenä. Uudistus ei siis vaikuttaisi esimerkiksi ulosotosta saatuihin tutkimustuloksiin.

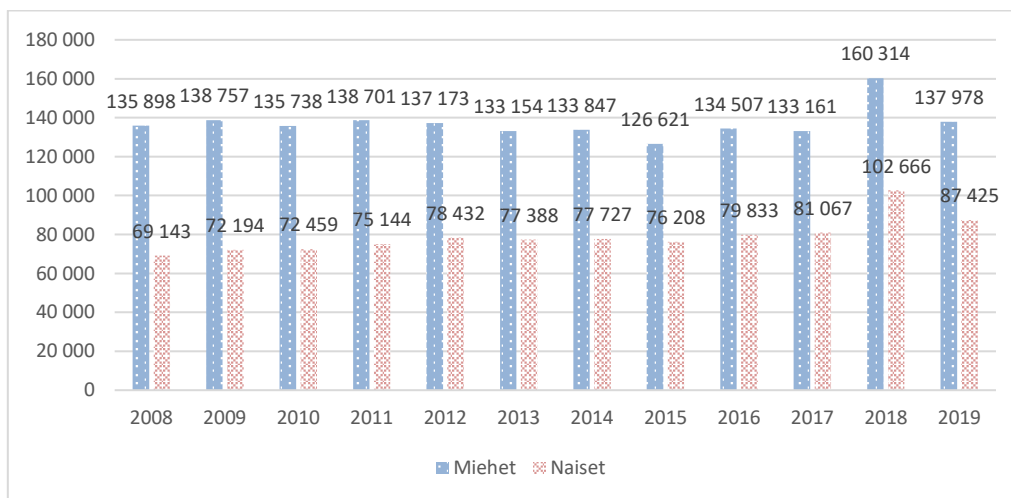
Toistaiseksi lainanoton helppous ja nopeus ovat tiukentuneesta sääntelystä huolimatta säilyneet kuitenkin luottomarkkinoiden toimintaytimessä (Järvelä ym. 2019). Koska lainsäädäntö ei ole toiminut tarpeeksi tehokkaasti, yksi mahdollisuus ehkäistä ylivelkaantumista olisi myös markkinoinnin rajoittaminen ja **vastuullisen luotonnon standardien käyttöönotto** (ks. esim. Jørgensen 2014). Esimerkiksi digipankkien liiketoimintamalli huomioiden olisi erityisen tärkeää määritellä lainsäädännössä tarkasti luottokelpoisuuden arviointi ja sen valvonta. Tämä sisältää myös hallinnolliset ja oikeudelliset seuraamukset (vrt. uhkasakko) luotonantotilanteissa, joissa luotonantaja menettelee käytettävissä olevista tiedoista huolimatta ilmeisen huolimattomasti (ks. myös Kontkanen & Lång 2018).

Kaiken kaikkiaan oli uudistus mikä hyvänsä, sen hyötyjä tulisi aina punnita tarkoin suhteessa mahdollisiin haittoihin. Esimerkiksi sääntelykeinoja suunniteltaessa kannattaa panostaa huolelliseen ennakkoliseen vaikutusten ja vaikutusketjujen arviointiin pohtimalla rohkeasti ehdotusten mahdollisia seurauksia eri väestöryhmille erilaisine olosuhteineen ja kulutustottumuksineen. Koska ylivelkaantuminen on erityisen moniulotteinen ongelma, uudistusten tarkoittamattomia vaikutuksia olisi mielekästä pyrkiä arvioimaan laaja-alaisella kokoonpanolla, jossa on mukana asiantuntijoita eri aloilta, unohtamatta velkaongelmaisten arjen näkökulmaa (Rantala ym. 2019, s. 172, 186). Mahdollisia haittoja velallisille tulisi luonnollisesti pyrkiä myös seuraamaan, ja sikäli kuin ne ovat ennakoitavissa, yhteiskunnan olisi hyvä syytä varautua minimoimaan niitä mahdollisin tukikeinoin, kunnes tilanne alkaa tasaantua.

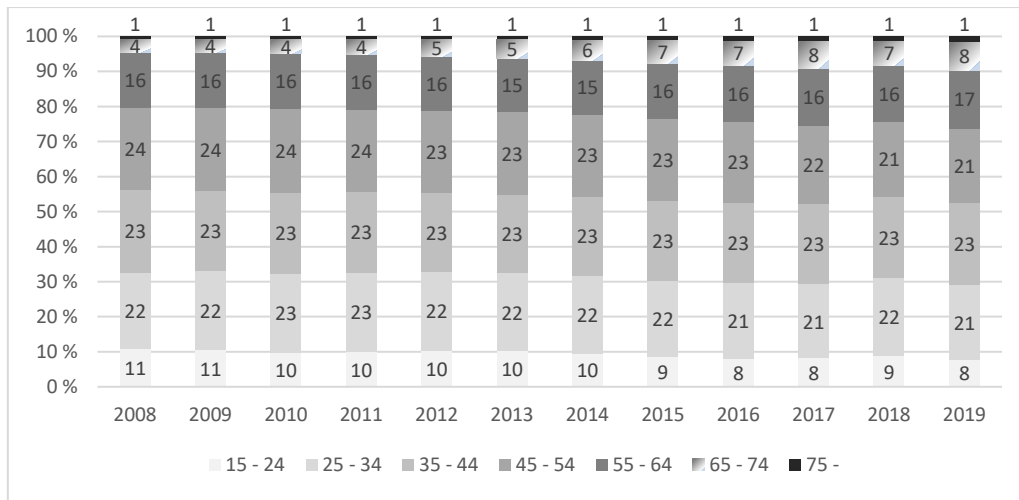
Liitteet

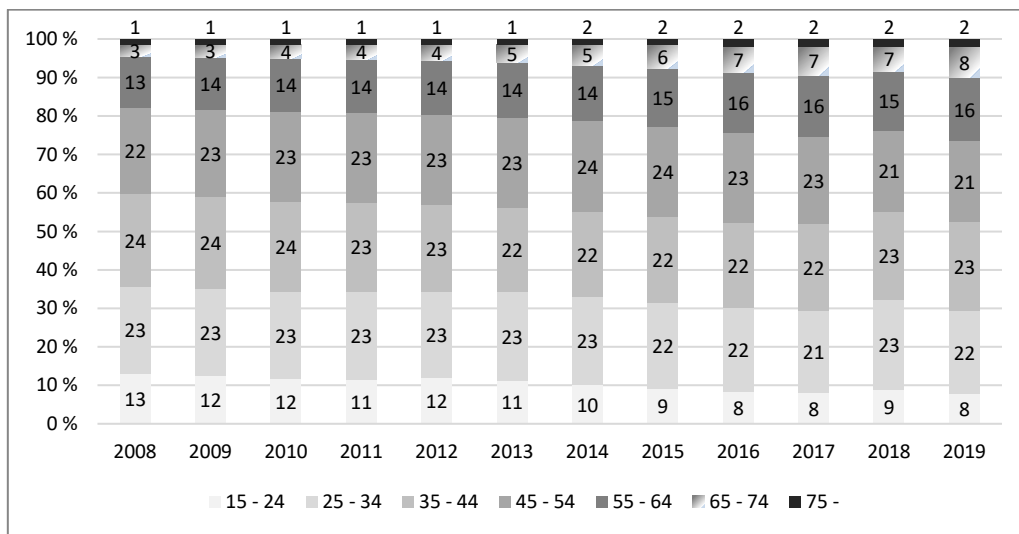
Liitekuvio 1. Pienlainayritysten luottokanta (1000 euroa) ja uusien luottojen keskimääräinen euromäärä, vuosina 2008–2015

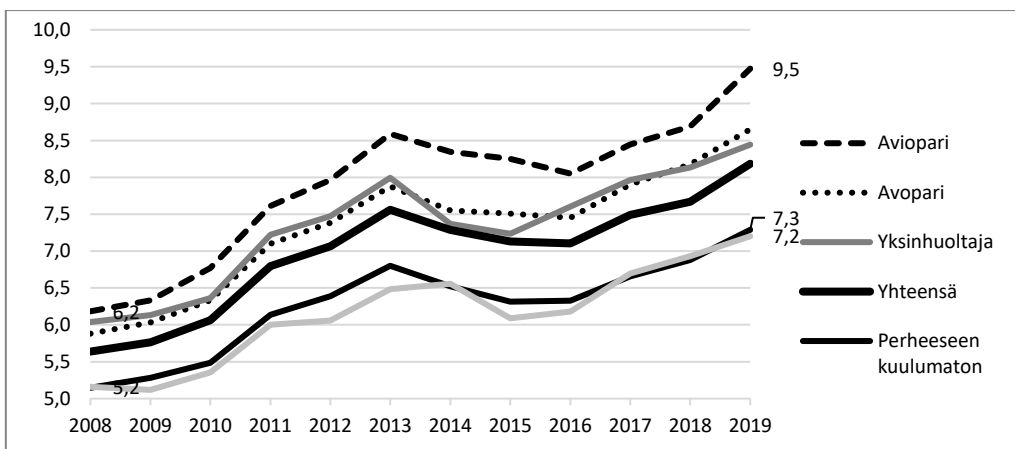
Liitekuvio 2. Ulosotossa olevien miesten ja naisten lukumäärät vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

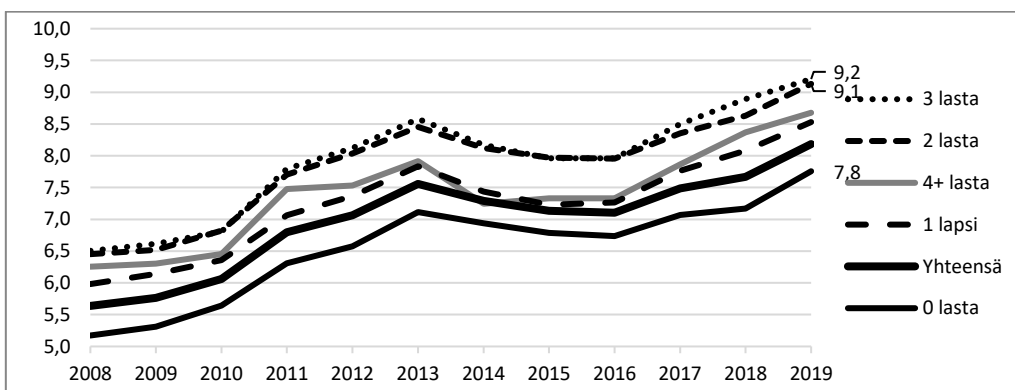
Liitekuvio 3. Eri ikäryhmien osuudet (%) ulostotossa olevista miehistä vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

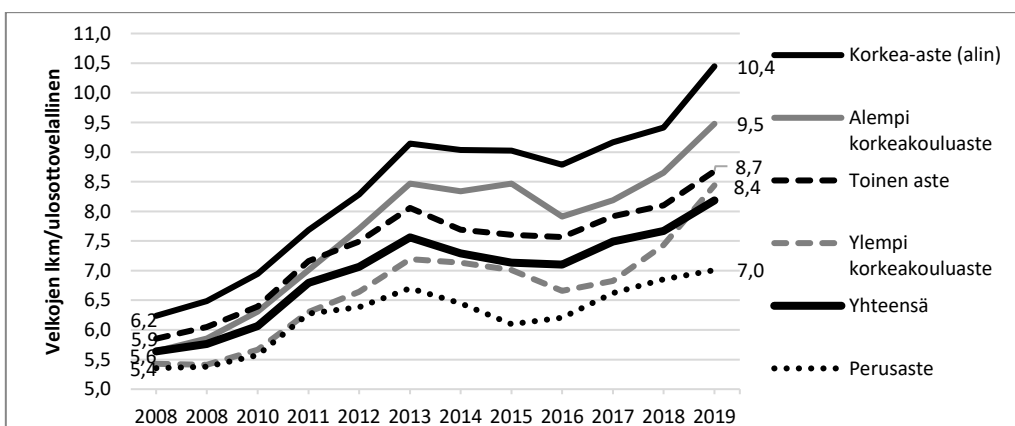
Liitekuvio 4. Eri ikäryhmien osuudet (%) ulostotossa olevista miehistä vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

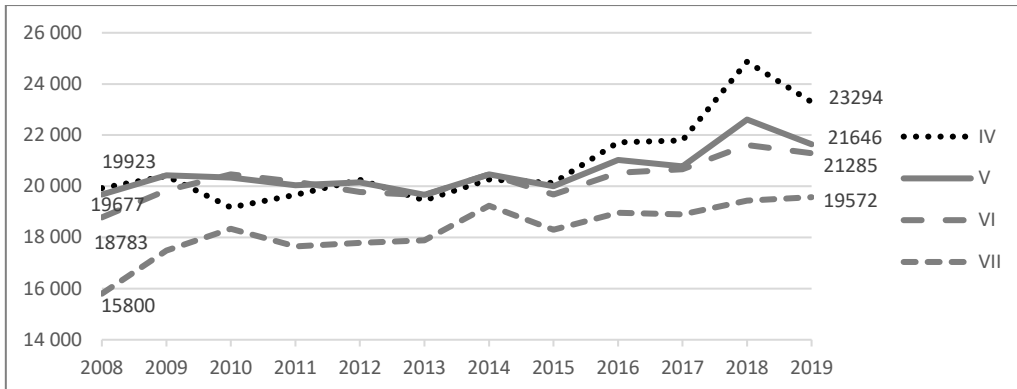
Liitekuvio 5. Asioiden keskimääräinen lukumäärä ulosottovelallista kohden perhetyypin mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

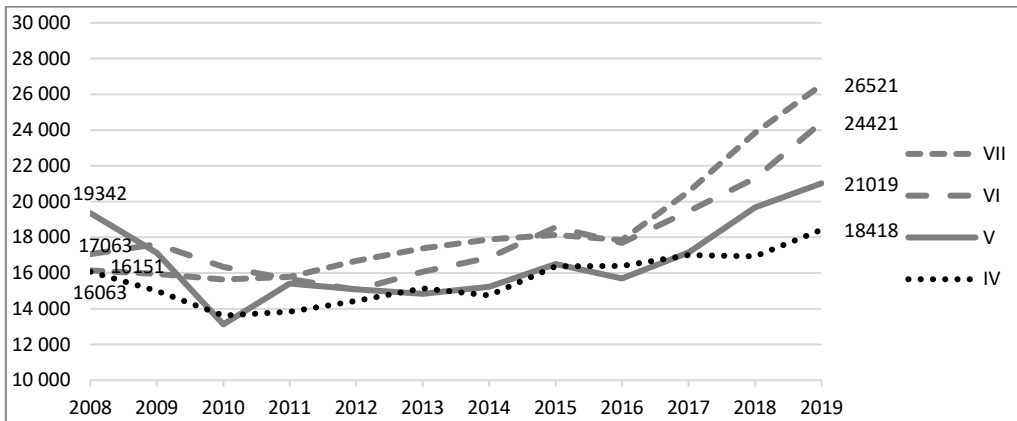
Liitekuvio 6. Asioiden keskimääräinen lukumäärä ulosottovelallista kohden lasten lukumäärän mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

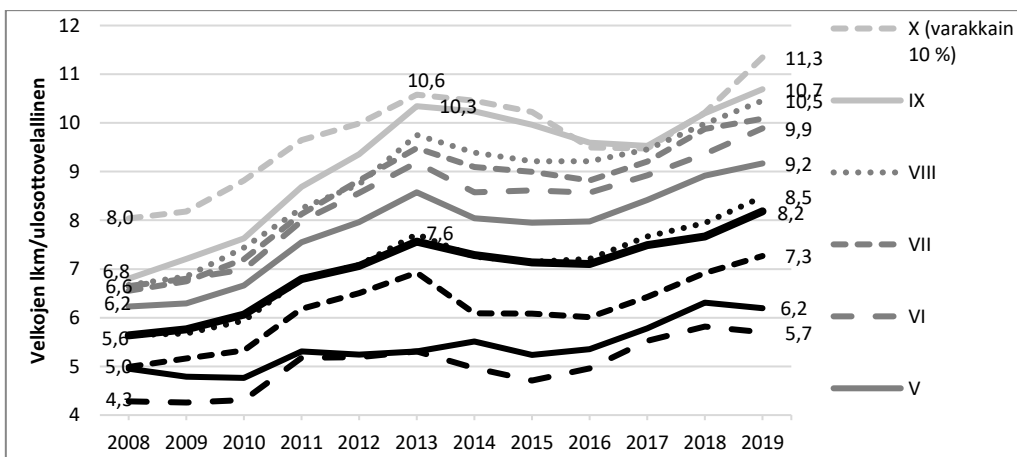
Liitekuvio 7. Asioiden keskimääräinen lukumäärä ulosottovelallista kohden koulutuksen mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

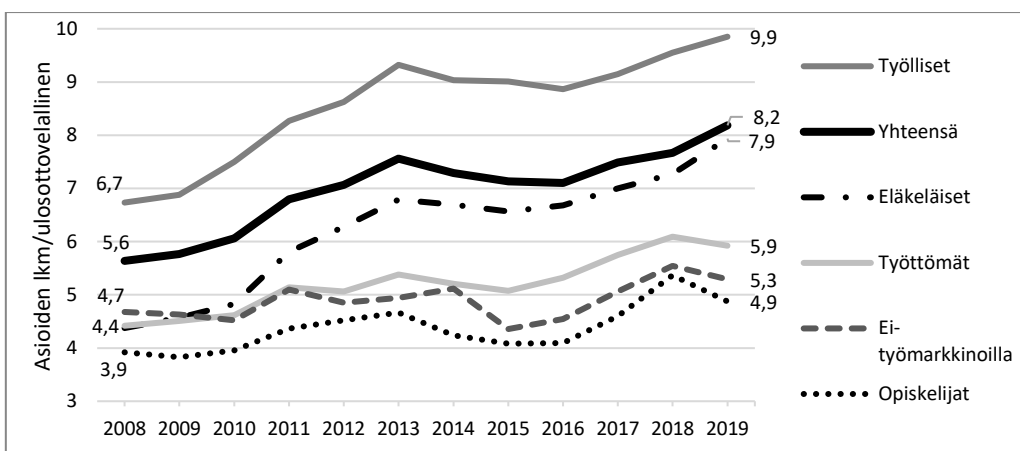
Liitekuvio 8. Ulosotossa olevien lukumäärät 4.–7. tulodesiileissä vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

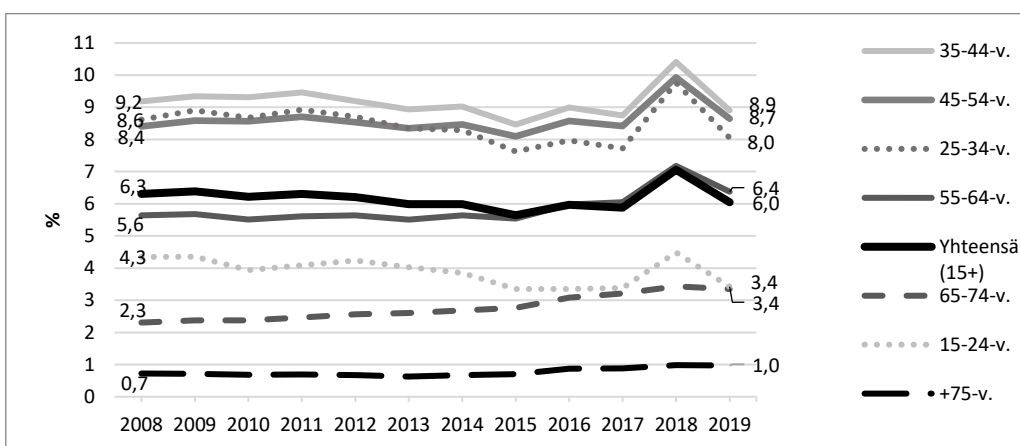
Liitekuvio 9. Ulosoton kokonaissaldo (€) ulosottovelallista kohden 4.–7. tulodesiileissä vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

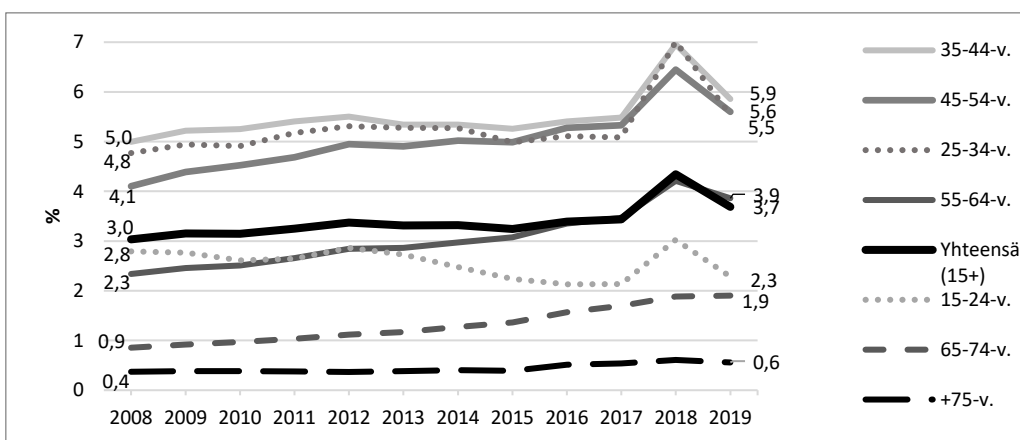
Liitekuvio 10. Asioiden keskimääräinen lukumäärä ulosottovelallista kohden tulodesiileittäin vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

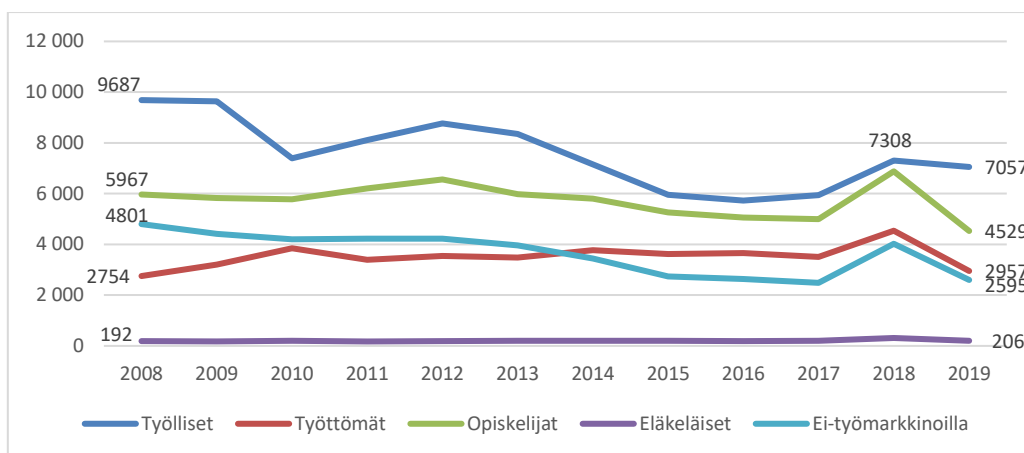
Liitekuvio 11. Asioiden keskimääräinen lukumäärä ulosottovelallista kohden pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

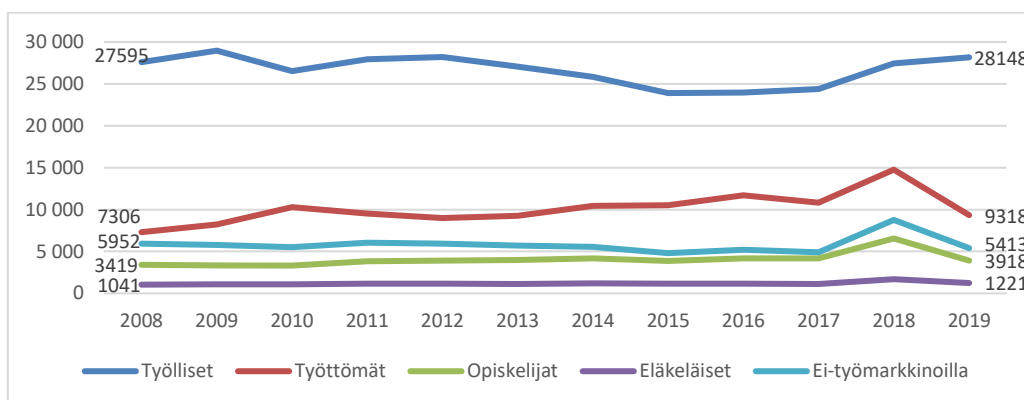
Liitekuvio 12. Miesten ikäryhmittäiset ulosotto-osuudet (%) vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

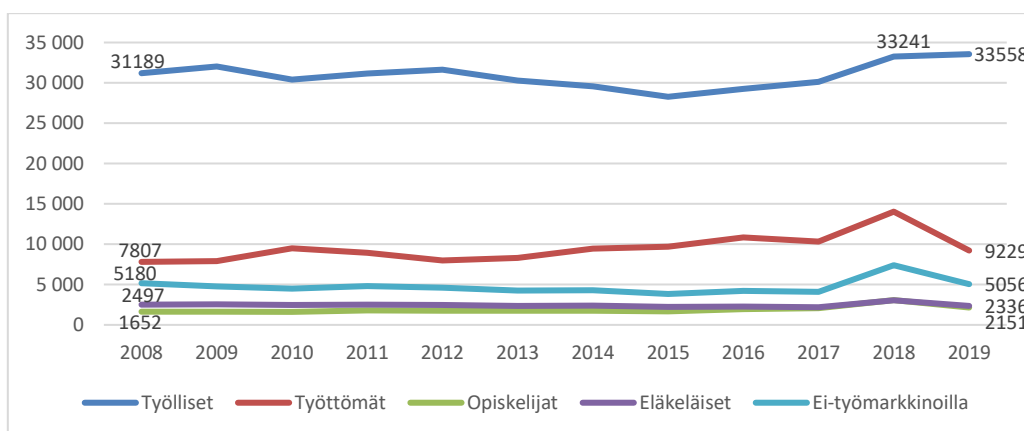
Liitekuvio 13. Naisten ikäryhmittäiset ulosotto-osuudet (%) vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

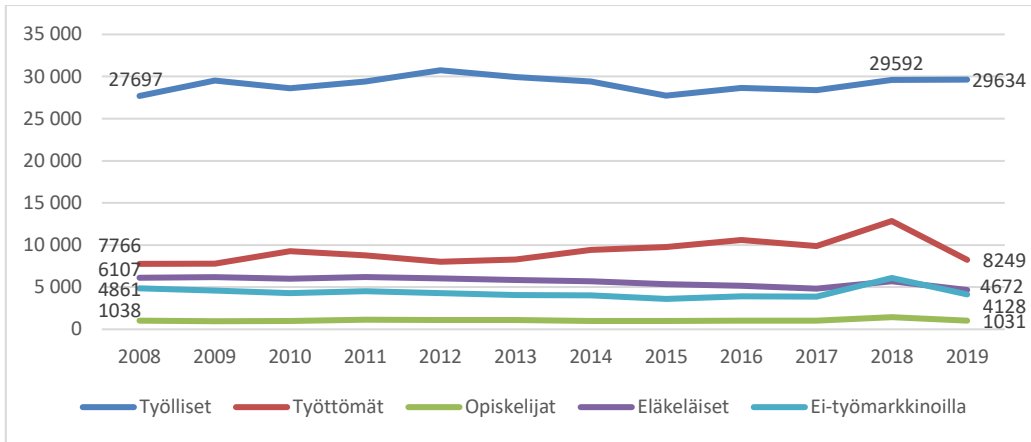
Liitekuvio 14. Ulosotossa olevien 15–24-vuotiaiden lukumäärät pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

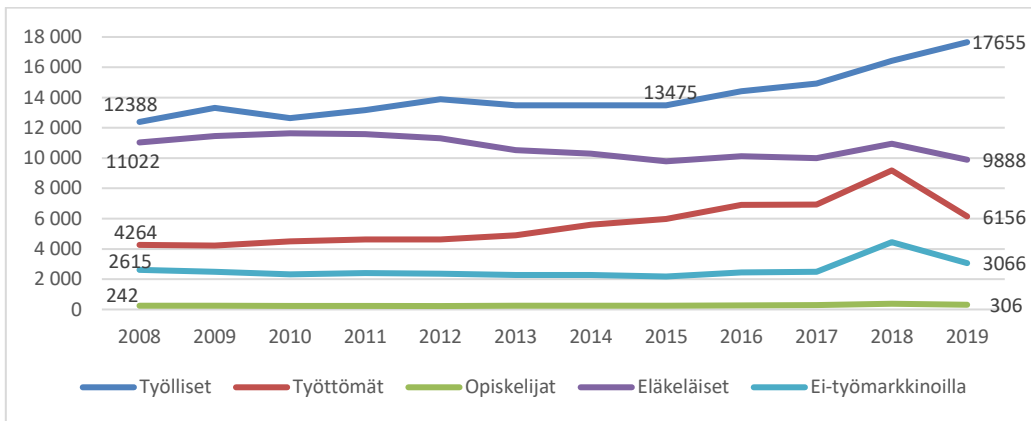
Liitekuvio 15. Ulosotossa olevien 25–34-vuotiaiden lukumäärät pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

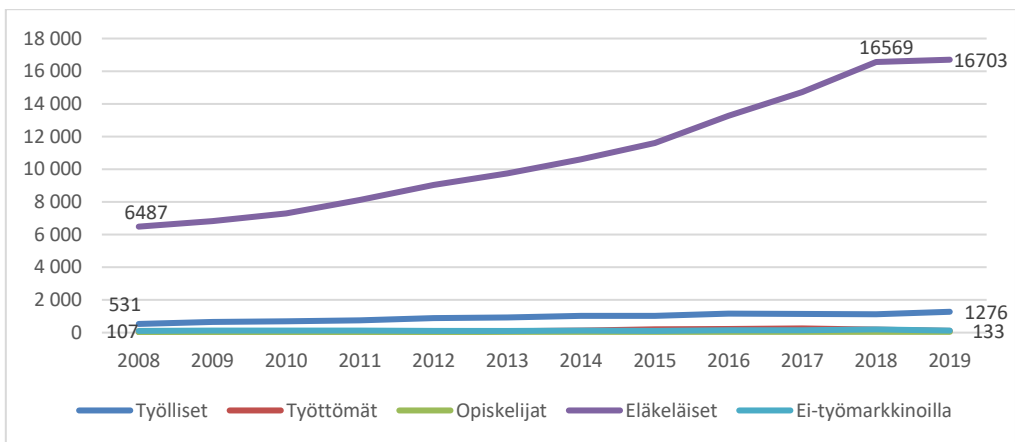
Liitekuvio 16. Ulosotossa olevien 35–44-vuotiaiden lukumäärät pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

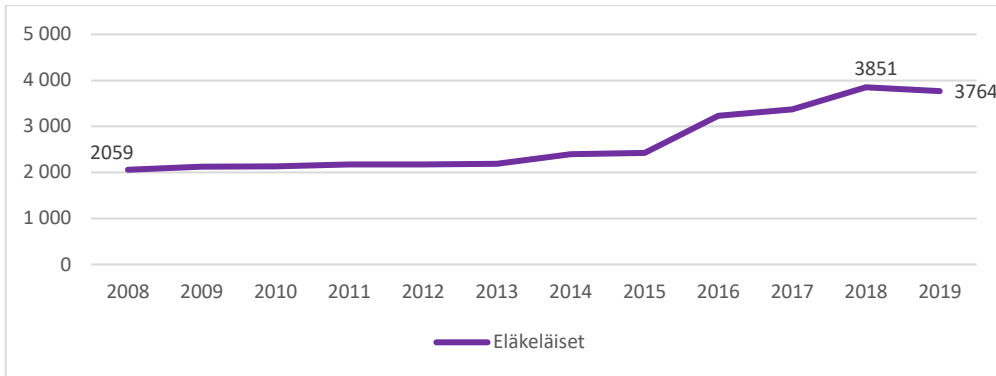
Liitekuvio 17. Ulosotossa olevien 45–54-vuotiaiden lukumäärät pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

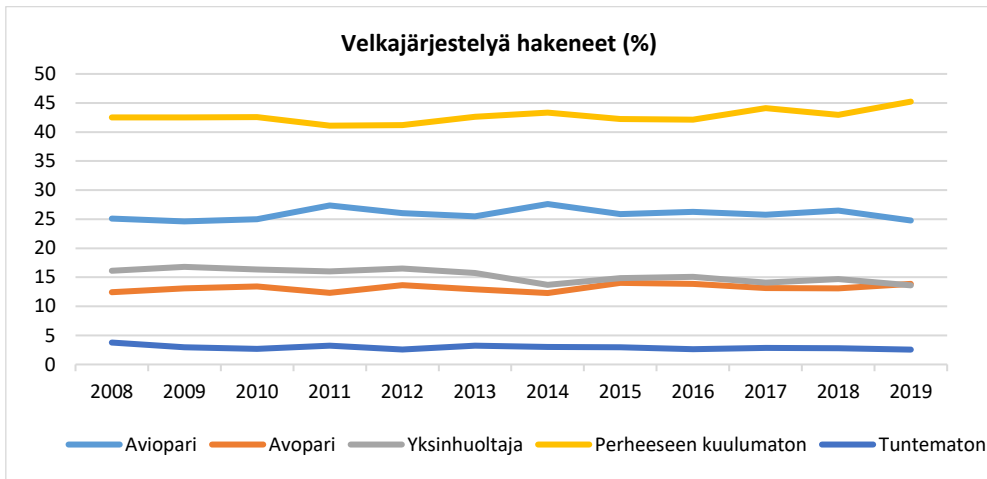
Liitekuvio 18. Ulosotossa olevien 55–64-vuotiaiden lukumäärät pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

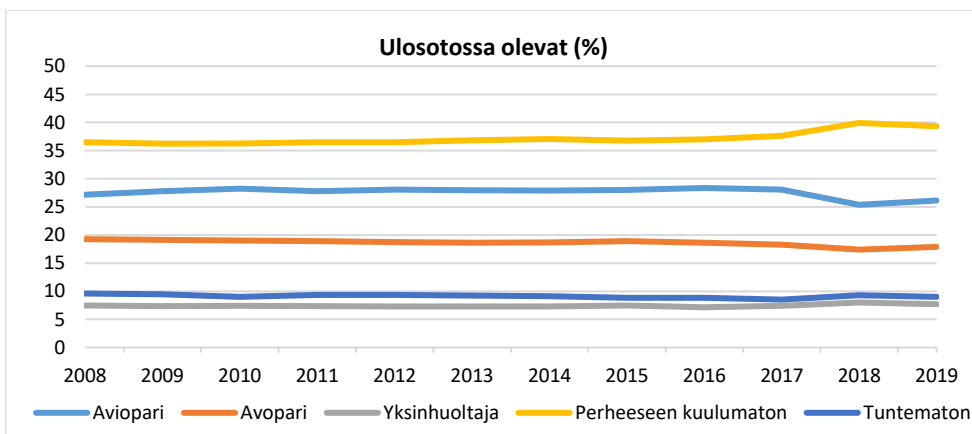
Liitekuvio 19. Ulosotossa olevien 65–74-vuotiaiden lukumäärät pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

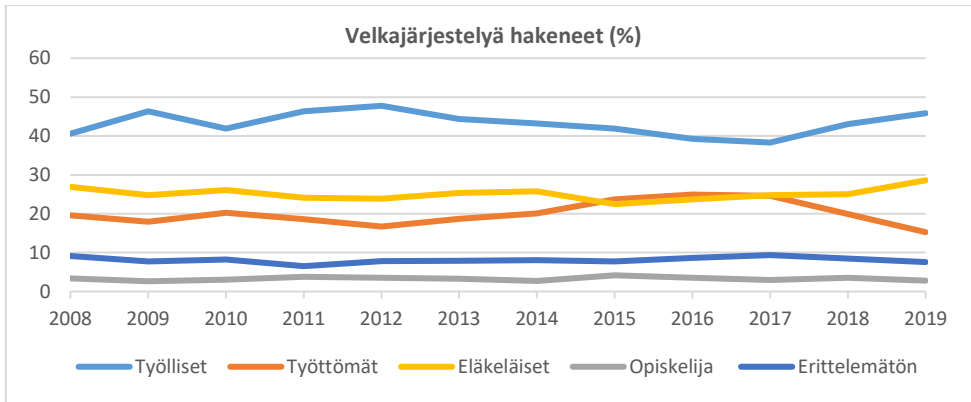
Liitekuvio 20. Ulosotossa olevien 75 vuotta täyttäneiden lukumäärät pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

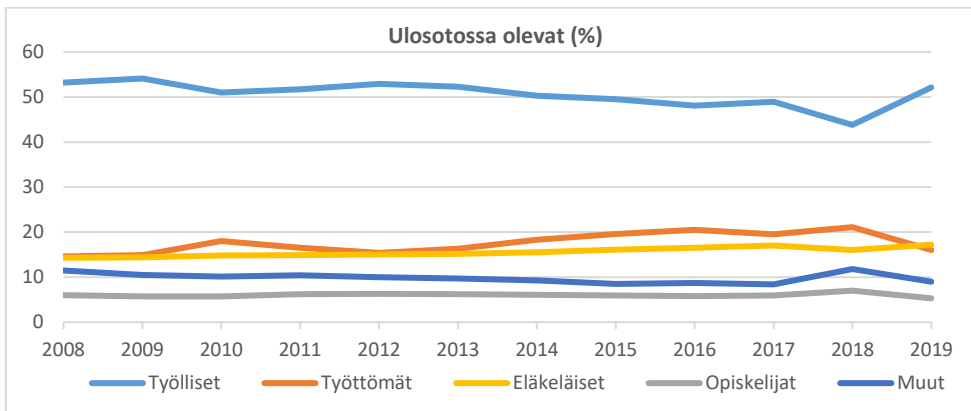
Liitekuvio 21. a. Velkajärjestelyä hakeneiden osuus (%) perhetyypin mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Liitekuvio 21. b. Ulosotossa olevien osuus (%) perhetyypin mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Liitekuvio 22. a. Velkajärjestelyä hakeneiden osuus (%) pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Liitekuvio 22. b. Ulosotossa olevien osuus (%) pääasiallisen toiminnan mukaan vuosina 2008–2019, tilanne vuoden lopussa

Lähteet

- Aaltonen, M. & Koskinen, K. (2019) Uudet keinot tarpeen kulutusluottojen hillitsemiseksi. *Euro & Talous* 2/2019. Saatavilla: <https://www.eurojatalous.fi/fi/2019/2/uudet-keinot-tarpeen-kulutusluottojen-hillitsemiseksi/> [Luettu 6.11.2020].
- Aromaa, A. & Koskinen, S. (2002) Terveys ja toimintakyky Suomessa. Terveys 2000 - tutkimuksen perustulokset. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/78355/b3.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Luettu 3.11.2020].
- Atkinson, A., McKay, S., Collard, S. & Kempson, E. (2007) Levels of Financial Capability in the UK. *Public Money and Management* 27(1), 29–36. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9302.2007.00552.x>
- Autio, M., Wilska, T.-A., Kaartinen, R. & Lähteenmaa, J. (2009) The use of small instant loans among young adults – a gateway to a consumer insolvency? *International Journal of Consumer Studies* 33, 407–415. 10.1111/j.1470-6431.2009.00789.x
- Blomgren, J., Maunula, N. & Hiilamo, H. (2014) Sairastuttaako velka? 15 vuoden seuranta tutkimus pitkäaikaisesti ylivelkaantuneista. *Yhteiskuntapolitiikka* 79(3), 245–263.
- Dubois, H., Fóti, K., Kable, E. & Anderson, R. (2020) Addressing household over-indebtedness. Saatavilla: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef19044en.pdf [Luettu.29.11.2020].
- Hiilamo, H. (2018) Household debt and economic crises: Causes, consequences and remedies. Cheltenham: Edward Elgar.
- Honkanen, J. (2019) Suomalaisten piilovelka kasvaa. *Euro & talous, Blogit* 30.1.2019. Saatavilla: <https://www.eurojatalous.fi/fi/blogit/2019/suomalaisten-piilovelka-kasvaa/> [Luettu 5.11.2020].
- Härkönen, J., Savonen, J., Virtala, E. & Mäkelä, P. (2017) Suomalaisten alkoholinkäytötavat 1968–2016. Juomatapatutkimusten tuloksia. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134585/URN_ISBN_978-952-302-873-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Luettu 3.11.2020].
- Juurikkala, O. (2012) Ei korkokattoa, vaan erityinen harkinta-aika. *Oikeus* (41)3, 452–460.
- Jørgensen, T. (2014) The Way to Over-indebtedness—Intensive Marketing, Easy Access to Loans, and Insufficient Legislation (Denmark). *Juridica International* 22, 71–95. <https://doi.org/10.12697/JI.2014.22.08>
- Järvelä, K., Raijas, A. & Saastamoinen, M. (2019) Pikavippiongelmiin laatu ja laajuus. Kilpailu- ja kuluttajavirasto, selvityksiä 3/2019. Saatavilla: <https://www.kkv.fi/globalassets/kkv-suomi/julkaisut/selvitykset/2019/kkv-selvityksia-3-2019-pikavippiongelmiin-laatu-ja-laajuus.pdf> [Luettu X.Y.2020].

- Järvinen-Tassopoulos, J. (toim.) (2017). Suomalaisen rahapelaamisen tilannekatsaus 2017. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137710/URN_ISBN_978-952-343-291-8.pdf?sequence=1 . [Luettu 2.11.2020].
- Kalmi, P. & Ruuskanen, O.-P. (2016) Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin. Kansantaloudellinen aikakauskirja, 112(1), 6–21. Saatavilla: https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/03/kalmi_ruuskanen.pdf
- Keinänen, A. & Vartiainen, N (2016) Pikaluottojen valvonta: Miten lainsäädännön valvonta toteutuu käytännössä? Edilex 2016/23. Saatavilla: www.edilex.fi/artikkelit/16796
- Kempainen, H. (2018) Perus-toimeentulo-tukea maksetaan muita useammin nuorille aikuisille. *Sosiaalivakuutus* 2/2018. Saatavilla: <https://sosiaalivakuutus.fi/perustoimeentulotukea-maksetaan-muita-useammin-nuorille-aikuisille/> [Luettu 21.11.2020].
- Koivisto, T. (2020) Kotitalouksien velat ja rahoitusvarallisuus – molemmat ovat kasvaneet 2000-luvulla. Tieto & Trendi, Tilastokeskus. Saatavilla: <http://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/kotitalouksien-velat-ja-rahoitusvarallisuus-molemmat-ovat-kasvaneet-2000-luvulla/> [Luettu 5.11.2020].
- Kontkanen, E., & Lång, J. (2018) Selvitys positiivisia luottotietoja koskevan järjestelmän edellytyksistä. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-701-4>.
- Kotakorpi, K. (2017) Käyttäytymistaloustiede ja julkisen sektorin rooli. Kansantaloudellinen aikakauskirja 113(4), 550–556.
- Kuluttajavirasto (2011) Kysely talous- ja velkaneuvojille velkaantumisen taustatekijöistä 2011. Saatavilla: <https://www.kkv.fi/globalassets/kkv-suomi/ajankohtaista/tiedotteet/kuluttajavirasto/talous--ja-velkaneuvojille-tehdyn-kyselyn-tulokset.pdf> [Viitattu: 13.11.2020].
- Lahtinen, I. (2020) Opintotuen historia, nykypäivä ja tulevaisuus -Dia esitys. Saatavilla: <https://www.kela.fi/documents/10180/1169455/optuhistoriap.pdf/ce4725d4-77fc-4f46-b713-d15d01a962f9>. [Luettu 13.11.2020].
- Lai, K. (2018) Financialization of Everyday Life. Teoksessa: The New Oxford Handbook of Economic Geography (toim. G. L. Clark, M. P. Feldman, M. S. Gertler, & D. Wójcik). DOI: 10.1093/oxfordhb/9780198755609.001.0001.
- Lehtonen, T.-K. (1999). Any Room for Aesthetics? Shopping practices of heavily indebted consumers. *Journal of Material Culture* 4(3), 243–462. <https://doi.org/10.1177/135918359900400301>
- Luotonen, N., Puttonen V. & Rantapuska, E. (2020) Korona-ajan korkokatto ei tuo helpotusta kuluttajalla. Saatavilla: <https://www.aalto.fi/sites/g/files/flghsv161/files/2020-05/KorkokattoLuotonenPuttonenRantapuska5-5-2020.pdf> [Luettu 5.11.2020].

- Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2011) Financial literacy around the world: an overview. *Journal of Pension Economics & Finance* 10(4), 497–508.
<https://doi.org/10.1017/S1474747211000448>
- Majamaa, K. & Lehtinen, A.-R. (2020) Defaulted debts: a study on unsecured credit products and debtors in Finland. [Arvioitava]
- Majamaa, K., Lehtinen, A.-R. & Rantala, K. (2019a) Debt Judgments as a Reflection of Consumption-Related Debt Problems. *Journal of Consumer Policy* 42(2), 223–244.
- Majamaa, K., Nieminen, K., Lepola, O., Rantala, K., Jauhola, L., Karinen, R., Luukkonen, T. & Kortelainen, J. (2019b) *Kohti laadukkaita oikeusapupalveluita*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja; Vuosikerta 2019, nro 60. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161859>
- Majamaa, K. & Rantala, K. (2016). *Nuorten aikuisten velat, velkaongelmat ja keinot talouden tasapainottamiseksi*. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Helsingin yliopisto. Katsauksia 16/2016.
- Majamaa, K. & Rantala, K. (2019) Parental financial support: A safety net for young adults with debt problems. *International Journal of Consumer Studies* 43(4), 379–389.
- Majamaa, K., Rantala, K. & Sarasoja, L. (2016) *Velkaongelmien luonne ja pikavippiuudistuksen vaikutukset velkomustuomioiden valossa*. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Helsingin yliopisto. Katsauksia 9/2016.
- Majamaa, K. Sarasoja, L. & Rantala, K. (2017) Viime vuosien muutokset vakavissa velkaongelmissa: Analyysi velkomustuomioista. *Yhteiskuntapolitiikka* 82(6), 676–686.
- Makkonen, A. (2014) Instant Loans: Problems and Regulations in Finland. *Juridica International*, 22, 96–119. <http://dx.doi.org/10.12697/JI.2014.22.09>.
- Martin, R. (2002) *Financialization of daily life*. Philadelphia: Temple University Press.
- Montgomerie, J. (2007) *Financialization and consumption: an alternative account of rising consumer debt levels in Anglo-America*. CRESC Working Paper Series No. 43. Manchester: Centre for Research on Socio-Cultural Change (CRESC), Faculty of Social Sciences. Saatavilla: <https://www.escholar.manchester.ac.uk/uk-ac-man-scw:181191>.
- Mutttilainen, V. (2002). Luottoyhteiskunta. Kotitalouksien velkaongelmat ja niiden hallinnan muodonmuutos luottojen säännöstelystä velkojen järjestelyyn 1980- ja 1990-luvun Suomessa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 189, Helsinki.
- Mutttilainen, V. (2007a) *Velkajärjestelyn kehityssuuntia 1993–2006*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 2/2007.
- Mutttilainen, V. (2007b) *Velkajärjestelyt tuomioistuimissa*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 75.

Muttilainen, V. & Reijo, M. (2007) Kotitalouksien maksuvaikeudet 2002–2005. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 81.

Oikeus.fi (2018) *Velkajärjestelyn edellytykset*. Saatavilla: https://oikeus.fi/oikeus-apu/fi/index/talous_ja_velkaneuvonta/velkajarjestely/velkajarjestelynedellytykset.html [Luettu 21.11.2020].

Oikeus.fi (2019) *Talous- ja velkaneuvonta*. Saatavilla: https://oikeus.fi/oikeusapu/fi/index/talous_ja_velkaneuvonta/ylivelkaantuminen.html [Luettu X.Y.2020].

Oikeus.fi (2020) *Palkan ulosmittaus*. Saatavilla: <https://oikeus.fi/ulosotto/fi/index/velallisenulosotossa/palkanulosmittaus.html> [luettu 22.11.2020].

Oikeusministeriö (2019) *Kansalaisten talousosaamista ja taloudenhallintaa halutaan parantaa*. Saatavilla: <https://oikeusministerio.fi/-/kansalaisten-talousosaamista-ja-taloudenhallintaa-halutaan-parantaa> Luettu 26.11.2020.

Oikeusministeriö (2020a) *Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2019*. Oikeusministeriön julkaisuja, Toiminta ja hallinto 2020:4. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-912-4>.

Oikeusministeriö (2020b) Positiivista luottotietorekisteriä ja maksuhäiriömerkintöjen lyhentämistä ryhdytään valmistelemaan. Saatavilla: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/positiivista-luottotietorekisteria-ja-maksuhairiomerkin-tojen-lyhentamista-ryhdytaan-valmistelemaan> Luettu 26.11.2020.

Oksanen A., Aaltonen M. & Rantala K. (2015) Social determinants of debt problems in a Nordic welfare state: A Finnish register-based study. *Journal of Consumer Policy* 38(3), 229–246.

Oksanen A., Aaltonen M. & Rantala K. (2016) Debt problems and life transitions: A register-based panel study of Finnish young people. *Journal of Youth Studies* 19(9), 1183–1203.

Oksanen, A., Aaltonen, M., Majamaa, K. & Rantala, K. (2017) Debt problems, home-leaving, and boomeranging: A register-based perspective on economic consequences of moving away from parental home. *International Journal of Consumer Studies* 41(3), 340–352.

Osuuspankki (2019) *Rahapuhetta: OP:n yhteistyössä Marttaliiton ja Takuusäätiön kanssa toteuttama tutkimus suomalaisten suhtautumisesta oman talouden hallintaan*. Saatavilla: <https://www.op.fi/documents/20556/31515214/Rahapuhetta+-tutkimus/bef9bab2-734c-f1a3-87cf-80224937685d>. Luettu 25.11.2020.

Peura-Kapanen, L., Aalto, K., Lehtinen, A.-R. & Järvinen, R. (2016) Ylivelkaantumisen ehkäisyn ja hoidon tehostaminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 26/2016. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-261-6>

- Pietiläinen, M. & Nikander, T. (2013) Alussa asutaan yksin tai kaksin – lopussa uudetaan yksin. Hyvinvointikatsaus 4/2013.
- Poppe, C. (2008) Into the debt quagmire: How defaulters cope with severe debt problems. Väitöskirja, Oslo yliopisto. Saatavilla: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/15256>.
- Poppe, C., Lavik, R. & Borgeraas, E. (2016) The danger of borrowing in the age of financialization. *Acta Sociologica* 59(1), 19–33. <https://doi.org/10.1177/0001699315608923>
- Putkuri, H. (2019) Runsaasti velkaantuneet vähentävät kulutusta, kun talouskasvu alkaa hidastua. Euro ja Talous 2/2019. Saatavilla: <https://www.eurojatalous.fi/fi/2019/2/runsaasti-velkaantuneet-vahentavat-kulutusta-kun-taloukasvu-alkaa-hidastua/> Luettu 4.11.2020.
- Pyykkö, E. (2013) *Towards Better Use of Credit Reporting in Europe*. CEPS-ECRI Task Force Report. European Credit Research Institute.
- Raijas, A. (2019) Pikavippimarkkinoiden kehitys ja sääntely Suomessa. Kansantaloudellinen aikakauskirja 115. Saatavilla: https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2019/11/KAK_4_2019_WEB-42-59.pdf
- Raijas, A., & Brander, R. (2020) Kansainvälisiä esimerkkejä talousosaamisen edistämisen strategiayöstä, Suomen pankki, yleistajuiset selvitykset 120. Helsinki. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:bof-202007092235>.
- Raijas, A., Kalmi, P., Ranta, M. & Ruuskanen O.-P. (2020) Suomalaisten talousosaaminen – Analyysi 2000-luvulla tehtyjen tutkimusten ja selvitysten perusteella. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/16991/A119.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Luettu 4.11.2020].
- Raijas, A., Uusitalo, O. & Luukkanen, L. (2012) Tutkimushankkeen tausta ja merkitys, tavoitteet sekä teoreettiset lähestymistavat. Teoksessa: Raijas, A. & Uusitalo, O. (toim.) Nuoret ja talousosaaminen. Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki, 9–17.
- Rantala, K. (2012) *Vippikierteen muotokuva*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 24/2012. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/152578>
- Rantala K. (2016) Argumentointi hallituksen esityksissä: keskeiset ehdotukset ja vaikutusten arviointi. *Oikeus* 2016 (45)2, 159-183.
- Rantala, K., Ahonen, P., Alasuutari, N., Kauppila, J., Kautto, P., Kuokkanen, K., Römppötti, E., Saarenpää, K., Tala, J. & Uusikylä, P. (2018) Sääntelytaakan arviointi ja vähentäminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja; Vuosikerta

- 2018, nro 27. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160704/27-2018-Saantelytaakan%20arviointi%20ja%20vahentaminen.pdf>
- Rantala, K., Alasuutari, N., Järvikangas, I. & Saarenpää, K. (2019) *Ihmisiin kohdistuvat vaikutusarviot hallituksen esityksissä: luokitellusta laatuun ja sen puutteisiin*. Helsingin yliopisto: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkimuksia 5/2019.
- Rantala, K., Majamaa, K. & Oksanen, A. (2015) Mopoilun nurjat puolet: laittomat ulottuvuudet ja oikeudelliset seuraamukset. *Nuorisotutkimus* 33(1), 38–54.
- Rantala, K. & Tarkkala, H. (2009) Kotitalouksien velkaongelmien nykytila ja kehitys. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 90.
- Rantala, K. & Tarkkala, H. (2010) Luotosta luottoon. Velkaongelmien dynamiikka ja uudet riskiryhmät yhteiskunnan markkinalogiikan peilinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 1/2010, 19–33.
- Saada, A. (2019) Pikaluotottajien saamiset voimakkaassa kasvussa. Euro & talous, Blogit 30.1.2019. Saatavilla: <https://www.eurojatalous.fi/fi/blogit/2019/pikaluotottajien-saamiset-voimakkaassa-kasvussa/> [Luettu 5.11.2020].
- Salonen, A., Hagfors, H., Lind, K. & Kontto, J. (2020) Rahapelaaminen ja peliongelmat – Suomalaisten rahapelaaminen 2019. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139636/Suomalaisten%20rahapelaaminen%20ja%20peliongelmat%202019_tilastoraportti%2017.4.20.._.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Luettu 3.11.2020].
- Salonen, A. & Raisamo, S. (2015) Suomalaisten rahapelaaminen 2015. Rahapelaaminen, rahapeliongelmat ja rahapelaamiseen liittyvät asenteet ja mielipiteet 15–74-vuotiailla. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129595/URN_ISBN_978-952-302-559-2.pdf?sequence=1 [Luettu 2.11.2020].
- Settersten, R. Jr. (2007) Passages to adulthood: linking demographic change and human development. *European Journal of Population* 23, 251–272.
- Sortter (2020) Korkokaton jatkoa suunnitellaan – hyödyttäisi hyvätuloisia, pienempituloisten luotonsaanti jatkuisi vaikeana. Saatavilla: <https://sortter.fi/blogi/artikkeli/korkokaton-jatkoa-suunnitellaan/> [Luettu 15.11.2020].
- Suomalainen Lakimiesyhdistys (2020) Tieteen termipankki: Arvopaperistaminen esineoikeudessa. Saatavilla: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:arvopaperistaminen_esineoikeudessa. [Luettu 11.11.2020].
- Suomen Asiakastieto Oy (2018) *Kuluttajien maksuhäiriöt jälleen selvässä kasvussa*. Saatavilla: <https://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto-media/uutiset/kuluttajien-maksuhairiot-jalleen-selvassa-kasvussa.html>. [Luettu 18.10.2020].

Suomen Asiakastieto Oy (2019) *Kuluttajien maksuhäiriöissä vaikea vuosi: tuomiomerkinnot lisääntyivät ja summat kasvoivat*. Saatavilla: <https://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto-media/uutiset/kuluttajien-maksuhairioissa-vaikea-vuosi-tuomiomerkinnot-lisaantyivat-ja-summat-kasvoivat.html>. [Luettu 18.10.2020].

Suomen Asiakastieto Oy (2020a) *390 000 suomalaisella on maksuhäiriömerkintöjä – vanhatkin häiriöt kertovat riskistä*. Saatavilla: <https://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto-media/uutiset/390-000-suomalaisella-on-maksuhairiomerkinnoja-vanhatkin-hairiot-kertovat-riskista.html> [Luettu 18.10.2020].

Suomen Asiakastieto Oy (2020b) *Joka kymmenennellä miehellä on maksuhäiriö*. Saatavilla: <https://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto-media/uutiset/joka-kymmenennella-miehellä-on-maksuhairio.html> [Luettu 20.10.2020].

Suomen Pankki (2020a) *Kotitalouksien velkaantumisaste ja korkorasitus Suomessa*. Saatavilla: https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/kuviopankki/rahoituksen-suhdannemittarit/yksityisen-sektorin-velkaantuneisuus-tai-velanhoitorasite/velkaantumisaste_ja_korkorasitus/ [Luettu 5.11.2020].

Suomen Pankki (2020b) *Suomen kotitalouksien lainat ja talletukset*. Saatavilla: <https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/rahalaitosten-tase-lainat-ja-talletukset-ja-korot/> [Luettu 5.11.2020].

Suomen Pankki (2020c) *Vakuudettomia kulutusluottoja nostettiin heinäkuussa enemmän kuin vuotta aiemmin*. Saatavilla: <https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/rahalaitosten-tase-lainat-ja-talletukset-ja-korot/tiedotehistoria/2020/> [Luettu 6.11.2020].

SVT – Suomen virallinen tilasto (2015) *Luottokanta [verkkajulkaisu]*. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/lkan/lkan_2015-12-10_uut_001_fi.html [Luettu 10.11.2020].

SVT – Suomen virallinen tilasto (2016) *Luottokanta pysyi 96 miljardissa eurossa joulukuun 2015 lopussa*. Saatavilla: https://www.stat.fi/til/lkan/2015/04/lkan_2015_04_2016-03-18_tie_001_fi.html [Luettu 30.10.2020].

SVT – Suomen virallinen tilasto (2020a). *Tilastokeskuksen PX-web tietokanta*. Saatavilla: <http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/>.

SVT - Suomen virallinen tilasto (2020b): *Siviilisäädyn muutokset, Liitekuvio 1. Ensiavioitujan ja ensisynnyttäjän keski-ikä 1982–2019*. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/ssaaty/2019/ssaaty_2019_2020-05-08_kuv_001_fi.html [Luettu: 14.11.2020].

SVT - Suomen virallinen tilasto (2020c) *Ulosottoasiat [verkkajulkaisu]*. Laatuseloste: *Ulosottoasiat*. Saatavilla: https://www.stat.fi/til/uloa/2019/uloa_2019_2020-04-09_laa_001_fi.html [Luettu: 28.11.2020].

Sweet, E., Nandi, A., Adam, E. K., & McDade, T. W. (2013) The high price of debt: Household financial debt and its impact on mental and physical health. *Social Science & Medicine* 91, 94–100. 10.1016/j.socscimed.2013.05.009.

Szilagyiova, S. (2015) The effect of Payday loans on financial distress in the UK. *Procedia Economics and Finance* 30, 842–7. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01334-9](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01334-9).

Takuusäätiö (2019) Pitkä blogi rahapelaamisesta, Veikkauksesta ja Takuusäätiöstä. Saatavilla: <https://www.takuusaatio.fi/pitka-blogi-rahapelaamisesta-veikkauksesta-ja-takuusaatiosta> [Luettu 3.11.2020].

Takuusäätiö (2020a) Diaesitys Takuusäätiön päivystäjien tekemistä kirjauksista puhelimessa ja chatissa asiakkaan kanssa käydyistä neuvontakeskusteluista.

Takuusäätiö (2020b) Tiedote: Lomautusten vaihtuminen irtisanomisiksi näkyy jo Takuusäätiön velkaneuvonnassa. Saatavilla: <https://www.takuusaatio.fi/tiedote-lomautusten-vaihtuminen-irtisanomisiksi-nakyy-jo-takuusaation-velkaneuvonnassa> [Luettu 25.10.2020].

THL – Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (2019) Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2015–2019. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137711/URN_ISBN_978-952-343-296-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Luettu 24.11.2020].

THL – Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (2020) Usein kysytyt juomiskulttuurista. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/alkoholi/usein-kysytyt-kysymykset/juomiskulttuuri> [Luettu 3.11.2020].

Tilastokeskus (2020a) Käsitteet. Saatavilla: <https://www.stat.fi/meta/kas/index.html> [Luettu 19.11.2020].

Tilastokeskus (2020b) Rahanarvonmuunnin. Saatavilla: <https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html> [Luettu 19.11.2020].

Työ- ja elinkeinoministeriö (2020). *Tiedote 27.5.2020: Työttömien työnhakijoiden määrä lähes kaksinkertaistui huhtikuussa*. Saatavilla: https://www.temtyollisyyskat-saus.fi/TextBase/Tkat/Prs/Tkat_fi.htm

Valkama, E. (2011a) Talous- ja velkaneuvonnan asiakaskunta 2010. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 18/2011.

Valkama, E. (2011b) Velaton uusi alku. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsauksia 22/2011.

Valkama, E. & Muttilainen, V. (2008) Maksuvaikeudet pikaluottomarkkinoilla. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 86.

Valtakunnanvoudinvirasto (2019) Ulosoton asiamäärät kasvoivat viime vuonna. Saatavilla: <https://valtakunnanvoudinvirasto.fi/fi/index/ajankohtaista/2019/03/ulosotonasiamaaratkasvoivatviimevuonna.html> [Luettu 21.11.2020].

Valtakunnanvoudinvirasto (2020a) *Ulosotto Suomessa. Ulosottolaitoksen tilastoja vuodelta 2019*. Saatavilla: https://valtakunnanvoudinvirasto.fi/material/attachments/vv2/vvliitteet/PcgwTXKsp/Ulosotto_Suomessa2019.pdf [Luettu 1.10.2020].

Valtakunnanvoudinvirasto (2020b) *Ulosottovelallisten määrä kääntyi laskuun*. Saatavilla: <https://valtakunnanvoudinvirasto.fi/fi/index/ajankohtaista/2020/03/ulosottovelallistenmaarakaantylaskuun.html> [Luettu 21.11.2020].

Valtionneuvoston julkaisuja (2019) Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3> [Luettu 26.11.2020].

van der Zwan, N. (2014) State of the art. Making sense of financialization. *Socio-Economic Review* 12(1) 99–129. <https://doi.org/10.1093/ser/mwt020>.

Yle (2020) Yllättävä muutos velkaneuvonnassa – hyvätuloiset velkaantuvat pikavipeistä: "Pariskunnan vuosiansio on 90 000 ja silti on voinut päätyä ulosottoon. Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11178643> [Luettu 5.11.2020].

Zinman, J. (2015) Household debt: Facts, puzzles, theories, and policies. *Annual Review of Economics*, 7, 251–276.

Lait, säädökset ja esitykset:

EV 69/2020 vp: Eduskunnan vastaus – HE 53/2020 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuluttajansuojalain 7 luvun väliaikaisesta muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskunnanVastaus/Sivut/EV_69+2020.aspx

HE 234/2020 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuluttajansuojalain 7 luvun väliaikaisesta muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_234+2020.aspx

HE 53/2020 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuluttajansuojalain 7 luvun väliaikaisesta muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_53+2020.aspx

HE 230/2018 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle kuluttajaluottosopimuksia ja eräitä muita kuluttajasopimuksia koskevien säännösten muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_230+2018.aspx

HE 151/2017 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sijoituspalvelulain muuttamisesta ja kaupankäynnistä rahoitusvälineillä sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_151+2017.aspx

HE 77/2016 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain muuttamisesta, asunto-omaisuuteen liittyvien kuluttajaluottojen välittäjistä ja eräiden luotonantajien ja luotonvälittäjien rekisteröinnistä sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_77+2016.aspx

1. HE 78/2012 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain 7 luvun, eräiden luotonantajien rekisteröinnistä annetun lain sekä korkolain 2 §:n muuttamisesta. <https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=he+78/2012>

2. HE 24/2010 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain muuttamisesta ja eräiden luotonantajien rekisteröinnistä sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=he+24/2010>

3. HE 64/2009 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain 7 luvun, rikoslain 36 luvun 6 §:n ja korkolain 4 §:n muuttamisesta. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=he+64/2009>

4. HE 122/2004 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=he+122/2004>

LA 20/2020 vp: Lakialoite laeiksi luottotietolain 18 ja 20 §:n ja ulosottokaaren 1 luvun 32 §:n muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lakialoite/Sivut/LA_20+2020.aspx#AllekirjoitusOsa

L 11.5.2007/527. Luottotietolaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070527>

L 15.6.2007/705. Ulosottokaari. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070705>